

Igor Kostets'kyi

1913 – 1983

Драматург, прозаїк і перекладач Ігор Костецький народився в Києві 14 травня 1913 р., помер у Німеччині 14 червня 1983 р. Він навчався акторського мистецтва в Ленінграді та в Москві, потім працював актором на Уралі. Від Другої світової війни жив у Німеччині, де писав новелі, п'єси, рецензії, есей. Також дуже багато перекладав з німецької та англійської мов (Шекспіра, О. Вайлда, Т. С. Еліота, Е. Павнда, С. Георге, Р. Тагора й Новаліса) українською та російською мовами. Одна з найважливіших його праць у цій ділянці – переклад усіх Шекспірових сонетів українською мовою. Він заснував власне видавництво “На горі”, в якому з'являлися його переклади, та видавав журнал *Україна і світ*. Костецький був одружений із німецькою поеткою Елізабет Котмаер, з якою разом працював над перекладами з української та російської мов на німецьку. Як емігрант він зокрема був глибоко свідомий потреби українського читача мати доступ до світової літератури, головним чином тієї, якої не знали на Україні. Тому його перекладання було свідомим заповненням цієї прогалини.

Власні п'єси та есей Костецького перекладено бенгалською, білоруською, голландською, англійською, німецькою, італійською та польською мовами. Спочатку він сам перекладав свої п'єси німецькою мовою; вони здобули йому певну увагу й пошану серед знавців у Західній Європі. Від 1970-их років він писав уже майже тільки німецькою мовою, зокрема радіоп'єси, як *Смерть Кардинала*, *Юда або богохульство*, *Партія справжніх людей і Летиція*.

Костецький починав у літературі новелями, а потім перейшов переважно на п'єси. Його драматичним творам притаманна лагідна іронія, специфічний гумор, елементи пародії. І в прозі, і в драматургії його стиль був індивідуальний, не схожий ні на чий інший; у ньому виразно проглядають елементи експресіонізму та сюрреалізму разом із чималою дозою гоголівського гротеску. Певний вплив на Костецького, як він сам визнавав, справив німецький експресіоністичний театр, зокрема театр Георга Кайзера та Карла Штернгайма¹. Герої Костецького видаються пересічними, сірими, але насправді це яскраві типи. Проте вони радше не герої, а антигерої, звичайні персонажі постмодерністичних творів.

Стилеві Костецького властиве вживання незвичних слів, висловів, син-

такси й діялогу. Цим способом автор звертає увагу на проблему комунікації між людьми; пізніше ця тема часто з'являється також у п'есах Ежена Йонеско та Гарольда Пінтера. Мабуть це була підсвідома реакція письменника, який пережив найгірше з того, що Друга світова війна принесла Східній Європі; і може саме тому в цих п'есах велику увагу звернено на людську індивідуальність. У його творах знаходимо також пародію на політичні системи, утопії, різні політичні напрямки та на провідників тоталітарних режимів. Це, зокрема, помітне у п'єсі *Близнята ще зустрінуться* (1947). А заразом бачимо тут і намагання героїв сховатися від реальності, стати анонімними; тому автор дає їм маски, виводить героїв-близнят, уживає подібні імена, прізвиська-псевдоніми (замість справжніх імен). Ці імена натякають ще й на те, що такі герої трапляються часто (вони є радше типи, ніж індивідууми), або й на такі проблеми, які вони ставлять. Водночас жартівліві та пародійні прізвиська свідчать і про авторове немов би легковажне ставлення до серйозних тем, наприклад, до популярних провідників народу, до вчинків великих людей чи до поведінки людей. Костецький часто вдається до інтертекстуальності, робить запозичення з відомих творів, пародіює їх або стиль даної доби.

Вибрана бібліографія творів Ігоря Костецького

- Оповідання про переможців.* Б.м. 1946.
Советская театральная политика и система Станиславского.
Мюнхен: Institute for the Study of the USSR, 1956.
Костецький І. *Збірник до 50-річчя.* Мюнхен: На горі, 1963–1964.
Die Nonnen. Wien: Universal Edition, 1966.
Das Spiel vom grossen Man. Ein Mysterium in drei Tagen. Wien: Universal Edition, 1967.

Бібліографія праць про твори Ігоря Костецького

- Барка Василь. “Експресіоністична проза Ігоря Костецького”.
Костецький І. Збірник до 50-річчя. Мюнхен: На горі, 1963–1964, 199–205.
Cord Heinich. “In Hamburg gehört”. *Die Welt*, 125, 1 Juni 1967, 16.
Onyshkevych Larissa M.L.“A Play About a Great Man”. *Existentialism in Modern Ukrainian Drama.* Dissertation, University of Pennsylvania, 1973. Ann Arbor: UMI, 1981. 110–126.
Onyshkevych Larissa M. L. Z. “Ingenuity versus Modernization: Kuliš and Kostetzky”, *Slavic Drama: The Question of Innovation.* A. Donskoý, R. Sokoloski, R. Weretelnyk and J. Woodsworth, eds. Ottawa: University of Ottawa, 1991, 137–142.
Онишкевич Лариса М. З. *Дійство про велику людину.* *Сучасність.* 10, 1969, 93–98.
Шевчук Григорій. “Право на експеримент і його межі”. *Українська трибуна*, 16 лютого 1947.

Аспекти часу і структури

Назвавши свою п'єсу *Дійством про велику людину* (1948), Костецький не тільки натякає на те, що буде порушена певна проблема, але й що вона має в собі щось від давнього чи вічного, бо він надав творові підзаголовок *містерія*, і ввів до п'єси дві інтермедії, як це робилося в давніх українських бароккових драмах. Побудований твір на взірець “вінка сонетів”, де останні слова кожної частини повторені як перші слова наступної, а в закінченні, останні слова є ті самі, що й перші слова п'єси, цим звертаючи увагу, що дія повертається до місця, де все починалося.

Перше речення, що має форму запитання (“Хто ви?”), викликає певну підозру, що воно не поважне, а пародійне чи й саркастичне. Хоча підхід аналітичний, але тон іронічний, що найкраще видно з подальшої розмови. Тому, що твір підказує певний розвиток характеру героя, його випробування, можна навіть подумати, що п'єса буде чи не у стилі *Більдунгсроману*. Та підзаголовок зразу насторожує: чи це сучасний твір, чи у стилізації під давній, чи, може, тільки пародія на нього?

Відкривши Максимусове приховане бажання розпочинати пошуки якоїсь мети, ідеї чи й себе самого, можна також запідозрити, що п'єса є пародією на романс. Бо, як і в романсі, всі пригоди і всі відкриття правди про себе відбуваються у трьох днях. А це відкриття є відповіддю на перше запитання “Хто ви?”. Відповідь “Ми злочинці” стосується не тільки тих “злочинців”, яких Максимус зустрічає, але і його самого, і всіх інших дійових осіб п'єси, що міняють свої переконання з дня на день. Обидві концепції тут важливі. Група “злочинців”, або тих, що порушують закон, чинять це в той спосіб, що використовують екстремну свободу. Вони “злочинці” й тому (якщо це можна вважати злочином), що кожен, хто хоче бути собою, тим самим чинить злочин (як деякі герої дізнаються наприкінці). І саме в цьому місці стає очевидною іронічність твору. Вона зливається з комедійним струменем, що описує певне зрушення природного ходу подій: поштового працівника заохочують плакати грандіозні амбіції. Лише наприкінці дії бачимо повернення до нормального трибу життя, завдяки особистій ініціативі, проте без самопожертви. Отже, це ще більше підкреслює, що ця п'єса – комедія.

Спочатку у п'єсі впадають в око певні подібності до театру абсурду. Може видатися, що герої не мають ніякої мети, що між ними й ото-

ченням нема гармонії. Але це тільки тимчасово і тільки на одному рівні, бо зрештою всі знаходять своє нормальнє місце, та ще й до того мають надію на краще майбутнє.

З погляду структури у п'єсі наявні не тільки середньовічні засоби, але й класичні. Наприклад, у ній можна знайти типові постаті, що їх виводив у своїх комедіях Арістофан (V ст. п. Хр.). Ті комедії також починалися абсурдним актом або виявом незадоволення чинним ладом. Хор звичайно висловлював проблему, а тоді герой давав відповіді або аргументацію до даного конфлікту, чи *агону*. Така сама будова у *Дійстві про велику людину*. Тип героя *алазон* звичайно присвоює собі чужі прикмети чи осяги, саме так, як це зробив Максимус; численні *гомолокоси*, або сміхуни, це такі самі дійові особи, як і група “злочинців”. А герой, що зувався *понейрос* – незвичайна людина, що захоплюється самою собою – так, як це робить Беднарський чи й навіть Валентина. У комедіях Арістофана бував також і поважний тип – *спудаіос*, людина, що часто поводиться так, немов існує дещо поза реальністю; рівночасно вона має певні комічні прикмети, – як має їх і Звенибудьло.

В цих типах виявляється в Костецького свідоме наслідування класичних постатей, але його зацікавлення не обмежене тільки цим періодом. Він застосовує також деякі форми з інших епох: середньовічну пісню *палестріна*, типові українські бароккові інтермедії, модерні використання фільму, музики й масок. Це змішування стилістичних і структурних елементів тільки посилює увагу до головної проблеми: індивідуальних пошуків себе і свободи. Структура вінка і ляйтмотив, висловлений у першому реченні п'єси, спрямовують увагу також на екзистенціялістичне шукання себе, навіть і в грайливому тоні².

Ці пошуки зумовлені підкресленою увагою до часу і певної містерії часу. Три дії названі “днинами” (давньою формою цього слова), хоча часово вони не йдуть одна за одною як день за днем. Час, що минає між цими “днинами”, діє як каталізатор, щоб Максимус почувався незадоволеним зі свого колишнього життя. Між сценами першої дії минає лише кілька годин, а в другій дії – кілька місяців і років; у третій дії час знову сповільнений і тільки кілька годин відділяють сцени одну від одної. У п'єсі помітно, що час минає відповідно до подій; кожного разу, коли Максимус чимось інтенсивно зайнятий, час немов сповільнюється.

Незвичний розподіл часу в діях, разом зі споминами героїв, справляє ефект потоку свідомості, головно на тлі непропорційного плину часу. Воднораз час тут також може бути на перешкоді до себешукання. Навіть Місяць, символ часу, нарікає, що пора сповільнити його. Також Звенибудьло звертає увагу на справжнє значення часу, як і на потребу бути вільним від оглядання на час, бо важливіше бути вільним³.

Багато в чому п'єси Йонеско (зокрема *Лиса співачка*) перегукуються з п'єсами Костецького. У творах обох авторів є натяки на те, що можна буде знову починати все заново, але в цій циклічності також є сенс. У цьому можна побачити реінтеграцію вічної правди про людину та її шукання. До цього підкреслення віднови і певного загравання з ілюзією та

реальністю вдався не один автор постмодернізму, переважно відразу після Другої світової війни. Це був вияв надії жити і пережити жахливі події війни, створити собі нове життя. Надмірна увага Костецького до часу може бути також підсвідомим коментарем емігранта до попередніх подій. Тому підзаголовок першої дії “Бій за час” ішле дужче звертає увагу на цю тему: адже час також дає змогу людині надати змісту рештіного життя.

У п'есі бачимо дві поверхні часу, що перекривають одну одну: перша прогресивна (швидкість часу тоді релятивна до подій), а друга і прогресивна, і регресивна, – вона дає змогу останній сцені повернутися до початку твору. Ці дві площини усвідомлення проминання часу остаточно з'єднуються, і тоді теперішнє стає минулим і навпаки. Такий спосіб представлення часу можна вважати модерним підходом до концепції часу. Він пов'язаний із суб'єктивним сприйманням подій, а також трактує час як нечасовий і циклічний, і як релятивний. І саме з цього погляду герої твору доводять, що можуть починати життя наново, зокрема якщо вони осягнули найважливіше для того, щоб стати “великою людиною”, себто знайти свій власний самовияв та свою індивідуальність⁴.

П Р И М И Т К И

¹ Власна кореспонденція від І. Костецького з 12 травня 1968.

² І. Костецький писав, що коли йдеться про екзистенціалізм, для нього не важливий “сам виклад системи, репрезентованої її носіями, а тільки ігрове відношення до системи, пародійне її застосування засобами театру”. Власна кореспонденція від І. Костецького з 26 квітня 1963.

³ За словами автора, на противагу активній і пляновій у своїх вчинках Валентині, Звенибудьло “утілює такий рід людей, який усю оту метушню, боротьбу за владу, роблення ‘історії’ вважає за зasadниче безглуздя. ‘Час’ він хоче ‘зупинити’ винятково тільки з цією метою: не для того, аби повернутися у минуле, і не для того, аби спонукати надіхід якогось майбутнього, а для того, щоб навколо нього утворилися такі умови, за яких би він міг тільки ‘бути’, ні до чого не стримівши”. Власна кореспонденція від І. Костецького з 26 квітня 1973.

⁴ Драматург уважав мужчину “за щось у засаді недосконале, за недоладний відламок в остаточному розподілі функцій при створенні світу, це спинена напівдорозі геометрія, трикутник, – тоді як жінка це повне, вивершене, автаркічне буття, абсолютне коло (у цьому пункті я цілковитий однодумець Людмили Коваленко)”. А про Валентину, зокрема, автор писав, що вона “досконале коло, світ у собі, всередині якого усе настільки само в собі згармонізовано, що не виникає п'яких додаткових потреб, які б треба було задоволити. Її потреба – діяти назовні, для інших, а не для себе чи в собі”. Власна кореспонденція від І. Костецького з 26 квітня 1973.

Дійство про велику людину

Mістерія
(1948)

ДІЙОВІ ОСОБИ

МАКСИМУС
ЖІНКА
БЕДНАРСЬКИЙ
БЛЕХМАН
БАРАН-СОКІЛ
СВИНЯЧЕ ВУХО
ВАВИДЛО
МАРТИН
ТАЇСА
ЛІЛІ
MIMI
ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА ДОВГИЙ
ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА КОРОТКИЙ
ГОЛОС ВІРИ
ГОЛОС ДОВІР'Я
ГОЛОС СИМПАТИЇ
ГОЛОС КРИТИЧНОЇ ОЦІНКИ
ГОЛОС ЗАХОПЛЕННЯ
ВАЛЕНТИНА
ЗВЕНИБУДЬЛО – грасюсо
ДІК РОБЕРТС – капітан
СІД БЕРБЕДЖ – боцман
СОБІБАТЬКО – господар таверни “Під чотирма вітрами”
МЕРІ – його помічниця
ПАЛЬТІГ ПІГГ
ТОРМОКРО
РЕПОРТЕР
ЧОЛОВГЧИЙ П'ЯТИГОЛОСИЙ ХОР

Діють в інтермедіях:
МІСЯЦЬ
ДІВЧИНА
СУДДЯ
БРЕХУН

Мінімум учасників: жінок 5, чоловіків 13

Перша дніна: бій за час

1

БЛЕХМАН: Хто ви такі?

СВИНЯЧЕ ВУХО: Ми злочинці.

БЛЕХМАН: Чого ви шукаєте?

СВИНЯЧЕ ВУХО: Ми шукаємо правди.

БЛЕХМАН: Так чого ж ви швендяєте серед білого дня?

СВИНЯЧЕ ВУХО: Чи чув ти, приятелю, переказ про славного Штица? Бандита? Його впізнали на вулиці з його ходи.

БЛЕХМАН: Не верзи дурниць. Добриденъ. Хто ви такі?

БАРАН-СОКІЛ: Ми злочинці, приятелю. Як ся маєш?

БЛЕХМАН: Баране-Соколе, можна тебе вдарити по плечі?

БАРАН-СОКІЛ: Можна. По правому.

БЛЕХМАН: Ліве не зносить?

БАРАН-СОКІЛ: Я взагалі не маю лівого плеча.

БЛЕХМАН: А де ти його подів?

БАРАН-СОКІЛ: Утратив в акції.

БЛЕХМАН: Кепські справи. Де Беднарський?

БАРАН-СОКІЛ: Стоїть коло гостроверхого кіоска. Лає владу.

БЛЕХМАН: Ти не приєднався? Ти впертий?

БАРАН-СОКІЛ: Бо я баран.

БЛЕХМАН: Але рудому Макові ти мало не пробив потилицию.

БАРАН-СОКІЛ: Бо я сокіл.

БЛЕХМАН: Рудому Макові, вахмістрові сьомої поліційної дільниці.

БАРАН-СОКІЛ: Бо я сокіл.

БЛЕХМАН: Хвалю хоч за те. Можна тебе вдарити по правому плечі?

ВАВИДЛО: Бог вам на щастя! Арабійська пустеля не прагне так слюзинки з безхмарного поруділого неба, як прагну я бачити, розмовляти, взаємитися з вашими світlostями.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Здоров, Вавидло, песяча душа, гудзику з чужого бурнуса, поете опівнічних котів! Що поробляєш, галушко? Чим дихаєш, заморський принце? Де Беднарський?

ВАВИДЛО: Трьома, трьома засобами можна відповісти на твоє високе запитання. Якщо, славний убивце качок і ловче білизни на горищі, якщо ти маєш таку неміренну тугу за істиною, то знай: бажана тобі цісарська істота, що її у побуті звуть Беднарський — —

БЛЕХМАН: Хлопче, красномовство під язик. Галльо!

БЕДНАРСЬКИЙ: Ага! Здорові були.

УСІ: Здоров будь, володарю.

БЕДНАРСЬКИЙ: Хто ви такі?

УСІ: Ми злочинці.

БЕДНАРСЬКИЙ: Чи всі злочинці?

УСІ: Ми всі злочинці. Ми всі до одного злочинці.

БЕДНАРСЬКИЙ: Чи ви готові довести це ділом?

УСІ: Ми готові довести це ділом узимку і влітку, восени і напровесні.
Ми готові це довести кожної хвилини дня і ночі.

БЕДНАРСЬКИЙ: І ви готові мене слухатись?

УСІ: Ми готові тебе слухатись.

БЕДНАРСЬКИЙ: А чому так?

УСІ: Бо ми люди старого гарту. Бо ми вояки білого дня.

БЕДНАРСЬКИЙ: Гаразд, дітки. Так знайте: діла не буде.

УСІ: О!

БЕДНАРСЬКИЙ: Не буде. Розлітайтесь по своїх усюдах.

УСІ: О?

БЕДНАРСЬКИЙ: Акції не буде. Я затужив.

(*Музика. Пантоміма. Усі видобувають з-під плащів маски.*

На місці брів маски мають знаки запитання. Лиши один

БЕДНАРСЬКИЙ без маски. Він рішуче стоїть на своєму.

Його умовляють. Він рішуче стоїть на своєму.)

БЕДНАРСЬКИЙ: Дітки, ні! Розбігайтесь по всіх усюдах. Я затужив.

УСІ: Беднарський затужив. Батечко затужив.

ВАВИДЛО: О ти, з приторком птиці пелікан на січеному з алябастру чолі! Ти, многомисленний і багатодосвідчений! Що править за причину такого твого сакрального рішення? І чому нас, дітей твоїх малоталанних, позбавляєш ти невимовної радості бачити тебе у проводі нашого ураганно-бліскавкотворного діла? О! О!

УСІ: О! О!

БЕДНАРСЬКИЙ: Бо все дурне. Ви теж дурні. Один я розумний. Але що з моого розуму, коли всі дурні!

БАРАН-СОКІЛ: Чи ти остаточно певен того, князю?

БЕДНАРСЬКИЙ: Певен. Я певен того так, як того, що в цьому світі вже нічого не буде. Дітки, світ обкружив повне коло і загнався носом у власну гузницю. Так сказано у пророків. Ніхто більше не відкриє закону тяжіння. Не відкриє, бо на всі випадки вже вигадано теорію відносності. Ніхто не проголосить більше диктатури. Ніхто, бо всі знають: рано або пізно навіть найбільш граціозного диктатора повісять за ноги. Бо немає вже, дітки, великих людей. Немає і не буде. Учора я читав у газеті, що не буде більше ані надлюдів, ані підлюдків. Будуть самі тільки співлюди. Он як.

СВІНЯЧЕ ВУХО: Як же ти, владарю, кажеш: немає великих людей? Таж є і нині багато королів, полководів, прем'єр-міністрів. Вони керують, плекають задуми, телевізійно промовляють і навіть пишуть мемуари. І, щоб далеко не ходити: ти. Хіба ти не велика людина?

БЕДНАРСЬКИЙ: Друже мій, Свиняче Вухо! Я завжди знов про твій нахил до підлизайства. Без перерви брехав ти у вічі, думаючи протилежне. Та тут ти напрочуд маєш слухність. Я велика людина. І все-таки врахуйте: я остання велика людина. Ми з вами, ми лицарі білого дня, скотарі, домушники і ведмежатники, ми, носії потужної вдачі, гумової витривалості і різьбленої індивідуальності, – ми останні великі люди.

УСІ: О Беднарський, о! О Беднарський, о!

ВАВИДЛО: Ти нас, князю, розворушуєш. Ти силуєш наше поширене до безмежності серце тремтіти і стрясатися в океані гордопишної самопошани.

БАРАН-СОКІЛ: Але якщо ми справді великі люди, ми повинні подбати про спадкоємців. Не можна ж так, князю.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Ми не можемо отак собі плюнути і піти у небуття.

БЕДНАРСЬКИЙ: Не можете? Ха! У тебе є годинник, Блехмане?

БЛЕХМАН: Я впустив його сьогодні у водогонну руру і вже не витяг.

БЕДНАРСЬКИЙ: Шкода. Я його пам'ятаю. Золота корона і кошлаті візерунки.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Він був трохи старомодний у Блехмана.

БЕДНАРСЬКИЙ: І три літери на ньому: М, Д, К. Чи так?

БЛЕХМАН: Абсолютно так.

БЕДНАРСЬКИЙ: Шкода. Спитай у того старого, котра година.

БЛЕХМАН: Чи не будете добрі, пане, сказати мені, котра година?

МАКСИМУС: А – – Прошу вас: за три хвилини дванадцята.

БЛЕХМАН: Сердечно вдячний вам, пане.

МАКСИМУС: О, прошу дуже, прошу дуже.

БЕДНАРСЬКИЙ: Ще три хвилини. Трагедію грають рівно о дванадцятій.

Ха – до біса! Ви бачили цього старого?

УСІ: Атож. Ми бачили його, Беднарський.

БЕДНАРСЬКИЙ: Хлоп'ята, спинігть його, спиніть!

СВИНЯЧЕ ВУХО: Гей! Пане! Гей!

БЕДНАРСЬКИЙ: Ось вам привід. Це втілення кінця світу, цей старий чмур. Напевно – відвічний поштовий урядовець. Або щур з митної управи. Ні, таки поштовик.

МАКСИМУС: Ви кликали мене, мій пане?

БЕДНАРСЬКИЙ: Переконайте його, що він велика людина. Негайно переконайтесь.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Я дуже прошу вас вибачити мені, пане. Але я просив би вас не відмовити дати мені ваш підпис на пам'ять. Ось тут, у моєму записниківі.

МАКСИМУС: Хе, хе, молодий чоловіче. Добре, коли молоді люди жартують.

БЕДНАРСЬКИЙ: Негайно переконайте його, що він велика людина. І коли вам пощастиТЬ – –

БАРАН-СОКІЛ: Ми ніскільки не жартуємо, пане. Ми дуже добре знаємо, хто ви такий, хоча ваша всім відома скромність – – Я теж проситиму ваш підпис.

МАКСИМУС: Голубе, що значить мій підпис! Стара людина, тридцять п'ять років працює з дня на день у поштовій управі – –

БЕДНАРСЬКИЙ: Чи я не казав! І, напевно, бездітний.

БАРАН-СОКІЛ: А діточкам як ідеться?

МАКСИМУС: Не маю жадних.

БАРАН-СОКІЛ: Але ж ви одружені.

МАКСИМУС: Атож, уже тридцять років. Дітей не маю жадних, ні.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Але як воно так, пане, ви такий справний урядовець, а сьогодні вийшли з місця праці, не дочекавши дванадцятої години?

МАКСИМУС: А – – Ваша правда, ваша правда. Я спитався дозволу в начальника відділу, як же.

БАРАН-СОКІЛ: Ти ехидний, Свиняче Вухо.

БЕДНАРСЬКИЙ: Я завжди казав, що за словами він тайті власну думку.

МАКСИМУС: Я людина дисципліни, молодий чоловіче. За тридцять п'ять років жадної догани. Я людина дисципліни, як же.

БАРАН-СОКІЛ: Тим краще, тим краще. Ваша праця непомітна, але та ваша неймовірна енергія, яка — — Я проситиму не відмовити мені у підписі. — Та неймовірна енергія, яка світиться з ваших очей — —

ВАВИДЛО: Той палахтильний вогонь повіки незгасеного творчого напруження, який сповнює вашу душу, який дає вам безмір надхнення і звисочує вас понад голови щоденних людей, цей вогонь може походити лише з тих відвічних джерел, де народжуються провидці, відкривачі, оновники людства.

МАКСИМУС: Хе, хе, молоді люди. Добре, коли молоді люди жартують.

БЕДНАРСЬКИЙ: Переконуйте, переконуйте! Що? Пощастило?

БАРАН-СОКІЛ: Ти був слушний, князю. Він утілює.

БЕДНАРСЬКИЙ: Уся неміреність усіх часів та просторів інкарнувалась у цьому людському опудалі. В його просмерджених на гумовій подушці штанях. В його зліннялих нарукавниках. В його чотирнадцять день тому підстриженій бороді. Жадних ілюзій. Жадної фантазії. Жадних намагань зламати своє життя і почати його наново. Жадної амбіції озватися до людей дзвінким голосом. Показати їм казку. Розповісти їм про те, що вони кожен можуть розгребати на дні змиршавлих душ своїх. Я затужив, дітки. Тужіте разом зо мною. Ділу не бути, дітки. Розбігайтесь по своїх усюдах, ви, останні видатні люди всесвіту! Розбігайтесь, бо великість ваша смішна в оточенні пересічного. Ви придатні бути лише комедіянтами, блазнями на сцені. Будьте ж блазнями! Нам належить лише голосно вмерти. З гомоном. Під жалобне биття склянок. Розбігайтесь, розлітайтесь і гукніте хором, свиніть на всі боки: великих людей нема!

УСІ: I-i-гага! I-i-гого! В усі кінці! В усі країни! Усім, усім, усім: великих людей нема! Немає великих людей!

2

МАКСИМУС: Немає великих людей.

ЖІНКА: Наздолужуй хлібом. Не кажучи про те, що хліб сам із себе здоров їжа, він служить пробним каменем. З'їв, не запекло — значить, здоровий шлунок. З погляду шлунка, в якому не пекло від звичайного житнього хліба, у моїй родині найкраще стояла справа з дядьком, батьковим братом. Навіть ще краще, ніж з братом діда з батькової сторони. А той же був славнозвісний у нашій родині своїм мітичним здоров'ям. Але ти теж сказав був щось?

МАКСИМУС: Нічого я не казав. Отак-о собі. Якби ж то великі люди так валялися на кожному кроці на площах, і їхні підписи — — хе, хе. Велика людина це багата людина. Власне авто. Не річними внесками, а відразу куплене авто. Велика людина ходить до кіна і танцювати, он що. Хе, хе. Велика людина не купує картоплю на базарі.

ЖІНКА: Картопля дешевшає. Я тобі скажу радісну новину: сьогодні картопля по двадцять п'ять.

МАКСИМУС: От бач, великі дбають за маленьких. Хто пак у нас тепер міністром? Ага! Справді велика людина. От у кого б підписа попросити.

ЖІНКА: Обов'язково наздолужуй хлібом. Хліба нам вистачає.

МАКСИМУС: З хлібом ситніше. Маєш правду.

ЖІНКА: Я завжди маю правду. Тільки ти не завжди визнаєш її.

(Свист: "Немає великих людей!")

ЖІНКА: Ти вже йдеш?

МАКСИМУС: Ні — А котра хіба година?

ЖІНКА: За дев'ять хвилин перша. На мою думку, ти ще маєш час.

МАКСИМУС: Атож. Я маю ще час.

ЖІНКА: Доїж. Чого ти схопився? Не треба схоплюватися, не доївши.

МАКСИМУС: Власне. Що ще є?

ЖІНКА: Ще є друга страва. Чи ти не хочеш другої страви?

МАКСИМУС: Їстиму. Давай.

ЖІНКА: Картопля. І тут помидоровий соус. Їж. А мені ще треба на
городі.

МАКСИМУС: Жінко!

ЖІНКА: Тобі ще щось треба?

МАКСИМУС: Ні. Де мій рушник?

ЖІНКА: Нащо тобі рушник? Рушник в умивальні. На другому з шістьох
гачків, відразу направо, як зайти. На підлозі пролито трохи води, я не
встигла витерти. Витру, коли повернуся з городу. Зайшовши до вмивальні,
ступай з лівої ноги, щоб була опора у правій. На мокрій підлозі можна
посковзнутись і дуже сильно вдаритись.

МАКСИМУС: Чистий рушник? Та я, власне, так.

ЖІНКА: Чистий, чистий. Я завчора якраз перемінила. Ти сьогодні, як
звичайно, увечорі? Досить дивне запитання про рушник, мушу виразно від-
значити. Виходить, що ти сьогодні дивний. Ти рідко буваєш дивний. Я іду на
город.

МАКСИМУС: Я увечорі, як звичайно. Чи вона помітила щось? Чи ні?
Мабуть, ні. Таки ні. Запитання про рушник вона тільки відзначила, більш
нічого. Я жив з нею тридцять років, з цією істотою. За дев'ять день буде
рівно тридцять років.

(Музика.)

За морями лежать розлогі материки. Робінзон і П'ятниця.

(Музика.)

Мені п'ятдесят шість років. За місяць і чотири дні буде рівно п'ятдесят
шість років. Друга страва: картопля і — помидоровий соус. Не треба
схоплюватися, не доївши. І рушник. Рушник неодмінно.

(Музика.)

За морями лежать розлогі материки. Острів скарбів. Сяє пісок.

(Музика.)

Сяє, сяє пісок.

(Музика.)

Цікаво, коли людина божеволіє, чи вона свідома того? Один лікар мені
казав, що ні. Лікар казав, коли людина усвідомлює своє божевілля, то то
певна ознака, що людина не божевільна. Хе, хе. Рушник і острів скарбів. Де
він, справді, той рушник? Чи зміщується він у кешені, коли його зібрати?
Чистий в умивальні, але абсолютно чистий у шафі. Пальто на руку, поперек
руки. Якщо людині не п'ятдесят шість років, а, наприклад, тридцять шість,
то вона, гадаю, ходить значно швидше. Авжеж, значно швидше і значно

жвавіше. І йде вона не перед себе, а ухиляється, обертається, роздивляється на всі боки, кланяється, ось так. Пальто на руці. Ось так. Ага, і дзеркало! Маленьке люстерко, кешенькове, і прилад до голення. То все зручні речі, зміщуються у боковій кешені. Люстерко. З люстерка щетиниться борода. Чотирнадцять день тому підстрижена борода. Як знімають бороду? Її зістригають. Потім чисто виголюють. Довга процедура, що потребує теплої води. Але коли людина вхоплена однією неподільною думкою, час для неї біжить непомітно. Тоді час дорівнює нулеві. Бо що таке час, як не певний квадратовий стан людського мозку? У театрі це знають. Тому актор, щоб відбути на очах у глядачів чудесний акт відмолодження, не чекає на віправдання часу. Він просто бере – чирк! – і нема бороди.

(Музика.)

Тепер я на крок вище. Кілька ще кроків, кілька ступнів. П'ять або шість. Ну ж бо! Прижмуривші очі!

(Музика.)

Ще крок. Ще один. Ще один.

(Музика.)

Я сам не раз і не два зустрічав людей, що ім ніколи не можна дати їхніх років. Більше. Або менше. І саме тут поле для найглибшої містерії маскування. Трагедія почалась о дванадцятій годині. Комедія починається о першій. Рівно перша година чотири хвилини. Галльо-гоп!

(Музика.)

Дозвольте, пане начальнику, мені відійти на півгодини раніше. Що, прошу? Так, передобідня пошта вся розкладена. Дякую слухняно. Ти, старенъка, звикла, сухенька моя, пахнеш комодом і ванилем, картопля по двадцять п'ять! Шкода. Тяжко шкода. Ти напевно збожеволієш, бо ти не усвідомиш свого божевілля. Але і я не можу. П'ятдесят шість років буває тільки раз на житті. Я не винен, що мене створено людиною. Я не винен, що мене створено свободною людиною. Я винен тільки у власній неволі. Прощавай же. Переживи, якщо можеш. Зрештою, в тебе завжди є спромога віправдатися перед людьми. Знай напевно, що божевілля іншого, навіть коли це твій власний чоловік, ти можеш усвідомити кожної хвилини.

(Музика.)

3

МАРТИН: – – ти можеш усвідомити кожної хвилини. Залежить від тебе. Стінка між людьми тоненька, недійсна. Я хотів би висловити, але не завжди людині дано. Ти не слухаєш мене?

ТАЇСА: Ні, я слухаю.

МАРТИН: Дитя моє, мої задуми, мої постійні недійсні задуми! У мене душа займається від жаху, коли я думаю про тебе. Бути зо мною з року в рік. Спостерігати у собі ці втікання років. Чого б ти могла досягнути, якби правильно почала у дев'ятнадцять років. Ти плачеш?

ТАЇСА: І не думаю.

МАРТИН: Мене розривають мої задуми. Ти знаєш, яке щасливе було б

людство, живши у будованих мною містах. Мене розриває ця думка. Я гадав, тут, на околиці міста, оподалік від кін і трамваїв, нам буде легше. Але купи паперу так само зростають по кутках. І так само ніхто їх, крім мене, не перегортав. Жах, люба, жах! Якби ж то я був сам!

ТАЇСА: Ти кожної хвилини можеш бути сам.

МАРТИН: Хочеш мене покинути? Покинь, люба. Без мене буде тобі краще.

ТАЇСА: Чи й тобі було б краще?

МАРТИН: Я вже кілька разів уявляв собі себе без тебе. Безмежна чорнота. Хочеш мене покинути?

ТАЇСА: Я тільки так це сказала.

МАРТИН: Але ти мене покинеш. Я знаю. Покинеш, адже так?

ТАЇСА: Не знаю. Не думаю.

МАРТИН: Що?

ТАЇСА: Не думаю. Не думаю, щоб я тебе покинула.

МАРТИН: Ти не нарікаєш на мене, що я не беру працю?

ТАЇСА: Яку працю?

МАРТИН: Яку-небудь працю, що давала б гроші. Не нарікаєш, ні?

ТАЇСА: Ні.

МАРТИН: Але чи ти знаєш, чому я того не роблю?

ТАЇСА: Не знаю. Мені тебе шкода.

МАРТИН: Коли тобі мене шкода?

ТАЇСА: Не знаю. Коли ти працюєш над своїми проектами.

МАРТИН: А в інший час ні? Ти мене не любиш? Ні?

ТАЇСА: Не знаю.

МАРТИН: Якби ж я знов, що ти мене любиш! Як колись. Як у перші роки.

ТАЇСА: І що воно б тобі дало?

МАРТИН: О, що б дало! Ціле життя б дало.

ТАЇСА: Не кажи так. Спімо краще.

МАРТИН: Чому так не казати?

ТАЇСА: Бо мені неприємно слухати.

МАРТИН: Скажи мені, хіба ми не могли б досягнути інакшого стану?

Якщо мої проекти не стають дійсністю всіх людей, то вони принаймні могли б стати нашою дійсністю. Бодай нашою. Мої проекти. Мої мрії. І твої теж. У тебе були розквітлі, ясні марива. Чому ти мені більше про них не оповідаєш? Кожна дівчина носить мрію про принца, який прийде по неї. Твій принц, я знаю, був світлоокий і у матроській фуфайці. Де він, гай-гай! Чому я про нього більше не чую?

ТАЇСА: Мій принц був дужчий за всіх і кращий за всіх. Він умів змусити повірити в нього такого, яким він себе бачив сам. То нічого, що насправді він був худорукий і, разом з тим, дещо присадкуватий. Мого принца вбили з заздрості і поховали в бочці з оселедцями, яку поставили у знечещеному соборі. Що ще тобі про нього сказати?

МАРТИН: Так чому ж не кінчаєш? Бо, мовляв, прийде час, і до тебе у вікно — —

ТАЇСА: Бо того ніколи не буде. Він ніколи не постукає у вікно.

МАРТИН: А як постукає?

ТАЇСА: Він ніколи не постукає у вікно, чуєш!

МАРТИН: Страйвай — — Хтось стукає у вікно!

ТАЇСА: Справді? Ха-ха, він!

МАРТИН: Не смійся. Чекай. Я встану. Хто там?

МАКСИМУС: Я.

МАРТИН: Хвилинку — — Що вам треба?

МАКСИМУС: Ви знаєте мене? Бачили коли-небудь?

МАРТИН: Ні. Думаю, що ні.

МАКСИМУС: Вдивіться якомога точніше. Світло вашої лампи падає просто на мое обличчя. Бачили ви мене коли-небудь?

МАРТИН: Ні. Думаю, що ні.

МАКСИМУС: А ваша дружина?

МАРТИН: Вона роздягнена. Таїс, накинь на себе щось і заглянь сюди.

МАКСИМУС: Чи бачили ви мене коли-небудь?

ТАЇСА: Ні. Думаю, що ні.

МАКСИМУС: Хвала Богові. Я вас бачив один раз на житті. Чотири роки тому, на вашому весіллі. Ви жили в іншій частині міста. Я проходив тепер і почув ваші голоси крізь вікно.

ТАЇСА: Ви мандруєте здаля?

МАКСИМУС: Я йду цілий день. Від першої години дня.

ТАЇСА: Тепер за три хвилини дванадцята ніч. Ви можете у нас переночувати.

МАКСИМУС: Не знаю. Мабуть, ні. Я ще не зовсім перевірив свої спроможності. Можливо, що моя присутність приносить нещастя.

ТАЇСА: Я не боюся. Ми не боїмося. Ми воліємо нещастя.

МАРТИН: Ну, добре.

ТАЇСА: Що таке?

МАРТИН: Він очуватиме у нас. Так краще.

(Музика.)

МАКСИМУС: Я дозволю собі зайти через вікно.

МАРТИН: Я зараз відчиню вам двері.

МАКСИМУС: Коли ви хочете зробити мені ще одну ласку, то дозвольте проробити цю невеличку вправу. Скок через вікно. Належить також до перевірки спроможностей. Обережно, увага! Тут щось написано крейдою на підвіконні.

МАРТИН: Це мої записи. Скачіть сміливо.

МАКСИМУС: Я не хотів би їх затерти. Я буду обережний. Гоп! От і готово.

(Музика.)

МАРТИН: Так, добре. В нас була ще ковдра.

ТАЇСА: Там. У передпокої. У великій скрині.

(Музика.)

МАКСИМУС: Вас зовуть Таїсою?

ТАЇСА: А вас?

МАКСИМУС: Я Максимус.

ТАЇСА: Максимус.

МАКСИМУС: Я пам'ятаю вас. Я був у відрядженні і зайшов до церкви. Як пав'яча пір'їна, стояли ви. Були ви кучеряві і ненаситні.

ТАЇСА: Тепер я стара.

МАКСИМУС: Я теж. Як океан. Скільки мені, на ваше око, років?

ТАЇСА: Я не знаю. Тридцять. Може, тридцять п'ять.

МАКСИМУС: Таїсо.

(Музика.)

МАРТИН: Ковдра. Оберніться до мене. Обернітесь обидва. Ну, добре. Хай буде так. (Музика.)

4

ЛІЛІ: Хай буде так. І скільки ти отак-о встигаєш до обідньої перерви?

МІМІ: Вісімнадцять.

ЛІЛІ: Ніяк не можу наздогнати. Я п'ятнадцять, п'ятнадцять з половиною. Як у тебе цей палець іде?

МІМІ: Отак. З цього сюди.

ЛІЛІ: Отже, оцей рух зв'язаний з оцим?

МІМІ: Цей з оцим.

ЛІЛІ: Техніка! Ніяк не можу насобачитись. Я читала, одна друкарка вміє бити всіма двадцятьма пальцями рук і ніг. Це щось! Знаєш, я закохана в нашого редактора.

МІМІ: Так.

ЛІЛІ: Я б так охоче крутонула з ним. Але відьмиця, його відьмиця не пускає його з ока ані на мить.

МІМІ: Так.

ЛІЛІ: Розумний. Широко освічений. Чоловік із чаром. І він з тих, що їм ніколи не можна дати їхніх років. Зберігся здорово. Страшенно люблю таких. Його промови проти війни! В усій країні повно прихильників.

МІМІ: Так.

ЛІЛІ: А вона його муштрує, а вона його муштрує! Знаєш, у мене враження, вона хоче його нагальванізувати.

МІМІ: Тихше.

МАКСИМУС: Я страшенно щасливий. Неспорбний досі бастіон з гуком повалився. Мусиш визнати, тут не без моєї заслуги.

ТАЇСА: Ти був незрівнянний.

МАКСИМУС: Мої партійні колеги будуть задоволені. Ось вони, до речі.

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА ДОВГИЙ: Товаришу Максимусе, ти незрівнянний!

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА КОРОТКИЙ: Гратуюлю, товаришу Максимусе!

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА ДОВГИЙ: Ми іх тепер припремо до стіни. Зграя привілейованої офіцерні, яка хоче на крові і поті народному --

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА КОРОТКИЙ: І бюрократичний апарат, який зріс на народному горбі --

ОБИДВА ПАРТІЙНІ КОЛЕГИ: Але народ, трудящий народ не допустить --

МАКСИМУС: О, народ! Я промовлю тепер просто до народу. Народ зібрався нанизу перед приміщенням редакції. Ідіть на площу. Слухайте мене.

ОБИДВА ПАРТІЙНІ КОЛЕГИ: Ми йдемо, товаришу Максимусе. Щасти, товаришу Максимусе. Ти будеш незрівнянний, товаришу Максимусе.

ТАЇСА: Приготуйся. Підтягни краватку. Хоча, ні! Так ліпше. Трохи волосся розкуйовдь. Оцю прядку -- її час до часу відкидай з чола. Але безпосередньо. Невимушено. І не дуже часто.

МАКСИМУС: Таїсо! У мене стільки сил! Я їм скажу про ті скарби, що в кожного з них на дні душі дрімають. Про людську гідність і так далі. Про право народу не слухатися свого уряду і так далі. Я розворушу, я розгорну їх. Ти не знаєш, що я можу. За рік життя з тобою я опанував те, що опановують десятиріччями. Я прочитав "Божественну Комедію", "Капітал" і

“Занепад Західу”. Я вистудіював світову географію. Я знаю напам’ять життєпис кожного видатного дипломата сучасності. Я вивчив англійську мову — —

ТАЇСА: Повтори ще те вчорашине.

МАКСИМУС: Будь-ласка: to get rid of all the terrible results of this event which disturbed — —

ТАЇСА: — — distrurbed — —

МАКСИМУС: — — disturbed — —

ТАЇСА: “Ö”, “ö”! He “disterbed”, a “distö’bt”. “Ö”, “distö’bt.”.

МАКСИМУС: — — дістö’бт — —

ТАЇСА: Добре.

МАКСИМУС: — — disturbed the whole society and called out a great interest of the scientific institutions, you — — Таїсо, я хочу жити, чуєш! Таїсо, ввесь світ, усі моря і всі равлики, що в них, усі тигри і всі коти можуть належати нам з тобою! O — — ouy must first of all, you must first of all — — Таїсо, я хочу жити!

ТАЇСА: Іди, любий, на тебе чекає народ. Іди. Краватку лиши так.

МАКСИМУС: Вперед! Ти зараз чудо бачити будеш.

ТАЇСА: Іди ж. Панночко, редактор Максимус просить вас стати йому за особисту секретарку.

ЛІЛІ: Мене?

ТАЇСА: Ні, вас.

МІМІ: Мене?

ТАЇСА: Вас. Він потребує допомоги. Кількість роботи пересягає межі його спроможностей.

МІМІ: Авжеж, пані. Я розумію, пані.

ТАЇСА: Ви згодні, чи не так?

МІМІ: Так, пані. Дякую, пані.

ТАЇСА: Відразу після промови приймете справи у мене. Увага!

(Музика. Фільм: маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він звертається до народу. Народ це я. Я нарізаю карби на станку найбільшої машинобудівельної виробні в країні. Щодня тридцять вісім накарбувань, вісімнадцять до обіду, двадцять по обіді. Я батько двох дітей, вісімох і шістьох років. Якщо воєнна машина, проти якої він закликає боротися, буде пущена в хід, вона може вбити моїх дітей і мене самого. А без моїх накарбувань не зможе рушитись ані одна машина. Я не дозволю цій машині піти в рух. Я боротимуся проти неї всіма моїми силами.

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він звертається до народу. Народ це я. Я батько дванадцятьох дітей, і в мене самого є батько і брат батька, і всіх я мушу утримувати. Він справді говорить проти війни, проти тієї війни, яка останнього разу розтоптала мое і без того неврожайне поле, а тепер хоче зробити це знов. Я бачу тепер, що і в місті є поважні люди, які не хотять війни. З новою надією боротимуся я проти війни. Коли цей чоловік закінчить свою промову, я крикну йому: слава!

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він звертається до народу. Народ це я. Звичайно, що народ це я. Я ні в чому не вишколений і не маю правильної освіти. Але

все, що мені доручають, я виконую точно, вчасно і акуратно. Без моєї акуратності ніяка війна неможлива. Якщо я не захочу, війни не буде. А я її не захочу. Коли він закінчить, я беззастережно підтримаю його і гукну йому: слава!

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він звертається до народу. Нема ніякого сумніву в тому, що народ це я. Я ніколи не схильний піддаватись масовому психозові. Мені начхати на всі кляси, стани і суспільні забобони. Я можу спокійно чхати на все те, бо я знаю, що нація не може існувати без мого права на найгострішу критику всього існуючого. Без мого дозволу війни не буде. А я не дам дозволу. Бо мене злість бере, що біля державного керівництва стоїть зграя багатої офіцерні і що їй приступні ті блага, які неприступні мені. Я цілком свідомо підтримаю промову цієї рішучої і зухвалої людини.

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він говорить до народу. Воно не повинно б мене торкатися. Бо, певна річ, я ніякий не народ. Але мені до того подобається, як він розтуляє рота при звукові “і”, що я не можу втриматись від вияву найгарячішого захоплення. З усієї моєї істоти я вигукну йому: слава!

(Музика. Фільм: безліч масок)

ГОЛОС МАКСИМУСА: — і тому я закінчу проголошенням цього вашого простого, але такого ж безмежно багатого права: права жити! На ваше невід'ємне право змовився гурт тупих і жорстоких людей. Вони хочуть втягнути вас у подію, яка знову кинула б вас на край катастрофи. Знову запанував би стан, противний і суперечний з природою людською: стан війни. У вечірньому надзвичайному випуску ви ще раз прочитаєте ці слова: не віддавайте нікому вашого священного права жити у мирі! Я кличу вас: вперед! Геть нерозумні і злочинні уряди! Нехай живе мир між народами світу!

УСІ ГОЛОСИ: Слава!

(Музика. Чоловічий хор на п'ятирічному мелодію Палестріни:
“Terra tremuit et quievit, dum resurgeret in judicio Dei alleluia.”

Музика. Фільм, уповільнені кадри: безліч масок.)

ГОЛОС МАКСИМУСА: — і тому і я не хочу тішити вас ілюзією. Ні, ворог сильний. Ворог могутній. Ворог жорстокий. Криваві подвиги Аттіли та Чингиз-хана у своїй сукупності бліднуть перед його кривавими подвигами. Застосовуючи погрози, брехню та підступ, розділюючи і нацьковуючи, нападаючи без оголошення війни, він проковтнув уже одну по одній малі сусідні держави. Тепер його зуби лягли на наші кордони. Ми вже бачили блиск його хижих очей з-під заборола шолому на весінній конференції, де ми намагалися дійти згоди. А тепер нас відчутно огортає крижаний подіх його ненаситних уст. Війна буде тяжка. Війна буде нестерпна і для багатьох з нас фатальна. Я кажу: для багатьох. Я не кажу: для всіх. Нація невмируща. Переворот, який відбувся півроку тому, який покликав до дії новий уряд і нові форми життя, який видобув з надр і розгорнув на всю ширінь творчі сили найширших мас народу, — цей переворот поклав початок новій ері у житті нації. Пам'ятаймо, що війна сьогодні це священий обов'язок кожного з нас, хто любить мир і шанує свободу. Пам'ятаймо, що офіцер це еліта народу. Пам'ятаймо, що в цей страшний, у цей грандіозний час — —

(Музика. Фільм: маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він каже, що офіцер це еліта народу. Він говорить про мене, бо в останній війні я мав рані сержанта. Я вмію метати гранати не сугірше, ніж нарізати карби. Можливо, що я загину. Можливо, що загинуть і мої діти. Але можливо, що будемо жити і я, і мої діти. І тому я буду воювати. Бо я нізащо не хочу панування ворога.

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він каже, що офіцер це еліта народу. Він говорить про мене і про моїх родичів. У передостанній війні я був сержантом. В останній війні сержантом був мій старший син. Можливо, що в цій війні моого старшого сина вб'ють. Можливо, що вб'ють і мене самого. Але якщо того не станеться, то ми – мій син на війні, я працею в полі – ми прислужимося до перемоги над ворогом. Панування ворога над моїм, нехай і неврожайним, полем я не хочу нізащо.

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він каже, що офіцер це еліта народу. Ясна річ, він каже про мене. Бо хоч я і ніякий не офіцер, ніколи ним не був і не буду, проте жаден офіцер не обійтеться без моїх послуг під час війни. Тільки завдяки моїй акуратності війна відбудеться доцільно і пляномірно. Ну, і жадного сумніву не може бути в тому, що я патріот, і панування ворога не хочу нізащо.

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він каже, що офіцер це еліта народу. Мені начхати на всяку еліту, бо єдина еліта це я. Але якщо я раз у раз незадоволений з порядків, які існують у нашій країні, то це, звичайно, дитячі байочки супроти того, що було б, якби переміг наш великий ворог. О, ні! За його режиму мені велося б тільки у тому випадкові, якби я йому служив. А я цього нізащо не хочу. Він ще тупіший, він ще дурніший, ніж наші керівники. Ні. Ні. Цей чоловік демагог. Мене особисто він, звичайно, ні на який бранний подвиг не спровокує. Але я його цілком свідомо підтримаю словом.

(Музика. Фільм: інша маска.)

ГОЛОС (уповільнений): Він каже, що офіцер це еліта народу. Зрозуміло, що це не про мене. Але він такий симпатичний, і в нього такий чудовий звук “ї”, що я гаряче підтримаю його. А, може, і на війну піду. Санітаркою в обоз або що.

(Музика. Фільм: безліч масок.)

УСІ ГОЛОСИ: Слава!

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА ДОВГИЙ: Товаришу Максимусе, мое поздоровлення! Справа свободи, справа найсвітліших ідеалів людства --

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА КОРОТКИЙ: -- цей ентузіазм мас, цей незрівнянний вияв патріотичних почуттів --

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА ДОВГИЙ: -- близькучий, абсолютно близькучий стиль твоєї мови -- Ми не будемо перешкоджати. Ти маєш силу праці.

ПАРТІЙНИЙ КОЛЕГА КОРОТКИЙ: Надобраніч, товаришу Максимусе, надобраніч.

ОБИДВА ПАРТІЙНІ КОЛЕГИ: Феноменально! Феноменально!

МІМІ: Два проєкти завтрішньої передовиці. Я залишусь, якщо треба.

МАКСИМУС: Так. Хвилину. З думками, з думками.

МІМІ: У вас блистки на чолі. Я можу служити своєю хусточкою.

МАКСИМУС: Добре.

МІМІ: Пробачте мені.

МАКСИМУС: За віщо? Пробачти вас? За віщо?

МІМІ: Так. Я штовхнула вас у щоку. Але я не те хотіла сказати. Дозвольте вам задати одне запитання.

МАКСИМУС: Будь-ласка. Я щось хотів — — Ага, записник.

МІМІ: Ось він. Насуваються страшні події. І поки станеться щось, я хотіла б знати одну річ. Коли півроку тому мені переказано, що ви хотіли бачити мене вашою особистою секретаркою, то — — Мені це треба знати — — Ініціатива походила від вас чи — —

МАКСИМУС: Чи — — Для чого воно вам?

МІМІ: Так, просто. Бо я вас люблю.

МАКСИМУС: Ви мене любите? Тобто, як ви мене любите?

МІМІ: Так, як може любити жінка, що живе одним-єдиним образом.

МАКСИМУС: Але ж я одружений.

МІМІ: Боже мій, яке це може мати значення? Таж ніхто інший, як саме ви знаєте, що бувають моменти, коли можна бути цілковито спокійним у гріху.

МАКСИМУС: Кожен фаховий убивця цілковито спокійний у гріху.

МІМІ: О, ні! Він завжди цілковито занепокоєний. Спокійний у гріху лише той, хто з гріха бере для себе так, щоб не було шкоди іншому. Що я можу забрати у вашої дружини?

МАКСИМУС: Звідки ви така мудра, Мімі?

МІМІ: Не кажіть на мене Мімі. Я вигадала для себе інакше ім'я: Арівана. Лілі і Мімі, нас було двоє друкарок у редакції. Але поки вона безнастанно щебетала про вас, я мовчала. Вже тоді я знала, що мое почуття до вас не має ані тіні схожості з її почуттям. Ви бачили, яка я вам вірна. Я переживаю кожен рядок, що ви пишете. Кожне слово, яке ви вимовляєте, я вдихаю, мов озон. Я прошу вас про єдине, вперше на житті і напевно востаннє: подаруйте мені цю ніч.

МАКСИМУС: З думками, з думками. П'ятдесят п'ять тисяч думок. Треба ж мати особливий настрій!

МІМІ: Я створю вам особливий настрій. Я створю для вас усе, бо я маю дуже багато сил. Лиш подаруйте мені себе на одну хвилину.

МАКСИМУС: Добре. І тоді?

МІМІ: Нічого. Я буду далі вашою секретаркою. Скажіть: Арівана.

МАКСИМУС: Арівана. Арівана. Арівана.

МІМІ: Там. На терасі. Там стоять у вазонах кактуси.

ТАЇСА: Мій принц був дужчий за всіх. Він був кращий від усіх. Він умів змусити всіх повірити в нього такого, яким він себе бачив сам. То нічого, що він був худорукий. Нічого, що, разом з тим, був він дещо присадкуватий. Мого принца вбили з заздрості. Його поховали в бочці з оселедцями, яку поставили у знечещеному соборі. Що ще тобі про нього сказати, Мартине? Ти сказав тоді: безмежна чорнота. Але ж я не любила тебе, Мартине.

(Музика: одна нота.)

У твір, у витвір, посланий тобі від Бога, вstromлено чужі руки. І ти — ти ж у цей витвір стільки вклала клаптиків душевної іскристої тканини.

(Музика: одна нота.)

Я не любила тебе, Мартине. Мені тільки було тебе шкода безмежно. Тоді, коли ти сидів над твоїми проектами. У нас із тобою міг би бути син. І у твої задуми могли б повірити інші люди. Що було б тоді? Чорнота. Безмежна чорнота.

(Музика: акорд.)

Ясна річ: це понад мої сили. Повного і беззаперечно ясна річ: це понад мої сили. І о котрій же то годині? О дванадцятій годині. О дванадцятій годині, за три хвилини, ти підходиш до мене назустріч. А чи здаля, мандрівче?

(Музика. Пантоміма. ТАЇСА. Дуже довгий,
дуже тонкий шовковий шнурок.)

Інтермедія з місяцем

(у масках)

ДІВЧИНА: Чи здаля, мандрівче?

МІСЯЦЬ: О, здаля. Але я посувався швидко.

ДІВЧИНА: Так не пий же води. Вода зашкодить.

МІСЯЦЬ: Мені ні. Я Місяць.

ДІВЧИНА: То пий з переднього відра. Така прикмета. Здоров будь пивши.

МІСЯЦЬ: Чи з заднього не та сама водиця?

ДІВЧИНА: Я не хочу тебе зневажати, Місяцю.

МІСЯЦЬ: О, байдуже. Місяця не зневажиши. Хіба не бачиш по мені, що здатен я винести зневагу?

ДІВЧИНА: Невже й оком не моргнеш?

МІСЯЦЬ: Дівчино, адже я Місяць.

ДІВЧИНА: То розкажи мені казку.

МІСЯЦЬ: Таж, дівчино, я сам казка.

ДІВЧИНА: Справді, я такого ще не бачила.

МІСЯЦЬ: Коси довгі, бачиш, і пухнасті.

ДІВЧИНА: Вій пухнасті.

МІСЯЦЬ: Гарний?

ДІВЧИНА: Та гарний же.

МІСЯЦЬ: Полюби.

ДІВЧИНА: Де вже тії ненавиди, як того кохання!

МІСЯЦЬ: Як у вас кохаються, розкажи.

ДІВЧИНА: Беруть повну жменю рути та й за пазуху. А то ще ромену можна.

МІСЯЦЬ: Гарно. Я й не вмів би так.

ДІВЧИНА: Але ж і ти ладний.

МІСЯЦЬ: У вас тут війна була?

ДІВЧИНА: Була, ой була!

МІСЯЦЬ: Тато-ненька живі?

ДІВЧИНА: Живі, хвалити Бога. А братік --

МІСЯЦЬ: Що братік?

ДІВЧИНА: Покалічило. Руку отак гранатою.

МІСЯЦЬ: Отак?

ДІВЧИНА: До оцього місця.

МІСЯЦЬ: І багато таких?

ДІВЧИНА: Ой багато!

МІСЯЦЬ: Дай но ще, дівчино, напитись.

ДІВЧИНА: Пий з переднього відра. Здоров будь пивши.

МІСЯЦЬ: Спасибі тобі, дівчино. А тут уже поросло.

ДІВЧИНА: Тут, атож. Тут – ще ні.

МІСЯЦЬ: Ще тут чорно, смаленим пахне.

ДІВЧИНА: Дичавиною, попелу повно.

МІСЯЦЬ: А земля?

ДІВЧИНА: Що земля! Земля нас усіх вигойть.

МІСЯЦЬ: І не буде більше війни?

ДІВЧИНА: Чула я, договорються, щоб мир усюди.

МІСЯЦЬ: У мірі добре, дівчино. Мир, холодний і чистий, це так добре!

Ти не зрозумієш того, дівчино. Мені так гірко на війну завжди.

ДІВЧИНА: Ходім до нас у село.

МІСЯЦЬ: Не можу я, дівчино, з тобою селом іти. Кожен би підходив до нас, щоб торкнутись моого плеча. А я не можу того, бо я Місяць.

ДІВЧИНА: А якби я обійняла тебе?

МІСЯЦЬ: Не обіймеш, дівчино, шкода й зусиль.

ДІВЧИНА: А чого ж як ти говориш, то мені наче води великі дзюркочуть, і так гарно на душі? Наче сумно. А то й ні.

МІСЯЦЬ: То добре, дівчино. То дуже добре.

ДІВЧИНА: І, знаєш, як подумаю отак про тебе, то й уся душа наче одразу в три пісні вдарить. Сумний ти. А ладний, ладний.

МІСЯЦЬ: Чи чула ти колись розмову про Місяць?

ДІВЧИНА: Чула, атож.

МІСЯЦЬ: Так знай же: на Місяць інколи моляться. Я зовсім не потребую того. На Місяць інколи моляться, вбачають у ньому заступника Сонця. Але Сонце є Сонце. Воно має свої великі стежки. Можна його не любити, бо багато хто у тінь тікає, щоб не засмалитись. Або як має хворе серце, пітніє. Як хто. Сам я люблю Сонце. Дуже люблю. Не тому, що воно світить і гріє, ні. Особливим почуттям люблю я його. Та й ти теж любиш Сонце?

ДІВЧИНА: Атож.

МІСЯЦЬ: От бач. А! Підківка мені збилась на чоботі. Шкода, я й не бачив. Люби, люби Сонце, дівчино. Може, колись ще й ти доживеш до такого дня, коли воно вийде з-за обрію не як звичайно, а трохи спізнившись. Але яке то буде прекрасне спізнення! Ти бо й не знаєш, на які несподіванки воно здатне. Зовсім, як дружина імператора. Ти ще побачиш. Та й взагалі варто спинитися, пождати. На деякий час, може, годі вже йти вперед.

Друга дніна: навколо гори

1

ЗВЕНИБУДЬЛО: Годі вже йти вперед. Можу тут навіть сісти. Отак. Як би назвати цю долину? Вона не коса і не кругла. Ще подумаю. Їсти я, здається, не маю нічого. Так мені і треба. Бо я не голосував за війну і, очевидчаки, тим самим допустився злочину супроти переважної більшості. Під теперішню

пору переважна більшість не єсть. А що немає для мене нічого паскуднішого, як наподоблюватись переважній більшості, то нехай це наподоблення і буде мені заслуженою карою. Я не певен, щоправда, чи у даному випадку моя логіка не кульгає. Але нехай собі. Друга річ, якої абсолютно не знаю, це людська балаканина. З тієї легко зрозумілої причини, що знаю ї, навіть можна сказати, дуже шаную власну балаканину. Якщо хто-небудь би тепер до мене — —

ВАЛЕНТИНА: Ти що — з цих околиць?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Маєш тобі! Ні, я не з цих околиць. Ідіть до чорта.

ВАЛЕНТИНА: Ага, до чорта? Зараз ти переконаєшся, що у такому реєстрі зо мною більше двох хвилин не розмовляти меш. Хочеш переконатись?

ЗВЕНИБУДЬЛО: А вас хіба як звуть?

ВАЛЕНТИНА: Проблема не в тому. Мене зовуть, щоправда, Валентина.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я чув таке ім'я, здається, у минулому сторіччі.

ВАЛЕНТИНА: А сам ти в якому сторіччі?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Коли ви думаєте, що у теперішньому, то я беруся вам з таким же успіхом довести, що ми у наступному сторіччі.

ВАЛЕНТИНА: Доводь. Але знай: я була вже в усіх випадках і в усіх варіяントах. Це гора.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ще й крем'яна. І пташки в ній гніздечка ліплять.

ВАЛЕНТИНА: Цього мені і треба. Що ти тут робив?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Хотів їсти.

ВАЛЕНТИНА: Починав щось смажити, чи як?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні. Бо не мав що.

ВАЛЕНТИНА: Добре. В мене у кешені є консерви з раків.

ЗВЕНИБУДЬЛО: З крабів?

ВАЛЕНТИНА: З раків, дурню. Ти маєш vogонь?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні, але я маю кресалку. Ви хіба курите?

ВАЛЕНТИНА: Це тебе не торкається. Давай сюди. Ну, так от: я Валентина.

ЗВЕНИБУДЬЛО: У такому разі запитання.

ВАЛЕНТИНА: Ну?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Коли ви Валентина, то чому ви така маленька?

ВАЛЕНТИНА: Супроти довжини твоого язика я справді маленька. Супроти розмірів твоого розуму я гігантка. Все? Бо попереджаю: я не зношу чужої балаканини. Визнаю лише свою.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Точнісінько так само і я. Визнаю лише свою. У такому разі вибачте.

ВАЛЕНТИНА: Вибачаю. За віщо?

ЗВЕНИБУДЬЛО: За те, що напочатку я послав вас був до чорта. Вас не можна було посилати до чорта, і я каюсь.

ВАЛЕНТИНА: Дарую. Дай-но мені vogню. Ти маєш кінджала?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Мав, але він зламався. В мене звичка була ним відгнати мух.

ВАЛЕНТИНА: Якраз для того і мені його було треба. В нас із тобою дійсно грандіозна спорідненість. Але жарти набік. Це гора.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ще й крем'яна. І з ластівками.

ВАЛЕНТИНА: Але ця гора не має спини.

ЗВЕНИБУДЬЛО: А, може, тут якраз спина?

ВАЛЕНТИНА: Добре, тоді вона не має живота. Ти не пробував її обходити?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я саме збирався так зробити.

ВАЛЕНТИНА: Чудово. Ти підеш зо мною.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Дарма праця.

ВАЛЕНТИНА: Що, ледащо, ти відмовляєшся?

ЗВЕНИБУДЬЛО: З вами я готовий на край світу. Але справа у тому, що я щодо цієї гори збагнув щось.

ВАЛЕНТИНА: Що ти збагнув?

ЗВЕНИБУДЬЛО: З того боку нема доступу.

ВАЛЕНТИНА: Он що? Паршиво. Доведеться пускатися в долину.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Для чого ж у долину?

ВАЛЕНТИНА: Бо там позирались оті підсвинки. Бачиш, нанизу таверна. Я вхоплю когось із них за каворот, і він покаже нам хід на гору.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Вам дуже хочеться туди?

ВАЛЕНТИНА: У долину?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні, на гору?

ВАЛЕНТИНА: Чи мені хочеться? Конечно. Безсумнівно. Невідклично. Хоч би ця гора і розсипалася сухою гречаною кашею, я мушу стати на її вершину.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Коли вже так категорично, то нічого робити. Власне, з моєї істотної огиди до всіх категоричних імперативів я піду з вами. Бо я сьогодні себе караю. Тільки — —

ВАЛЕНТИНА: Що тільки? Ти хочеш їсти?

ЗВЕНИБУДЬЛО: У тому уділ кожного грасіосо. Але не це мене спиняє. Я стойчний грасіосо. Раки з вашої кешені для мене все-одно, що гола жінка для святого Антонія: іх я зневажаю. Я хочу тільки переконатися, чи справді треба для того, щоб здертися на гору, спершу пуститися в долину.

ВАЛЕНТИНА: Треба. Довірся моєму авторитетові. Я бачила вже таку свинську гору в Абесінії. Точнісінько так само: нема живота і доступу. І запам'ятай собі назавжди: щоб здертися на гору, спершу зсуваються у долину.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я переможений. Іду з вами. Допоможіть мені встати.

ВАЛЕНТИНА: Руку! Як тебе звуть?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Усього лиш Звенибудьло.

ВАЛЕНТИНА: Мелодійне ім'я. Хвалю. Звенибудьло, спуск у долину за- надто крутий. Тому мені доведеться сісти тобі на шию. У той час, як ти обережно сповзатимеш на мадам-сиджу — —

ЗВЕНИБУДЬЛО: На мадам-сиджу? Себто: на голові?

ВАЛЕНТИНА: На сідалищі, дурню. Ти, отже, обережно сповзай на сідалищі і впираєшся при тому ногами в усі можливі точки оперття.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Доцільно і дотепно. Прошу сідати.

ВАЛЕНТИНА: З богом! Вйо-о!

ЗВЕНИБУДЬЛО: I-i-гага!

2

УСІ: I-i-гага! I-i-гого!

БЛЕХМАН: Хто ви такі?

УСІ: Ми злочинці.

БЛЕХМАН: Брешете. Ви ніщо. Ділу не бувати.

БАРАН-СОКІЛ: За спокій душі капітана!

СІД БЕРБЕДЖ: До чорта, за спокій! Капітан живий.

МЕРІ: Ой, поясніть, на милість Божу, боцманові!

ДІК РОБЕРТС: То вони не про мене, боцмане. У них був свій капітан.

СІД БЕРБЕДЖ: Тоді інша справа, сер.

УСІ: І-і-гага! І-і-гого!

БЛЕХМАН: Тихо. Слухайте. Слухайте ви, злочинці у минулому і досконала ніщота у сучасному і майбутньому. Я не помилюсь, коли скажу: по смерті нашого капітана і генерала, князя і володаря ви мене своїм начальником не визнаєте.

УСІ: Ні! Ні! Не визнаємо!

БЛЕХМАН: Ні, не помилуюсь. Ви всі чудово знаєте, що з вас я найбільш витривалий, найбільш досвідчений і так далі. Але обрати мене ватажком не дозволить ваше — —

ВАВИДЛО: Свинське підспіддя наших незбагнених душ.

БЛЕХМАН: Отож. З мене поганий промовець, ти підказуй. Кажу: не відбудеться тут урочиста передача булави, бо й сама булава взагалі десь пропала — —

БАРАН-СОКІЛ: Свиняче Вухо вкрав.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Ні, ні, не я вкрав!

БЛЕХМАН: Ти або не ти, в усякому разі не відбудеться жадних — —

ВАВИДЛО: Церемоній.

БЛЕХМАН: Отож. Церемоній. Нехай Вавидло тепер виголосить некролог, бо я не вмію.

ВАВИДЛО: Магарані! Кшатрі! У цей білий-пребілий день, коли ми прикінцевим нашим зойком душевним споминаємо царя царів, ціаря ціарів, незабутнього, невигладного з пам'яті, невитирального з мозкових бганок — —

СІД БЕРБЕДЖ: Він украв.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Що я вкрав?

СІД БЕРБЕДЖ: Коцюбу. Чи оту булаву. Он вона стричить у нього з-під капцана.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Ой Господи ж мій! Поясніть боцманові!

МЕРІ: Поясніть йому, капітане Робертс.

ДІК РОБЕРТС: Спокійно, боцмане. То не булава.

МЕРІ: То ополовник, украдений у господаря. Тут взагалі анархія, боцмане, щоб ви знали.

СІД БЕРБЕДЖ: А де господар?

МЕРІ: Він у сусідній кімнаті. Він поринув у нікчемство, боцмане.

СІД БЕРБЕДЖ: Тоді інша справа.

ВАВИДЛО: Отже, такого, що не витирається з мозкових бганок. Ви бачили, друзі, я не пив, я майже не брав участі у ваших розмовах. Я сидів осічоронь. Величну таємницість, якою світиться ночами Карібське море, міг би я тут поставити порівнянням із тим станом високої та яскравої тривоги, що охопила мою і, я певен, також і ваші душі ще тоді, о дванадцятій годині дня, коли всіх нас — —

СВИНЯЧЕ ВУХО: І головне те, що коли ми князя споминаємо, то як же гостро усвідомлюємо ми при тому нашу власну ницість, нашу огидність, нашу мерзотність, нашу собачість, нашу котячість — —

БАРАН-СОКІЛ: Слухай, Свиняче Вухо, іди ти до біса! Покійний князь казав про тебе, що ти лицемір. Я погоджувався. Але я ніколи не зінав, що ти схильний до гризот сумління.

БЛЕХМАН: Котися геть! Некролог промовляє Вавидло.

ВАВИДЛО: Атож, промовляю я. Отже, тоді, о вагітній фатальним плодом дванадцятій годині білого дня — —

МЕРІ: Шість!

УСІ: Ну?

МЕРІ: Шоста!

УСІ: Невже?

МЕРІ: Збоку іде щось!

БЛЕХМАН: Хтось?

МЕРІ: Щось. Одна велика людина. Або дві маленьки.

БАРАН-СОКІЛ: З боку моря?

МЕРІ: З боку гори. Зсувается.

СВІНЯЧЕ ВУХО: Клич господаря!

МЕРІ: Він не вийде. Шкода й говорити.

БЛЕХМАН: Забарикадувати двері!

МЕРІ: Пізно.

УСІ: Пані Валентина! О! О!

БЛЕХМАН: Володарко! Верхи?

МЕРІ: У чоловічому убрани?

УСІ: Нехай живе володарка!

ВАЛЕНТИНА: Ну, так. Мій коник. Любіть його.

ЗВЕНИГУДЬЛО: І-і-гага!

УСІ: І-і-гага! І-і-гого!

ВАЛЕНТИНА: Хто ви такі? Мовчите, песячі душі, вороняче падло, гієни, слизаки, свистуни?

СВІНЯЧЕ ВУХО: Володарко, я казав те саме, тільки не так поетично. Вони не вірили.

ВАЛЕНТИНА: Ти казав? Ти казав? Ти ще передо мною звітуватимеш за сорок вісім тисяч метрів полотна на прaporи під час повоєнної демонстрації. Сядь отам, коло ланцюга, і сиди, поки не покличу. Хто у вас старший?

БЛЕХМАН: Нема. Мав би бути я.

БАРАН-СОКІЛ: Неправда!

ВАЛЕНТИНА: Ти теж краще помовчи, знаєш? Де ваш Беднарський?

БЛЕХМАН: Нема Беднарського.

ВАЛЕНТИНА: Що — невже дуба дав?

БЛЕХМАН: Не то що дуба дав, а так таки все-одно що й дав.

ВАЛЕНТИНА: Кретине, що за синтакса? Кажи ти, Мері.

МЕРІ: Ласкова пані, місяць тому князь Беднарський прислав листа Баранові-Соколові — —

БЛЕХМАН: Мені, а не Баранові-Соколові.

МЕРІ: Отже, прислав листа Блехманові з наказом уважати його за мертвого.

ВАЛЕНТИНА: Кого — Блехмана?

МЕРІ: Ні. Себе самого. Його, князя Беднарського, вважати за мертвого.

ВАЛЕНТИНА: Ага. Дотепно. Пізнаю князя. Дайте мені вогню которыйсь. І ви негайно визнали його за мертвого?

МЕРІ: Ні, ласкова пані. Не негайно. Місяць пішов на те, щоб пережити новину і до неї призвичайтись. Допіру сьогодні зібрались уперше для поминок.

ВАЛЕНТИНА: Уперше? А скільки разів хочете ви справляти тії поминки.

МЕРІ: Приблизно чотири рази. Але ні в якому разі не більше.

ВАЛЕНТИНА: Я знала, що ви тут мали злетітися для якогось паскудства. Тільки не могла зрозуміти, чому саме тут?

МЕРІ: Щоб видно було море, ласкова пані. І гори. І щоб були моряки.

ВАЛЕНТИНА: Де ваші моряки?

МЕРІ: Ось.

ВАЛЕНТИНА: Появіть мені їх.

ДІК РОБЕРТС: Робертс, мадам. Капітан Дік Робертс, штурман дальньої плавби. Бербедж, Сідней Джон Бербедж, мій боцман.

СІД БЕРБЕДЖ: Чи смію запитати, як вам ідеться, мадам?

ВАЛЕНТИНА: Дякую. Дайте мені вогню. Можете бути часом вільні. Не виключено, що ви мені ще знадобитесь.

ДІК РОБЕРТС: До послуг, мадам.

ВАЛЕНТИНА: Гм. Усе цікаво. Але не так, як я думала. Звенибудьло, що скажеш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Перше правило стойка: не дивуватись. І помітьте: тут повно ютива, а я й натяком не наводив на тему обіду.

ВАЛЕНТИНА: Слушно. Цінью. Але ми не юстимо з цими кабанюрами. Нам подадуть вишукані страви. Де господар?

МЕРІ: Його нема, ласкова пані.

ВАЛЕНТИНА: Собіатько господар цієї недобитої дощами діри? Його нема?

МЕРІ: Тобто, він є. Але його все-одно що нема. Він поринув в остаточне нікчемство. Ми господарюємо без нього.

ВАЛЕНТИНА: То влаштуй нам із Звенибудьлом обід. Ти знаєш мій смак. Щоб було пиво і палички з тіста. Але Собіатько потрібен мені ще й для інших речей. Покличте мені його, Блехмане.

БЛЕХМАН: Він не прийде, володарко. Була б даремна праця по нього ходити.

ВАЛЕНТИНА: Як то не прийде! Навіть коли ви скажете, що його кличу я?

БЛЕХМАН: Він утратив рештки розуму, які мав. Поняття авторитетності стало для нього порожнім звуком.

ВАЛЕНТИНА: Але мені таке аж ніяк не подобається. Що йому сталося?

БЛЕХМАН: Він затужив, володарко. Він не прийде, шкода й праці.

ВАЛЕНТИНА: Але мені таке абсолютно не подобається. Шакалячі ваші морди так само личать трагедії, як оцьому боцманові перука маркізи. Та боцман з капітаном чесні люди, я добре бачу. А вас я виведу на рейд, можете бути певні. Що то за така шумеро-ававилонська формула: є, але все-одно що нема? Так довго воно не триватиме. Ви мене трохи знаєте. Хто бачив Собіатька востаннє? Ти, Мері?

БЛЕХМАН: Володарко, з ним підгримує стосунки винятково один Пальтіг Пігг.

ВАЛЕНТИНА: Хто такий? Що за мара?

БЛЕХМАН: Пальтіг Пігг. Отой блідий юнак, що непорушно сидить біля дверей його кімнати.

БАРАН-СОКІЛ: Його ще інакше звуть: Пальтіг Пер.

ВАЛЕНТИНА: То як краще?

БАРАН-СОКІЛ: Пальтіг Пер.

МЕРІ: Ні, Пальтіг Пігг.

ВАЛЕНТИНА: Е, до біса вас усіх? Гей, ти, тютю!

ПАЛЬТИГ ПІГГ: То ви до мене, пані?

ВАЛЕНТИНА: До вас, до вас, ваша ясносте. Може, будете ласкаві взяти в ручки ослончик, на якому сидите, принести сюди та й сісти отут поруч зо мною?

ПАЛЬТІГ ПІГІГ: Охоче, пані. Ослончик потім спорохняві.

ВАЛЕНТИНА: Коли потім?

ПАЛЬТІГ ПІГІГ: Не знаю. Потім. Може, за сто років. Коли прийде його час.

ВАЛЕНТИНА: Ви завжди аксіомами говорите, мій янголе, чи тільки тепер?

МЕРІ: Він страшенній песіміст, ласкава пані. Він бачить усі речі відразу вже на їхньому занепаді.

ВАЛЕНТИНА: Ага. Дуже важлива властивість. Добре, але поки ви сидите коло мене і поки ослончик під вами ще не розсипався, може, будете люб'язні зважити у вашому прозорому мозкові одну річ. Саме: дуже, дуже, дуже треба мені бачити вашого Собібатька. Ви ж знаєте його? Товстопузий. Червононосий. Такий, як усі театральні корчмарі. Ну?

ПАЛЬТІГ ПІГІГ: Розумію, пані. Я піду до нього, пані. Потім вони стопчуться.

ВАЛЕНТИНА: Хто вони?

ПАЛЬТІГ ПІГІГ: Черевики, якими я ступатиму до тієї кімнати. Та я все таки піду туди.

ВАЛЕНТИНА: Хвалю ваш геройчний фаталізм. З Богом, гайда! Ослончик можете лишити тут.

ПАЛЬТІГ ПІГІГ: Добре, пані. Я лишу ослончик. Його все-одно проїсть черва.

ВАЛЕНТИНА: Геніяльно. Але таке мені вже подобається. Гайда, гайда! Обід! Пиво, палички, спаржа з помаранчами, нирки на меду, пудинг з оцтом, — оцет окремо, — боби, раки — — Ні, раки в мене у кешені. Ось маєш, Звенибудьло, їж. Дістань собі кінджаля, їх відчинити. Пістоля я маю сама.

УСІ: Володарко! О!

ВАЛЕНТИНА: Нічого. Розганяю мух. Бах! Я тепер воюю з мухами тільки стрільним порохом. Твое здоров'я, Звенибудьло! Пісню мені!

БАРАН-СОКІЛ: Лаштуйсь! Пробуй голоси!

УСІ: I-i-ага! I-i-гого!

(Музика. Усі видобувають з-під плащів маски.

Маски на місці носів мають револьверові цівки.

Урочистий спів на честь ВАЛЕНТИНИ.)

БАРАН-СОКІЛ: Валентина з Білих Скель

СВИНЯЧЕ ВУХО: гарцювала на коні

УСІ: вибріком чвалом вибріком чвалом

вибріком чвалом вибріком чвалом

і ще раз вибріком

БАРАН-СОКІЛ: хай сюди приходить шейх

ВАВИДЛО: хай приходить сам султан

УСІ: я йому вріжу я йому вріжу

усю його красу

усю його красу

МЕРІ (басом): його бороду густу

УСІ: ти шейху так і знай

ти шейху так і знай

го-ля!

ВАЛЕНТИНА: Гай-гай! Дуже старовинна пісня. Звенибудьло, ти її слухай. Сто років. Двісті років. Коли з мене було ще зовсім дівчишко.

- БАРАН-СОКІЛ:** гей вивірко з Білих Скель
СВИНЯЧЕ ВУХО: так гукнув з балкону шейх
УСІ: руки короткі руки короткі
 руки короткі руки короткі
 не вхопиш бороду
- БАРАН-СОКІЛ:** я її ростив плекав
ВАВИДЛО: цілих років п'ятдесят
УСІ: бритви не знає ножиць не знає
 славетна борода
 славетна борода
- МЕРІ (басом):** наче щітка прегуста
УСІ: тож ліпше не скачи
 тож ліпше не скачи
 го-ля!
- ЗВЕНИБУДЬЛО:** Зворушлива пісня. Промкненна пісня.
ВАЛЕНТИНА: Їж, Звенибудьло. Їж. Під цю пісню добре мріяти. Звичайно, воно все не так було. Але слухай. Ще є третя строфа.
- БАРАН-СОКІЛ:** наша пташка з Білих Скель
СВИНЯЧЕ ВУХО: як не скочить на чепрак
УСІ: зльоту рукою зльоту рукою
 зльоту рукою зльоту рукою
 торкнула бороду
- БАРАН-СОКІЛ:** та їй розкішна ж борода
ВАВИДЛО: і пухната і шорстка
УСІ: різати шкода шейху славетний
 помиримось мерцій
 помиримось мерцій
- МЕРІ (басом):** на пошану бороди
УСІ: у гості мене клич
 у гості мене клич
 го-ля!
- ВАЛЕНТИНА:** Браво, дітки! У моїй душі розцвіла шипшина. Либо нь я трошки люблю вас, дітки. Скільки ми з вами прожили! Сто років. Двісті років. Так давно-давно. Ви булись колись кращі, дотепніші. Звичайно, все було не так, як співається у пісні. Інші проміжки часу між доторком до бороди та гостюванням у шейха. Багато пласкіше. І багато, багато краще. Де ваш Ведмідь? Де Красьбина? Де Бульвик? Де, нарешті, ваш Беднарський? Усе-таки був щось! Коли він вас покинув?
- БЛЕХМАН:** Рік тому.
- ВАВИДЛО:** Два.
- БАРАН-СОКІЛ:** Дурници! Усього місяць тому.
- МЕРІ:** Звичайно. Місяць тому був від нього лист.
- ВАЛЕНТИНА:** Ой, у тому ж і вся річ! Воно було тільки вчора, минулої днини. Ви втратили великий, величезний час. Нам кожному від тридцять до сорок років. Старше сорок нема, а я наймолодша. Або ж – один суцільний підступ над нами! Ми граємо театр. Сьогодні ми лише у другій днині. А скільки за той час відбулося! І то такого, що нас усіх сюди докупи знов звело. Як воно зветься ваша – таверна?
- МЕРІ:** “Під чотирма вітрами”.
- СІД БЕРБЕДЖ:** Краще: “Під трьома чортами”.

МЕРІ: Боцмане! Капітане, поясніть боцманові.

ВАЛЕНТИНА: "Під чотирма вітрами". "Під трьома чортами". Як воно все давно було! Кричали браво і співали баляду про моряка імперії. Текст її бозна й коли загублено. Ніхто не пам'ятає. Боцман ніяк не міг зрозуміти. Йому пояснювали. І взагалі.

МЕРІ: Ви плачете, ласкова пані?

УСІ: Володарка плаче!

ВАЛЕНТИНА: Звенибудьло, чи ти хоч найвся? Йдіть ви всі до біса! Котра година? Дайте мені вогню. "Під чотирма вітрами"! Собібатько сидить у кімнаті, "Під чотирма вітрами". Чи той уже прийшов від нього? Дайте розглядітись. Я ще не з усіма вами знайома. Що то за мовчазна дівчина? Вона не п'є і не співає.

МЕРІ: Вона божевільна, ласкова пані. Вона сидить тут днями.

ВАЛЕНТИНА: Давно?

МЕРІ: Рік. Два.

ВАЛЕНТИНА: Клич її сюди. Маю непереможний потяг до божевільних.

МЕРІ: Арівано! Іди сюди, Арівано!

ВАЛЕНТИНА: А ви собі йдіть до лиха. Я розважатимуся сама.

МІМІ: Ви кликали мене, пані?

ВАЛЕНТИНА: Сідай отут, на ослончик. Він покищо не розспілеться.

МІМІ: Я не боюсь, пані.

ВАЛЕНТИНА: Ми бачились з тобою коли-небудь?

МІМІ: Наскільки пригадую, ні, пані.

ВАЛЕНТИНА: Ти відповідаєш, як вишколена секретарка. Я не люблю такого. Але ти і не божевільна. Хто-хто, а я на такі речі маю битий нюх.

МІМІ: Ви маєте слухність в обох випадках. Я не божевільна і я була секретаркою.

ВАЛЕНТИНА: Ого! Звенибудьло, слухай. Стривай но – твоє ім'я?

МІМІ: Арівана.

ВАЛЕНТИНА: Арівана – – Арівана – –

МІМІ: Я сама дала собі таке ім'я.

ВАЛЕНТИНА: Усе в порядку. Вже знаю, хто ти. Твоє ім'я стоїть у листі від людини, яку я – –

МІМІ: Ви знали його?

ВАЛЕНТИНА: Звенибудьло, пильно стеж за виразом моого обличчя. Коли б він міг привернути увагу господарів, дай мені знак.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Вони гуляють у карти.

ВАЛЕНТИНА: Усе-одно стеж. Смійся, щоб здавалося, що ми верземо нісенітниці.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Для того не треба сміятися, бо ми це справді робимо. Проте – і-га-га!

УСІ: I-i-гага! I-i-гого!

ВАЛЕНТИНА: Добре. Тебе цікавить, чи я його знала. Я бачу, він для тебе – все на світі. Для нього ти тут сидиш. Для нього ти живеш. Я вгадала?

МІМІ: Так.

ВАЛЕНТИНА: Усе в порядку. Він сидить на скелі – у печері абощо?

МІМІ: Ви знаєте правду.

ВАЛЕНТИНА: Звенибудьло, чуєш? Він сидить на скелі, яка не має жи-вота. Ти носиш їсти?

МІМІ: Ні. Він не бере в мене нічого.

ВАЛЕНТИНА: Ах, справді. Відлюдників годують пташки небесні. Але ти єдина, з ким він має будь-які взаємини?

MIMI: Так. Це якраз так.

ВАЛЕНТИНА: Ви мусите голосно кричати одне до одного, бо там добре високо?

MIMI: Там висока і чиста луна.

ВАЛЕНТИНА: Ага. Тоді добре. Отже, доступу туди нема. Доступ туди залежить тільки від його волі, так? Сам він туди дістався — — Добре, це не грає ролі. Але щоб дістатись до нього, треба високу тичку або драбину, так?

MIMI: Ніяка тичка, ніяка драбина не допоможе. Якщо він не звісить вам мотузяну драбину, що її має — —

ВАЛЕНТИНА: Так він має мотузяну драбину?

MIMI: Білу мотузяну драбину з твердими дубовими кілками, щоб на них ставити ноги.

ВАЛЕНТИНА: Чарівно. Бачу цю драбину пластично. Я вже полюбила цю драбину. Вона пахне кокосом, чи не так? Мене дивує, що ти охоче розповідаєш. Ти повинна б робити таємницю.

MIMI: Нащо? Тут і так усі знають, що він нікому не звісить драбину. А розмовлятимемо тільки зо мною.

ВАЛЕНТИНА: Почекай. Хто то всі, які знають про нього і про тебе?

MIMI: Усі. Собібатько, господар. Мері. Оті панове, які хочуть сьогодні його бачити.

ВАЛЕНТИНА: Он воно що! Звенибудьло, як зміниться мій вираз обличчя, голосно іржи. Добре. А для якого, з дозволу спитати, розсобачого бісового батька треба отим панам його бачити?

MIMI: Це мені невідомо. Вони кажуть, що мають його сповістити про щось важливе. Щось, від чого залежить його життя.

ВАЛЕНТИНА: Ой, а це вже мені знов аж ніяк не подобається. Чи в тебе є сірники?

MIMI: Ні, на жаль.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Будь-ласка, кресалку.

ВАЛЕНТИНА: Я знала, що тут щось не те. Але вони так майстерно замаскувалися, що я і справді повірила в їхнє знікчемніння. Страйвай. Чого вони мені казали, що ти божевільна?

MIMI: Я не знаю того, пані.

ВАЛЕНТИНА: І ти не маєш ніякої підозри? Згадай-но, коли вони говорили з тобою, чи не було в їхній мові і руках чогось, із чого б ти виснувала, мовляв, вони мають тебе за не всі дома? Ти з ким з них розмовляла?

MIMI: Тільки з Мері. Ще трохи з Собібатьком, господарем. Я відразу, коли оселилась тут, їй розповіла усе. Ні, я не помітила.

ВАЛЕНТИНА: І якраз саме вона сказала мені, що ти не в порядку!

MIMI: Я теж того не розумію, пані.

ВАЛЕНТИНА: Як вони сюди походились?

MIMI: Поодинці. Лише ті двоє, моряки, прийшли разом. Он там їхня шхуна.

ВАЛЕНТИНА: Так. Так. Так. Але коли вони хочуть його бачити, і ти не робиш таємниці, то на якого дідька вони чекають? Чому не йдуть тепер, цієї хвилини?

MIMI: Вони справді чекають на когось. Він був тут уранці, і має ще прийти. Тоді підемо усі разом.

ВАЛЕНТИНА: Тоді останній гвинтік. Ти не пам'ятаєш, як звали того, що має прийти?

МІМІ: Вони його називали — — Я пам'ятала. Якось, що там було “мокро”. Якось так.

ВАЛЕНТИНА: Мокро? Гм. Мокро, кажеш? Гм. Що — — Ти певна?

МІМІ: Так, мені здається, кінчачеться на “мокро”.

ВАЛЕНТИНА: Він куцій, гладенький, цей чоловік? Має свинячі очі і тонесенькі вусики?

МІМІ: Так. Загалом так.

ВАЛЕНТИНА: Він зветься — Тормокро?

МІМІ: Ось! Точнісінько так.

ВАЛЕНТИНА: Звенибудьло, що в мене на обличчі?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Спокій і владичність Атени-звитяжиці.

ВАЛЕНТИНА: Але тоді це з такої опери, що навіть і я не мала підозри. Неміренний океан найфеноменальнішого сукінництва. Тормокро! Тхір, з яким я зустрічалася всього раз на житті. Але того цілком досить, щоб не забути про нього всю решту життя. І він має тут з'явитися власною персоною? Великий Єгово, обертом очі підуть, коли думати про незвіданість шляхів твоїх! Чи ти чуєш, Звенибудьло, фаховий грасіосо? А я, фахова змовниця, я так легко піддалась на іхні солоденькі співи! Ще й розрюмсалася! Звенибудьло, вмить назад усі ласкаві слова на іхню адресу. Паршивці, що їм повідстрілювати ноги, як мухам. Ти за фахом повинен бути великим справедливцем. Уяви собі, що я могутня світу сього, а ти мені правду тнеш у вічі. Кажи: можна бажати їм пропаду?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Залежно від того, як на таку справу подивляться вони самі.

ВАЛЕНТИНА: Гаразд. Я тебе охоче вислухаю, приятелю, але іншим часом. Бо в цю врочисту хвилину тільки: град, мор, чума, землетрус, повідь на них і все далі в тому ж дусі. І ти, Арівано, нічого не знаєш?

МІМІ: Я, власне, дуже здивована, пані. Коли б ви мені пояснили — —

ВАЛЕНТИНА: Я поясню. Я поясню. Вони мовили правду: ідеться про життя. Ідеться про життя великої людини. Вони найманці і слуги наймерзеннішої змови, яка існувала від створення світу.

МІМІ: Вони хочуть його вбити?

ВАЛЕНТИНА: Глянь мені в очі. Бачиш мене?

МІМІ: Так. Бачу.

ВАЛЕНТИНА: Я хочу повернути твого героя людям. От і все.

МІМІ: Людям? Отже, і мені?

ВАЛЕНТИНА: Ні. Тобі ні. Ми доходимо кульміації, Арівано. Коли я збуджена, Арівано, я не вмію передавати словами таких тонкощів. Слів у мене тоді менше, ніж нюху та дотику. Тим то просто скажи мені: чи ти спроможна повірити, що я така жінка, якій ти повинна поступитися місцем? Не відразу відповідай. Зваж. Наважся. Чи спроможна ти повірити, що я та жінка, яка мала б сидіти тут замість тебе? Зважуй же. А я куритиму. Дай мені вогню, Звенибудьло.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Будь-ласка, кресалку. Прошу пробачення. Це я до глядачів говорю. Поки вона думатиме, я хочу скористатися з часу для маленького, так би мовити, кредо. Чужа балаканина, якої я наслухався по грудобрюшну перетинку, вперше на житті принесла мені користь. Я виніс перевонання, що всі вони намірені втягнути велику людину в брудну історію. Тим

часом, до великих людей, які сидять по горах і не втручаються у земні справи, я маю симпатію. Крім того, володарці до послуг я віддався нещиро. Цілковито нещиро. То тепер я йду і виконую свою місію. Увага. Я непомітно зникаю. Сумління мене за таке ніяк не мучить.

ВАЛЕНТИНА: Надумала?

МІМІ: Так.

ВАЛЕНТИНА: Ти розумієш, що я його в тебе не для себе відбираю?

МІМІ: Так.

ВАЛЕНТИНА: Ти розумієш, що я на твоєму місці тут і хвилини не висиділа б? Маю люту огиду до відлюдництва, страстотерпництва і подібних забав. Але і твоя місія – не тут бути. Ти не повинна його любити для себе. Інакше я помилилася в тобі. І тоді йди собі під три чорти. Розумієш?

МІМІ: Спершу я того не розуміла. Тепер розумію.

ВАЛЕНТИНА: Аріана це зміст, розумієш? Не порожній звук, а зміст. Чи хочеш ти почати нове життя? Цілком нове життя? Чи знаєш ти, що таке жінка з легенд? Дуже приемна річ бути жінкою з легенди. Воно наче крила тобі дає, серпанок, ти стаєш хмаринкою і все у такому роді. А разом з тим ти плоть, сильно запашна плоть. Розумієш? Одне питання. Воно нескромне, пробач. Ти скільки разів з ним була?

МІМІ: Один тільки раз.

ВАЛЕНТИНА: Дуже добре. Дуже личить до легенди. Це тоді, після чого його дружина задушила себе шнурком?

МІМІ: Вона не була йому дружиною.

ВАЛЕНТИНА: Не грає ролі. Важить те, що тут усе для тебе козирі. То як – почнеш усе спочатку?

МІМІ: Добре.

ВАЛЕНТИНА: Тоді мерцій кажи мені умовний знак.

МІМІ: Умовний знак?

ВАЛЕНТИНА: Адже ми обмінююмося вінцями на наших головах.

МІМІ: Він відкликається на мій голос: "я тут!"

ВАЛЕНТИНА: Чудово. Поклич мені стиха моряків. Ти пойдеш з ними.

МІМІ: Моряків? Капітан надзвичайно мiliй. У нього ясні очі.

ВАЛЕНТИНА: Подобається тобі?

МІМІ: Я не знаю.

ВАЛЕНТИНА: Клич обох сюди. Я все беру в свої руки, чуєш? Я вмію ще складніших штук, щоб ти це знала. Коли я починаю, то цілковито не знаю, з якого кінця наступить розв'язка. Тож коли я імпровізуватиму, ні на що не дивуйся. Віриш мені?

МІМІ: Без сумніву. Без тіні сумніву.

ВАЛЕНТИНА: Прошавай. І на все життя запам'ятай: Аріана – не тільки вигадане ім'я. Аріана це зміст. Катаї до моряків. Галль!

МЕРІ: Ласкова пані?

ВАЛЕНТИНА: Де той – – Пальтіг? Ще не приходив?

МЕРІ: Ні. Він ще у тій кімнаті.

ВАЛЕНТИНА: Вам цікаво без мене?

БЛЕХМАН: Володарко, ми ріжемося в карти.

ВАЛЕНТИНА: Рідкісний збіг. Мені теж цікаво без вас. Іржіть!

УСІ: I-i-гага! I-i-гого!

ДІК РОБЕРТС: Мадам бажали з нами говорити?

ВАЛЕНТИНА: Атож. Якого роду вантаж, капітане, ви маєте везти?

ДІК РОБЕРТС: Просту дерев'яну скриньку, мадам. Он вона стоїть у кутку.

ВАЛЕНТИНА: У теперішньому стані?

ДІК РОБЕРТС: Ні, мадам. Її мали наповнити.

ВАЛЕНТИНА: Ідеться, певна річ, про контрабанду?

ДІК РОБЕРТС: Я сам такої думки. Але контрабанда особливого роду. Бо на віддалі сорок миль ми повинні скинути скриньку в море.

ВАЛЕНТИНА: Чудово. В якому напрямі ви маєте їхати?

ДІК РОБЕРТС: Зюд-зюд-вест, мадам.

ВАЛЕНТИНА: І скільки ви маєте одержати за труд?

ДІК РОБЕРТС: Двісті п'ятдесяти, мадам.

ВАЛЕНТИНА: Чудово, краще не треба. Ви одержите дві тисячі п'ятсот і пойдете у тому самому напрямі. Але без скриньки.

ДІК РОБЕРТС: Єсть, мадам.

ВАЛЕНТИНА: Замість скриньки ви повезете живу людину. Дівчину.

ДІК РОБЕРТС: Єсть, мадам.

ВАЛЕНТИНА: Дівчину ні в якому разі не треба скидати у море. Навпаки, її треба всіляко берегти. Дівчину слід висадити на суходіл, скоро вона висловить про те бажання. Але не виключено, що вона не висловить такого бажання. І то вже залежить від вас, капітане.

ДІК РОБЕРТС: Єсть, мадам. Чи будуть ще розпорядження, мадам?

ВАЛЕНТИНА: Ага! Ви відпліваєте відразу по тому, як ми всі звідси виїдемо. Кожного, хто б з'явився сюди після того, варто в ту саму мить зв'язати. За те додаткова нагорода: п'ятсот. Разом три тисячі. Досить?

ДІК РОБЕРТС: Я людина скромна, мадам. Так само скромна людина мій боцман. Додаткової нагороди ми могли б і не брати.

СІД БЕРБЕДЖ: Прошу вибачення, сер. Боротьба з тим, кого треба зв'язати, може бути затяжна і небезпечна для життя.

ВАЛЕНТИНА: Авжеж, авжеж, боцмане. Я щиро раджу взяти додаткову нагороду.

СІД БЕРБЕДЖ: Ми і так раді служити вам, мадам. Сильну підозру маю я проти отієї швабри, що схovalа коцюбу під свій куцан. Але боротьба справді може бути затяжна і небезпечна для життя. Прошу вибачення, сер.

УСІ: Пальтіг Пітт! Повертається Пальтіг Пітт!

ВАЛЕНТИНА: Сонечко моїх очей! Моя морквочко і мій муркотику! Ви повертаєтесь від вашого і моого господаря. Нам буде дарована ласка узріти його іскристі очі. Або ж нам і далі показуватимуть крізь дошки його звитяжну спину. Го-ля, лист?

ПАЛЬТІГ ПІТТ: Він передав вам листа, пані.

ВАЛЕНТИНА: Чи переказував він щось на словах?

ПАЛЬТІГ ПІТТ: Він казав дуже багато, але ввесь час на одну тему. Він казав, що його особиста смерть не здається вже йому страшною. І він передав ось листа. Потім він пожовкне.

ВАЛЕНТИНА: Хто – господар?

ПАЛЬТІГ ПІТТ: Ні, лист. Господар, можливо, зблідне.

ВАЛЕНТИНА: Повірю у що завгодно, тільки не в те, що Собібатько зблідне колись. Він і до раю піде буряково оффарблений. От і на листі він пише, що йому все пахне червоним. Більш нічого не написано.

ПАЛЬТІГ ПІТТ: Так воно, мабуть, повинно бути.

ВАЛЕНТИНА: Здається, серед нас тут він єдина порядна людина. Але до

біса оцінки. Слухайте, ви, колишні злочинці і нинішні офірні ягнятка! Скидайте ваші свинські маски. Скидайте, бо я вже граю відкрито. Ну? Визвірились на мене? Може, ще раз розповісте, мовляв, діла не буде?

УСІ: Володарко! О!

ВАЛЕНТИНА: І ви, паршивці, могли собі уявити, що існує на світі діло, в якому берете участь ви, але не беру участі я? Чи може, скажете мені, мовляв, потребуєте доказів?

УСІ: Володарко! О?

БЛЕХМАН: Володарко! О?

ВАЛЕНТИНА: Сучий сину! На доказ одне тільки слово: Тормокро!

БЛЕХМАН: Володарко! Того цілком досить.

ВАЛЕНТИНА: Що? Не соромно?

УСІ: Соромно! Нам усім соромно!

ВАЛЕНТИНА: А могла ж я вас іще довше брати на муху. Ви ні на що не придатні. Скринька стойть у кутку на очу.

УСІ: Володарко! О!

ВАЛЕНТИНА: Свиняче Вухо не вміє заховати під куртиною ручного скоростріла. Давай його сюди! Не достоїн ти з ним обходитись.

УСІ: О! Володарко!

ВАЛЕНТИНА: Так слухайте. Тормокро не прийде. Замість Тормокро прийшла я. Командую ділом я.

УСІ: Нехай живе Валентина, наша королева!

ВАЛЕНТИНА: "Не всі дома" дівчина лишається тут. Я знаю знак. Я здираюсь перша. Мій свист згори означатиме, що драбина до ваших послуг. Тоді не ловіть гав. Звенибудьло! Де Звенибудьло?

МЕРІ: Його ніде нема, ласкава пані.

ВАЛЕНТИНА: Ага, зраднику! Ти втік? До відома всіх: зрадників караю я сама. Що воно означає, спітайтесь у Свинячого Вуха.

СВИНЯЧЕ ВУХО: Нехай живе Валентина, наша королева!

УСІ: Нехай живе Валентина, наша королева!

ВАЛЕНТИНА: Келихи! Пісню мені!

БАРАН-СОКІЛ: Лаштуйсь! Пробуй голоси!

УСІ: І-і-гага! І-і-гого!

(Музика. Пантоміма. Урочистий спів на честь ВАЛЕНТИНИ:
слів не чути, голоси веде сама оркестра. ВАЛЕНТИНУ
несуть на руках. Потім рухи всіх уповільнюються,
стають підкреслено поважні.)

МЕРІ: Як? Ти прийшов?

ТОРМОКРО: Стоп! Що таке? Нічого не розумію. Мері, вони сюди вислали Валентину — — Ой! Вона йде з ними! Катастрофа! Панночко, ви тут? Ви ще тут? Повна катастрофа!

СІД БЕРБЕДЖ: Чи не здається вам, сер, що ця швабра занадто метушиться?

ДІК РОБЕРТС: Я знаю тільки одне: він прийшов пізніше.

СІД БЕРБЕДЖ: Єсть, сер. Гей, ти!

ТОРМОКРО: Я?

СІД БЕРБЕДЖ: Ти, ти. Ану йди сюди!

ТОРМОКРО: Що ви робите? Ой! Мері, ти повія — — Біжи за ними! Скажи, що Валентина — — Ой! Ой-ой!

ДІК РОБЕРТС: Мері, мені дуже прикро. У моїй інструкції, щоправда, сказано лише про тих, хто прийдуть пізніше. Але я гадаю, що не помилюсь, коли поширю виконання інструкцій на тих, хто бігтимуть навзгодін.

МЕРІ: Капітане! Безсовісно! Щоб вас — — Ой! Ой-ой!

ДІК РОБЕРТС: Нічого, все в порядку. Я гадаю, боцмане, їм добре буде сидіти поруч. Панночко, якщо я не помиляюсь, ви — —

МІМІ: У вас дуже мила усмішка, капітане. Чи ви все у житті робите з такою усмішкою?

ДІК РОБЕРТС: Море і сонце, панночко, море і сонце. Перед нами велика подорож. Боцмане!

СІД БЕРБЕДЖ: Єсть, сер.

ПАЛЬТИГ ПІГГ: До побачення. Потім сонце зайде, і море наскількь прометься темрявою. Ви вже можете вийти, господарю. Правда, гарно тут?

СОБІБАТЬКО: Я завжди казав: Валентина велика жінка. Дуже, дуже добре буде, коли вона його врятує. Він молиться за народ, а я таки належу до народу. Я — ого-го! Ого-го, я! Питання було, хто краще вдастъ нікчемство. Я вдав краще. Ви повірили. А чого, спітати б? А того, що коли ви вдавали, то думали безперестанку: ми нікчемні, ми нікчемні, ми нікчемні. А я ні. Я вдавав, а собі тим часом думав: я — ого-го! Бо я господар Собібатько, сам собі батько, щоб ви знали. Від мене, від мене все починається наново, щоб ви знали. Ну, от, а вас, бачте, прив'язали. Та й що — добре так? Недобре, кажу я, Собібатько, недобре. Що ж буде далі, га, Мері, дівко непутяща?

МЕРІ: Мамм — — Мамм — —

ТОРМОКРО: Мумм — — Мумм — —

СОБІБАТЬКО: Отож бо і є. Я тобі завжди казав. Ну, і що буде далі?

ПАЛЬТИГ ПІГГ: Потім він піде димом.

СОБІБАТЬКО: Він?

ПАЛЬТИГ ПІГГ: Тютюн.

СОБІБАТЬКО: Що то за тютюн?

ПАЛЬТИГ ПІГГ: Тютюн. Можливо, оці двоє покохають тут одне одного. Навчені журним досвідом, вони, можливо, відчувають потяг до усамотненого життя на лоні природи. В них можуть бути діти. Усі вони разом розводитимуть на лоні природи тютюн. Тютюн люди куритимуть. Тютюн ітиме димом. Звичайно, тільки в тому випадкові, якщо вони відчувають потяг до усамотненого життя на лоні природи.

3

МАКСИМУС: — — до усамотненого життя на лоні природи. Але невже Ти думаєш, мовляв, я хочу всіх тут бачити поруч із собою? Ти бачиш мене наскрізь. Я не хочу всіх зробити відлюдниками. Для того я тут, щоб Ти бачив мене над усіма щоденними ділами.

(Музика.)

Глибоченний! Бездонний! Я міг би Тебе тільки дотикатись, більш нічого. Але може бути так, що до вінка Твоїх намірів потрібна моя струнка думка. Тому я плету її струнко. Ти знаєш: крім мене цього ніхто не зробить. Або майже ніхто. Послухай мене.

(Музика.)

Послухай мене. Я поклав на себе неміренну відповіальність. Я думаю, безперестання думаю про тих, у чиїх руках доля світу. Але що я можу сам? Ти, Ти дай сили моїй думці! Дай їй такої сили, щоб ті, про кого я думаю, раптом відчули, що я про них думаю. Нехай моя думка збудить когось, хто так само, як я, бачить навислу загрозу, але має спромогу її відвернути. Бо якщо того не зробить людина, то ні для чого було творити світ людський. Тут уже чисто спортивне питання. Було багато жахів, але і світлого скільки ж було! І якщо людям не вистачає остаточної переконаності, що вони повинні жити, то тоді хоча б із самої амбіції! Хіба не досить амбіції, коли про амбіцію як слід подумати, хіба не досить амбіції можна призбирати, щоб вивершувати цей світ повільно, насолоджуючись повільним темпом високого вивершування? Хіба не досить амбіції, самої амбіції, щоб не дати всьому урватися раптово, з-за дітвацького випадку? Ось про що я думаю. Ти бачиш. Послухай мене.

(Музика.)

Чи я перед Тобою чистий? Я зробив те, чого ніхто або майже ніхто не робить. Ти знаєш. Послухай же мене. Я не благаю Тебе про тих, хто чисті невіданням своїм. Ті і так будуть спасені. Ні, молю Тебе за тих нечисленних, хто так свій гріх забагнули, як я. Молю за тих, хто єдино спроможні будувати царство Твоє на землі. Бо інакше ні для чого було творити світ людський.

(Музика.)

Я вірю в Тебе, величезний. Я вірю, що тільки я маю право звергатися до Тебе, я і мені подібні. Такі, що не вдаються до посередництва ані олтарів, ані дзвонів, ані паходців. Я і мені подібні. Я вірю в Тебе як у свою особисту відповіальність. Бо як інакше можу вірити я, людина? Скажи. Ти бачиш мене.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я теж бачу.

МАКСИМУС: Як же воно тяжко відриватися від думки про Тебе! Хвилина та втрачена для мене, коли моя воля не вплітається у Твою. Чоловіче, хто ти такий і чого тобі треба?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Особливого нічого. Я міг би сказати: я прийшов врятувати тебе, велика людино. Ні, я не люблю таких фраз. І можеш не звішувати мені своєї мотузяної драбини.

МАКСИМУС: Ти чув мою молитву?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я чув, як ти промовляв сам перед собою.

МАКСИМУС: Ти не віриш у мою щирість?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Чом би й ні! Коли людина милується на красу своїх зубів перед дзеркалом, і їй хочеться, щоб ще рівніші, щоб ще біліші були вони, то вона це робить щиро. Зовсім щиро.

МАКСИМУС: Чи не гадаєш ти, що я якраз для тебе тут так довго вишкаловався? Мовляв, знав, що ти одного разу прийдеш мене підслухати?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні. Я так не гадаю. Але луна тут справді гучна.

МАКСИМУС: Запевняю тебе: луна людної площи, коли промовляють з балкону, стократ гучніша.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Бачиш, виголоски роздратування у твоїх словах найкраще свідчать за те, що ти сам у собі неспокійний. Але то ще найліпший вихід із становища. І я зовсім не хочу винуватити тебе у лицемірстві. Чи ти з бородою?

МАКСИМУС: Так.

ЗВЕНИБУДЬЛО: От бач. Усе таки маска.

МАКСИМУС: Але я просто не маю чим тут голитись.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Літак, що скинув тебе туди, міг разом з тобою пустити на парашуті прилад до голення. Та кажу ж: то ще найліпший вихід із становища.

МАКСИМУС: Так ти гадаєш — —

ЗВЕНИБУДЬЛО: Звичайно. Найліпше тобі лишитись отам-о на твоїй горі довіку. Я чув, а як же, твої промови з балкону.

МАКСИМУС: Вони були огидні, чи не так?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Вони не були такі вже огидні. Бувають гірші. Проте — —

МАКСИМУС: Ти знаєш про мій гріх?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я чув щось таке. Але я не надаю тому значення. Бач, я сам з диваків. Я охоче теж залишився б отак-о сидіти. Але в мене не буде діла. Для мене камінь — камінь. Ти щасливіший від мене, бо ти бачиш у камені образ.

МАКСИМУС: Ось тобі драбина. Ти мені подобаєшся.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я скористуюся з неї лише у крайній потребі. Хоч цілком імовірно, що крайня потреба настане. Мені, як і тобі, загрожує небезпека.

МАКСИМУС: Небезпека? З тотожного джерела?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ато ж. З боку маленької двоногої жінки.

МАКСИМУС: За все моє довжелезне життя ще ні разу не бачив я четвероногої.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я теж. Але ця особливо двонога.

МАКСИМУС: І що вона хоче від мене — — від нас із тобою?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Скажи мені, що б ти зробив, якби тебе знов захотіли жбурнути у так званий вир життя?

МАКСИМУС: Посміявся б, і тільки.

ЗВЕНИБУДЬЛО: З нею трудно посміяться і тільки. Смерч і ураган, утілена чума, ще й до того страшенно гарненька на виду. Ні в якому разі не піддавайся. Я пробував опертись. Мені не пощастило. Я врятувався тільки втечею. І то ще не знати, чи врятувався.

МАКСИМУС: Так здирайся сюди до мене. У моєму житті не вистачало одного пессиміста.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Хто тобі казав, що я пессиміст? Нічого схожого. Я бачив сьогодні автентичного пессиміста. Я переконаний, що зовсім до нього не подібний. Так. Крайня потреба наближається. Вона чвалає по горі на повний віддих. Я йду до тебе.

МАКСИМУС: Тримайся міцніше!

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я тут!

МАКСИМУС: Це Арівана.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні в якому разі не Арівана! Ні в якому разі не звішуй драбину!

ВАЛЕНТИНА: Твоя гора знизу має замислений вигляд. Отакі собі клапті хмар, і взагалі.

МАКСИМУС: Якщо ти не Арівана, то я й не подумаю з тобою розмовляти.

ВАЛЕНТИНА: Даремно. Арівана передала мені прерогативи. Твоїм життям тепер опікуюсь я.

МАКСИМУС: Я нікому не давав уповноважень.

ВАЛЕНТИНА: Річ ясна, що так ми ні до чого не договоримось. Але коли

ти думаєш, я буду стояти і співати тобі серенаду, то знай: не на таку насочив! Якби йшлося про твоє життя, сиди собі там, про мене, скільки вліз. Та нехай тобі буде відомо: я Валентина. Я агентка великої змови. Велика змова ухвалила тебе кликати на найвищий пост у суспільстві. От і все. Підеш чи ні? Мовчиш? Не віриш? Кажи, бо мені вже починає набридати. Мовчиш? Ну, що ж. Мовчати – річ дотепна. А особливо, коли дотепність високо пле-кають у самоті. Але май на увазі: вони всі у дикому захваті від твоїх ко-лишніх промов проти війни. Не віриш? І захват зростає. З дня на день. Смію тебе запевнити: в іхньому колі захват підгріває легендарна віддаль від дійсно сказаного. Я уповноважена тебе про те сповістити.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Мовчи!

МАКСИМУС: Ні, нехай скажу. Я хочу, щоб панувала загальна справедливість. Це передумова.

ВАЛЕНТИНА: Ой Боженьку мій, та чи мені не все-одно! Нехай собі панує. Яке мені до того діло, подумай сам! А втім, наскільки я розумію, вони хочуть щось таке встругнути з загальною справедливістю. Вони хочуть її з примітивного стану звести у – – Як то вони кажуть? Звести у стан звисочений, чи щось таке. Я мало розбираюся в таких відносинах, тим і не можу як слід переказати. Але щось у такому дусі. Вони кажуть, визволена фізична праця – річ самозрозуміла. Але вони хочуть, щоб визволена фізична праця не поневолювала мозок, чи якось так. Щось у такому дусі. Вони себе так і називають: велика змова інтелектуалів. Вони кажуть, коли кожна людина буде здана сама на себе, тобто свободна – – Розумієш чи ні? Свобідна, зовсім свободна – розумієш? Так от, коли буде свободна, то хтось усе-таки, мовляв, повинен будувати міста, храми, шляхи і греблі.

МАКСИМУС: Вони інженери, чи як?

ВАЛЕНТИНА: Там є усякі між ними. Найголовніше те, що вони хочуть здобути владу над усіма джерелами енергії. Шоб тих джерел не торкнулася чиясь сваволя. Наприклад, моя. От. Щось у такому роді. Підеш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні в якому разі!

МАКСИМУС: Ні. Не піду. Я проти державного будівництва.

ВАЛЕНТИНА: Власне, власне. Вони хочуть замінити собою державу. Ідеєю про весь світ, наскільки я розумію. Підеш чи ні?

МАКСИМУС: Ні.

ВАЛЕНТИНА: Ще ні? Доки мені панькатається з тобою! От увірветься терпець, та й кину все к чорту. Але слухай. Може, ти думаєш, вони послали мене спокусити тебе жіночим чаром або що? Так тоді спробуй. Тільки наперед кажу: я мало жінотна. Я курю, і до того неохайна. Приємности матимеш обмаль.

МАКСИМУС: Здається, широко. Проте, мабуть таки не піду.

ВАЛЕНТИНА: Ой, і набрид же ти мені! Просто не уявляєш! Гаразд. Останній засіб, і – або я не я! Так знай же. Поки ти тут сидиш і стовбур світу на плечах тримаєш, твоїм ім'ям діє інший. Підставленець тієї офіцерні, проти якої ти колись боровся. І твої ідеї потворять. Твоїм ім'ям вимахують, мов ганчіркою. Бо тільки дуже мало людей знає, що ти дійсно тут сидиш. Он як.

МАКСИМУС: Неправда!

ВАЛЕНТИНА: Піди, довідайся.

МАКСИМУС: Я іду.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Заради всього святого!

ВАЛЕНТИНА: Та коли вже йдеш, то мерщій. Бо он там попід горою чекають на тебе. Я мушу ще з ними впоратись.

МАКСИМУС: Ніяких більше злочинів моїм ім'ям!

ВАЛЕНТИНА: Не твоїм, одчепись! У мене з ними власні порахунки.

МАКСИМУС: Ми пускаємося. Я тут не сам. Цій людині ти не повинна нічого коти.

ВАЛЕНТИНА: Ах, моє щастячко, ти теж там?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Пані Валентино, але я так само виконував місію.

ВАЛЕНТИНА: Сількись. Коли-небудь порахуємося. Так покажися ж. Нічого, підходящий. Але з бородою?

МАКСИМУС: Ні, з бородою справа робиться швидко. Борода – театральна. Чирк – і вже нема її. І не дивуйся з того. Ти сама надала подіям розгону в часі. Бач, на мені вже і цивілізоване убрання.

ВАЛЕНТИНА: Знаменито. Ще тільки маленька розв'язка. Сховайтесь отам обидва і чекайте. Я йду нагору. Драбина розчудесна, я передчуvalа її заздалегідь. Го-ля. О! Тут страшенно багато простору. Можна гуляти у футбол. Так ховайтесь. Увага. Свищу.

БЛЕХМАН: Володарко, ми тут.

ВАЛЕНТИНА: Близче, близче. Абсолютна тиша.

СВІНЯЧЕ ВУХО: Нам лізти по драбині?

ВАЛЕНТИНА: Авжеж, тільки абсолютно тихо. Добре. Один, два – – Де Вавидло?

ВАВИДЛО: Я тут, володарко, у власній інкарнації.

ВАЛЕНТИНА: Четверо, гаразд. Ну, паршивці, тепер признавайтесь. Має хто з вас які-небудь передчуття? Подумайте добре. Заглибтесь у свої падлючі душі.

СВІНЯЧЕ ВУХО: Здається – –

ВАЛЕНТИНА: Що здається?

СВІНЯЧЕ ВУХО: Здається, володарко, я маю передчуття.

ВАЛЕНТИНА: Чудово. Я і сподівалася, що саме ти матимеш передчуття. Це означає, що я мушу спершу злізти вниз. Мені теж не подобається те, що котиться у тому урвищі.

БЛЕХМАН: Де, володарко?

ВАЛЕНТИНА: Знаки такі, що розпізнавати їх знаю тільки я. Ви тут заjdіть. Пістоль у мене є.

БАРАН-СОКІЛ: А де він?

ВАЛЕНТИНА: У кешені.

БАРАН-СОКІЛ: Ні, я питую, володарко, про – – нього.

ВАЛЕНТИНА: Ах, ти питаети про нього? Ну, і сукин же ти син! Тебе цікавить, де він?

БАРАН-СОКІЛ: Ні, Бога ради! Вже не цікавить.

ВАЛЕНТИНА: Отож-бо. Дивись мені. Сидіти тут на місці, поки не повернусь. Увага. Го-ля! Так. Я так і знала. За нами стежать. От що: пустіть мені на хвилю драбину.

БЛЕХМАН: Як то пустити?

ВАЛЕНТИНА: Пустіть, пустіть, отак зовсім пустіть. Ручками своїми відв'яжіть і киньте мені.

СВІНЯЧЕ ВУХО: А як її потім назад?

ВАЛЕНТИНА: Дурню, з ким маєш справу? Ти ніколи не чув, що море може розділитись надвое, і вода обох половин може стати дуба? Ти не чув, що пилиока сама скручується у стовп, сама зводиться вгору і з'єднується з хмарами? І ти не уявляєш собі, що м'яку драбину можна так само легко поставити сторч, як ото ставлять перпендикуляр у геометричній фігури? Ти не віриш, що драбина може лежати, лежати, а тоді устати?

СВІНЯЧЕ ВУХО: Я – – Ми – – Га?

ВАЛЕНТИНА: Що га? Що га? Чого рота роззвив?

БАРАН-СОКІЛ: Чого, справді, рота роззвив? Абсолютний послух володарці, чув?

ВАЛЕНТИНА: І я так кажу. Сильно сказано. І дуже вчасно сказано. Пізнаю Барана-Сокола. Так відв'яжи драбину і кріпись у вірі. Сміливіш. Руцями, руцями! Отак. Молодець. Го-ля! Бліскуче. І як ви тепер думаєте?

ВАВИДЛО: Королево, наша віра у тебе подібна до цього кремня, що ось оточує нас з усіх боків.

ВАЛЕНТИНА: А ваші серця?

ВАВИДЛО: Вони налиті бажанням спопеліти тобі на честь і славу.

ВАЛЕНТИНА: Добре, Вавидло. До моїх очей знов наближаються сльози. Я вас не зраджу, о ні. Я дам вам чинний засіб здійснити прагнення ваших серць. Я дам вам небувалу нагоду завершити вашу земну путь героїчним сконом на мою честь і славу. Вам сподобається, от побачите.

БАРАН-СОКІЛ: Володарко, це правда?

ВАЛЕНТИНА: Як те, що мене звати Валентина.

СВІНЯЧЕ ВУХО: Вірна загибел. Тут цілковито нема чого їсти.

ВАЛЕНТИНА: Власне, власне! Ви переконуєтесь, що я вас не обманю.

БЛЕХМАН: Не знаю, як потім, але покицько героїчний скін не має рожевого обличчя.

ВАЛЕНТИНА: Більше мужності, Блехмане. Докажіть, що з вами гине велике покоління. З високим духом. З піснею.

УСІ: I-i — га — — га — —

БАРАН-СОКІЛ: Валентина з Білих скель

СВІНЯЧЕ ВУХО: Гарцювала на коні — — Володарко, а якщо ми виправимось?

ВАЛЕНТИНА: Тепер не варто. Було думати тоді, коли ще грабували поїзди, а не лізти у високу політику.

БЛЕХМАН: Може, ми ще якось виберемося звідси?

ВАЛЕНТИНА: Нічого немає неможливого. Роздеріте ваші плащі театральних злодіїв. Роздеріте сорочки і штані. Роздеріте на знак каяття, а також для того, щоб зв'язати з них драбину. Я не маю, на жаль, часу ані на душпастирство, ані на альпіністику. Го-ля!

УСІ:
вибриком чвалом вибриком чвалом
вибриком чвалом вибриком чвалом
і ще раз вибриком

ВАЛЕНТИНА: І на прощання: хто ви такі?

УСІ: Ми злочинці!

Інтермедія з брехуном

(у масках)

СУДДЯ: Ми злочинці. Коли ми не хочемо говорити правду, то ми злочинці. Бо правда, щиро зізнана, може полегшити судові з'ясувати суть справи.

БРЕХУН: Високий суде, ні. Я не злочинець. Я хочу говорити правду. Я готовий розповісти усе, як було. Я при повній пам'яті та свідомості. Я маю цілковите юридичне право свідчити про подію. Я готовий присягнути двома пальцями.

СУДДЯ: Побачимо. Крім заяви свідка про його психічну готовість, про його душевну врівноваженість і самозбагненність, існує ще суб'єктивна самовпевненість судді, що він має справу з порядною людиною. Затямте собі це. На такій зasadі ґрутований інститут правозаступництва. Ніщо інше, як саме надія на особисту талановитість адвокатів, покликала до життя такий стан, коли на лаві присяжних засідають двадцять бетонованих одиниць, а одна розігріта гонораром голова намагається розм'якшити їхню психіку розкладеним на найдрібніші валютні розрахунки красномовством. Кажіть щось, що знаєте про справу.

БРЕХУН: Ми лежали на пасовиську.

СУДДЯ: Ви були чабан?

БРЕХУН: Ніколи у світі. Усе мое життя, від дня моого народження починаючи, я належав до урбаністичної культури. Так само мій приятель, про якого йдеться. Ми лежали на пасовиську. Нам захотілося провести наш вільний від праці день так, щоб нам пахло сіном, чебрецем і ще чимсь, чого ми не могли визначити, бо не мємо достатньої кваліфікації у наукі запахів. Ми лежали на пасовиську.

СУДДЯ: Так. Я просив би не впливати на суд натяками на особисті смаки та уподобання. Ідеться виключно про констатацію факту. Пасовисько це обмежена частина ґрунту з полишеним напризивляще проростанням трав та інших рослин. Вона має певну кількість квадратових метрів. В інших випадках – кілометрів. Кажіть далі.

БРЕХУН: Ми лежали. Мій товариш спостерігав дівчат із села, яке було за горою –

СУДДЯ: Ага. Особи жіночої статі, певного віку і певного біологічного, а також соціального стану, що їх ви називаєте досить фривольно дівчатами, особи, що їх, як ви твердите, спостерігав ваш товариш, – отже, ті особи не належали до урбаністичної культури?

БРЕХУН: Ні, вони були суто рустикальні.

СУДДЯ: Добре. Це дуже важливо. Далі.

БРЕХУН: Мій товариш спостерігав, як вони купались, намагаючися сковатись від тих людей, що раз у раз пливли човнами річкою згори.

СУДДЯ: Добре. Факти? Ваш товариш мав про них свою думку?

БРЕХУН: Повнотою свою власну думку. Вінуважав, що вони сокирою роблені.

СУДДЯ: Прошу дотримуватись юридичної термінології. Що значить: сокирою роблені?

БРЕХУН: Сокирою роблені – він мав на увазі той рух, яким вони поринали у воду при наближенні човна і який рух йому не подобався.

СУДДЯ: Не зовсім по суті. Але далі.

БРЕХУН: Ну, а далі підійшов до нас отої видрубок і вдарив моого товариша по голові.

СУДДЯ: Видрубок? Ще раз прошу дотримуватись юридичної термінології. Що значить: видрубок?

БРЕХУН: Видрубок значить: чоловік наймогутнішої комплекції.

СУДДЯ: Так. Але, зрештою, не про те йдеться. Ідеться про важливіше. Чи він ударив вашого товариша по голові перед тим, як ваш товариш ударив його у плече так, що увечорі його знайшли на луці непритомним?

БРЕХУН: Це було до того.

СУДДЯ: Отже, ваш товариш витримав удар по голові?

БРЕХУН: Я не знаю, що ви називаєте: витримав? Мій товариш упав так, що я побачив на мить білки його очей.

СУДДЯ: Ви бачили білки його очей? Якого вони були кольору?

БРЕХУН: Думаю, що скоріше усього білі.

СУДДЯ: Прошу точніше.

БРЕХУН: Ну, білі — Білі з синюватими прожилками.

СУДДЯ: Добре. А яка була тоді погода?

БРЕХУН: Погода? Погода була чудесна. Сине з рожевим відтінком небо.

СУДДЯ: Чому з рожевим відтінком?

БРЕХУН: Бо вже був час заходу сонця.

СУДДЯ: Далі. Ви твердите, що особа, яка надійшла, вдарила вашого товариша по голові. Чим вона його вдарила?

БРЕХУН: Залізною палицею. З розмаху.

СУДДЯ: Це була справді залізна палиця?

БРЕХУН: Так. Сталева палиця, що блиснула на сонці, оточеному олив'яною хмарою.

СУДДЯ: Чекайте. Залізна чи сталева?

БРЕХУН: Сталева. Вона була сталева.

СУДДЯ: Чому ви спершу сказали: залізна?

БРЕХУН: Чому я сказав: залізна? Сам не знаю, чому. Мабуть, я говорив про рід, про збірне поняття. Кажуть же, наприклад: закуте у залізо військо. А воно ж, особливо за наших часів, таки переважно сталь, а не залізо. І ще кажуть: залізна дисципліна, — тим часом, як —

СУДДЯ: Прошу без філософії. Я доктор юр, а не доктор філ. У нашій справі нема узагальнених понять. Є тільки конкретні деталі. Є тільки факти, відірвані від правила, факти, ізольовані від типу, факти у своїй щоразовій і кожноразовій одноразовості. Зрозуміло? І чому ви, описуючи краєвид, спершу ані словом не згадали про олив'яну хмару, яка оточувала сонце?

БРЕХУН: Боже мій, чому я не згадав? Хіба я знаю, чому я не згадав? Деталь з'являється з дією. Деталь народжується у розвитку дії.

СУДДЯ: Ще раз застерігаю вас від філософії. Я доктор юр. Я не доктор філ. Прошу без найменшого натяку на філ. Була хмара чи не була? Залізна палиця чи сталева?

БРЕХУН: Я повинен пригадати. Я хочу передати факт найточніше. Так, це була важка, темна, замашна палиця.

СУДДЯ: Отже, темна. Тобто: не полірована. Так?

БРЕХУН: Думаю, що так. Думаю, що вона не була полірована.

СУДДЯ: Так як же вона в такому разі могла блиснути у промінні сонця?

БРЕХУН: Але ж, Господи святий! У цих випадках адже так говориться. Адже коли ви кажете: він зблід, мов полотно, — то не означає ж воно, що він справді зблід. Пересмикнувшись, здригнувшись, заметушився, перебігло щось очима — і так далі. Але людина ніколи не блідне так, щоб це можна було помітити. Хто-хто, а ви, психолог, такі речі повинні знати.

СУДДЯ: До порядку! Я здавав свого часу іспити з кримінальної психології. І я, до речі, добре засвоїв, як треба поводитися з тими, хто протягом двох хвилин висловлюють протилемежні твердження про той самий факт.

БРЕХУН: Я бачу факт перед очима. Я був його свідком. Я хотів би передати факт у всьому його об'ємі. Та воно, здається, неможливо. Коли я пригадую собі події з точністю до півміліметра, вони розростаються. Бліск був. Я переконаний: бліск був. Якщо не фактичний бліск, то принаймні символічний. І, разом з тим, я добре пам'ятаю: палиця була темна.

СУДДЯ: Дешевою грою у просторіку ви хочете мене спантелечити. А що ви скажете з приводу місяця слідчої в'язниці?

БРЕХУН: Як? Ви перекваліфіковуєте мене з свідка на злочинця?

СУДДЯ: А ви що думали? Коли ми безпредметним красномовством розводнюємо суть справи, тоді ми злочинці.

Третя дніна: хто ви такі?

1

МАКСИМУС: Ми злочинці.

ВАЛЕНТИНА: Ти хіба не покликаний?

МАКСИМУС: Кажуть.

ВАЛЕНТИНА: А ти не кажеш?

МАКСИМУС: Казав.

ВАЛЕНТИНА: А тепер?

МАКСИМУС: Тепер сумніваюсь.

ВАЛЕНТИНА: Так тоді ти чуперадло.

МАКСИМУС: Невже аж чуперадло?

ВАЛЕНТИНА: Ти покликане чуперадло. Тебе покликали, коли сидів єси на свої пришелепуватій скелі. Я покликала. Щоб зліз із неї до біса. Зліз чи не зліз?

МАКСИМУС: Зліз.

ВАЛЕНТИНА: Ще що?

МАКСИМУС: Мені страшно.

ВАЛЕНТИНА: Якого хвостатого дідька?

МАКСИМУС: Не хвостатого. Безхвостого.

ВАЛЕНТИНА: Поясній. Дай мені вогню. Поясній.

МАКСИМУС: Офіцерня була назверх вийшла після закінчення війни. Ми з тобою знов її усунули. Назавжди. І от тепер страшно.

ВАЛЕНТИНА: Але якого, якого хвостатого дідька страшно?

МАКСИМУС: Не хвостатого. Кажу: безхвостого. Саме того страшно, що не залишилося хвостів.

ВАЛЕНТИНА: Кому хвостів? Куди хвостів?

МАКСИМУС: Хвостів, щоб їх крутити. Як от коровам крутять.

ВАЛЕНТИНА: Я жила з коровницями рік і ще двадцять вісім місяців. Бо люблю молоко. Коровам крутять хвости, щоб не лінувались молоко давати. Великий клопіт денний.

МАКСИМУС: Про те і мова моя. Клопоту більше нема. Клопіт урвався. Скінчився хвіст – скінчився хребет. Скінчився хребет – скінчилася потреба клопоту. Пояснити?

ВАЛЕНТИНА: Поясній, до лиха! Стрибаю з нетерплячки.

МАКСИМУС: Пояснію. Ми не маємо хвостів у майбутнє. Ми не маємо хвостів у сучасне. У нас тільки минуле. У кого тільки минуле, той не існує.

ВАЛЕНТИНА: Ми не існуємо? А що ми, з дозволу спитати, робимо?

МАКСИМУС: Гнівимо Бога. Гнівимо неіснуванням. Ми злочинці. Хемічний склад злочину: ми утворили в собі і круг себе небуття.

ВАЛЕНТИНА: Ти не тільки чуперадло. Ти ще й брехун. Це дурноверхне вікно без верху, ця тераса, ця стріха наша піднебесна – небуття?

МАКСИМУС: Так. Бо висить над безрухом.

ВАЛЕНТИНА: Оті мільйони чудових опецків по ливарнях, робітнича безклясова кляса, чи як там її ще звату, отої гопак над морями металю – безрух?

МАКСИМУС: Так. Бо їх звільнено від працівних конфліктів.

ВАЛЕНТИНА: А жінки? А дивізії бабів, тумани бабів, що їх ти про якусь біду повипускає з їхніх кухонь, – звільнені вони від конфліктів?

МАКСИМУС: Так. Бо вони зрівняні у виборчих правах.

ВАЛЕНТИНА: Нехай. Шкода, що зрівняні, але нехай. А оті мастаки? Оті умільці? Оті, що мальовила в муках творчости мазюкають? Спорудники монументів, барельєфів, автори усякого абстрактного і неабстрактного? Вони теж зрівняні?

МАКСИМУС: Зрівняні. Я ліквідував міністерство пропаганди.

ВАЛЕНТИНА: Добре. Нехай навіть так. Оті, що літають. Оті, що твоєю санкцією з термометрами у задницях шугають у стратосферу. Здаля комашки, зблизу бамбули. Їм що – їм так само не треба пропаганди?

МАКСИМУС: Не треба. Вони підкорюють природу без антагонізму.

ВАЛЕНТИНА: Презворушливо. Підкорюють. Ну, а ті, що, навпаки, не літають, а лежать. Он там, на узбережжі. Бамбули здаля, комашки зблизу. Мурашва з гарантovаним правом на відпочинок. Коли їм припече там добре на пляжі, – ну, то, може, у них бодай який-небудь антагонізм із природою?

МАКСИМУС: Нема антагонізму навіть у них. Вони теж підкорюють. Рівномірний розподіл соняшної енергії забезпечений законом.

ВАЛЕНТИНА: Так що: виходить, твоя держава і справді безконфліктна?

МАКСИМУС: У мене держави нема.

ВАЛЕНТИНА: А що в тебе є?

МАКСИМУС: У мене є вселюдське суспільство.

ВАЛЕНТИНА: Ах, пак! Я забула. Молоком, медом, і сонце не заходить!

МАКСИМУС: І не сходить. Не потребує. Нерухомо стойть у zenіті.

ВАЛЕНТИНА: І не пече?

МАКСИМУС: Ні. Бо не потребує.

ВАЛЕНТИНА: Так начувайся! Я, щоправда, не знаю, як у тебе на пляжі. Я давно вже сонцю зад не підставляла. Підставиш, а як же, за твоїми президентськими справами! Та нічого. Як уже і сонце тобі не допікає, то допече я. Зараз почуєш і відчуєш.

МАКСИМУС: Готоватись?

ВАЛЕНТИНА: Готуйся. Начувайся. Ті – оті твої марабу нашорошені, оті конструктори твоїх міст. Вони креслять і думають. То, може, скажеш, і їм не припікає?

МАКСИМУС: Їм – – ні.

ВАЛЕНТИНА: Ага, їм ні! Але комусь таки припікає?

МАКСИМУС: Комусь – – так – –

ВАЛЕНТИНА: Ага, комусь так? Одному?

МАКСИМУС: Одному – – з двох.

ВАЛЕНТИНА: Котрому? Тому, що стоїть отут на недосяжній височині та й на свою зупинену гармонію блакитну визвірився?

МАКСИМУС: Ні – – не цьому. Тому, що сидить у недосяжній глибині, ув'язнений у вземлищі, та й на свою несправедливу долю чорну визорився видивився.

ВАЛЕНТИНА: От-от. Глянь, так ми і вийдемо помалу-малу на ясні зорі. Чого він там сидить, у тому вземлищі?

МАКСИМУС: Активна участь в офіцерській змові — — Злочин проти народу — — Дожиттєве ув'язнення — —

ВАЛЕНТИНА: Ага. Так у чому долі тая чорная несправедливість? Виходить, сталево справедливо сидить?

МАКСИМУС: Не сталево. Кару можна було значно зменшити — —

ВАЛЕНТИНА: А через віщо не зменшено?

МАКСИМУС: Через те, що другому була потреба — — скористуватися з його генія.

ВАЛЕНТИНА: Тільки з генія?

МАКСИМУС: Не тільки з генія. Була потреба ще скористуватися — — з його пам'яті.

ВАЛЕНТИНА: І як воно було пророблено технічно?

МАКСИМУС: Зліз із скелі, де покутував половину злочину, щоб нанизу довершити цілий злочин. А потім винестила на ще вищу скелю.

ВАЛЕНТИНА: Котрому ж то була така потреба? Тому, що стоїть отут — —

МАКСИМУС: — — і визвірився на гармонію.

ВАЛЕНТИНА: І тепер на недосяжній височині покутує той цілий злочин, чи як?

МАКСИМУС: Так — — ні — — так — —

ВАЛЕНТИНА: Так? Значить — — ага! — значить, таки допекла?

МАКСИМУС: Ні — — так — — ні — —

ВАЛЕНТИНА: Ні? Не допекла? Ох і не люблю я такого, коли хочу допекти, а воно не допікається! Але нічого. Не на таку наскочив. Буде так, як я хочу, а не так, як ти хочеш. Ненавижу до печінок такі розмови, та коли вже довів мене, то, кажу, тепер начувайся. Бо коли мене роздражнять, — запевняю тебе, земля затрясеться. Стовідсоткова запорука землетрусу.

МАКСИМУС: Ти хочеш допитатись?

ВАЛЕНТИНА: Насамперед запитати. Чи знаєш ти, що між великою людиною та кретином провалля дуже тоненьке?

МАКСИМУС: Велика людина, ясно, ти. Кретин — я. Але провалля?

ВАЛЕНТИНА: Не між нами провалля? Між нами не провалля. Між нами, на жаль, здоровецька тіснота.

МАКСИМУС: Твоя поширенна сукня?

ВАЛЕНТИНА: Вона не поширенна, йолопе! Я просто пояс поширила, — ось, дивись: поширюю, бо нема чим дихати, з тобою сперечавшись. І взагалі не сукня, бо сукні тільки баби носять. Не сукня, а стилізоване листя з капусти. Коли ти того не доумлюєш, то що я можу вдіяти? І взагалі нема чого вирячуватись на мою сукню, ані на зачіску, бо я не баба. Я неохайна, і я курю. І дай мені негайно вогню. І зачіска моя завжди стирчма. І як підняті кожен листок на тому, що ти здуру звеш сукнею, то під листком завжди щось не так. Завжди приліплюється шкоринка з яблука, он що.

МАКСИМУС: Шкоринка з яблука? Куди вона приліплюється?

ВАЛЕНТИНА: До тіла, бовдуре, до тіла приліплюється. Можна сказати навіть: прикипає. Зрозумів? До спини прикипає. До ший прикипає. До ребер прикипає. Не розумієш? Бо я страх як люблю тіло яблуками натирати. І в мене в ліжку завжди повно яблук. І взагалі можна сказати навіть, що я сплю на яблуках. І взагалі яке тобі діло до моїх жіночих таємниць?

МАКСИМУС: Велика новина для мене. Я справді лише сюмить зрозумів, що ти жінка.

ВАЛЕНТИНА: Жінка, жінка, не бійся. Тільки не така, як ти звик. Досі навколо тебе літали самі баби. Тепер буде тобі жінка. І що — думаєш, я не

бачу, як ти ухиляєшся від теми? Зо мною не вийде. Не ухилишся. Тема: тоненьке провалля. І не між нами з тобою, бо мое капустяне листя не тоненьке. Провалля між твоєю власною величчю і твоїм власним кретинізмом. Зараз довідаєшся. Оповідай про будову міст.

МАКСИМУС: Що тобі оповідати про будову міст?

ВАЛЕНТИНА: Оповідай, оповідай, великий зодчий. Усе оповідай. Як проектиуються. Як здійснюються. Як заселюються. І взагалі.

МАКСИМУС: Нанесено креслярським пером на грубий папір. Легко відтінено сепію. Але сотні, тисячі, мільйони людей ідуть твоїми вулицями. Дуги комінів. Кулі цехів. Уранці вони сунуть до поставлених тобою фабрик. Симфонія комінів та цехів. Ідуть до твоїх кін. Пливуть під деревами, яким ти наказав рости. Крізь ідеал ватманського паперу.

ВАЛЕНТИНА: Що далі?

МАКСИМУС: Це твоя кам'яна дійсність – не твоя.

ВАЛЕНТИНА: А чия?

МАКСИМУС: Тебе, що створив дійсність, в її вземлище вкинуто. А тобі, що піднісся єси над землею, присвоєно геній творця. Так вимагав, так дозволяв суспільний резон. Твою подругу, що ти її кохав, у тебе віднято, і віднято твою про неї пам'ять. Її віддано тобі, що ти її ніколи майже не кохав і що її майже пустив у непам'ять. Так вимагала, так дозволяла суспільна кар'єра. Легко було обернути стрібок у вікно на стрібок у редакторське крісло. І легко було обернути випадковий злочин на злочин генеральний, на злочин проти всієї землі. І легко було побігти за дією, яка розпочалась о дванадцятій годині. І тяжко присилувати себе спинитись, коли дія спинилась і стала нерухомим сонцем у зеніті.

ВАЛЕНТИНА: То що – може, і заридаеш?

МАКСИМУС: Я, Валентино, ніколи не ридаю.

ВАЛЕНТИНА: А, може, кинути все к чортам і призватись?

МАКСИМУС: Кому призватись?

ВАЛЕНТИНА: Усім. Усім розсурмити. Щоб у них знову хвости повиростали? Адже сам кажеш, вони без хвостів?

МАКСИМУС: Страшно.

ВАЛЕНТИНА: Кого страшно?

МАКСИМУС: Хвостатого страшно. Хвостатого теж. Страшно буває зреќтися свого. Але зреќтися несвого либо ще страшніше.

ВАЛЕНТИНА: І тому: ми злочинці?

МАКСИМУС: “Ми” я не про тебе. “Ми” – так кажуть: ми, з ласки Божої самодержець. Я не про тебе в ту хвилину думав. Ти поза всякими такими речами.

ВАЛЕНТИНА: Я поза всякими такими? Ого-го! Я досконалій експерт отаких речей. Я, наприклад, точно вмію відрізнати злочинця від того, хто тільки вдає з себе злочинця. Пояснити?

МАКСИМУС: Поясни.

ВАЛЕНТИНА: Пояснюю. Провалля нікчемно тоненьке. Одна половина боїться своєї величини. Друга половина боїться велич утратити. Який же з тебе злочинець? У нас такий злочинець називається: сявка. Так, просто: сявка.

МАКСИМУС: Сявка. Гарне слово. А що буде далі?

ВАЛЕНТИНА: Нічого особливого. Ти лишаєшся при владі.

МАКСИМУС: Але навіть той, хто вдає з себе вовка, не може панувати над ягнятами!

ВАЛЕНТИНА: Може. І нема чого йому вдавати. На твої діла ти пішов не з власної волі. Ти був покликаний. Не забувай, що я відповідаю за твою долю.

МАКСИМУС: То тоді ти – злочинниця?

ВАЛЕНТИНА: Теж ні. Бо злочин виконав ти.

МАКСИМУС: Ми що – одне одного невтраплюємо?

ВАЛЕНТИНА: Приблизно в такому роді.

МАКСИМУС: Валентино. Чарівна твоя логіка, але – –

ВАЛЕНТИНА: Ніяких “але”. Усе в порядку. Саме тому чарівна, що я ніколи логіки не навчалась. А щодо твоїх ягнят, то – – По-перше: коли один сидить у вземлищі, а другий, який його туди засадив, кається, то значить – – Значить, нічого не стоїть у зеніті, а, навпаки, рухається, устає, лягає спати, харчується, множиться і відвідує оперу. Або нашу дурну виставу. Особливо, коли ми з тобою вправляємося в логіці.

МАКСИМУС: А по-друге?

ВАЛЕНТИНА: А по-друге те, що серед твоїх ягнят важко знайти хоч одне, яке не було б свинею. І дивись мені, щоб ще сьогодні, коли промовляти меш під пам'ятником, – дивися, щоб котресь не вчинило на тебе замах.

МАКСИМУС: Ти хотіла б того?

ВАЛЕНТИНА: Ні в якому разі. Але тоді я б мала підставу для особливого випадку логіки: я ганялася б за злочинцем.

МАКСИМУС: Кохаєш ти мене хоч трошки?

ВАЛЕНТИНА: Ні в якому разі. Я закохана в єдине створіння: у пташку колібрі, що скаче у розсвіленій пашеці алігатора. Вона мій одноразовий і повсякчасний ідеал. Але що я вже видерлась твоєю симпатичною драбинкою з міцними кілками – – Ніколи її не забуду, оту драбинку! Отож, коли я видряпалась нею туди і назад, то нема ради: відповідаю за твою долю. Так валяй до твого пам'ятника, до твоїх закоханих у тебе мас, і промовляй. Та гляди мені: не про гризоти сумління, а залізно прореви, мовляв, проекти були твої, і тільки тобі і більш нікому зобов'язані вони тим, що живуть і дихають під сонцем. І не забудь додати про сонце: воно, мовляв, рухається від сходу до заходу. І навіть навпаки.

МАКСИМУС: Коли і навпаки, то я, нарешті, згоден. І все-таки скажи: для чого я тобі потрібен?

ВАЛЕНТИНА: Яке тобі діло до моїх жіночих таємниць? Не забувай, що я натираюсь яблуками. Співай мені пісню, як можеш. А не можеш, то ходімо так. Бо мені вже базіканина до печінок. І навіть глибше.

МАКСИМУС: Одну тільки хвилину!

ВАЛЕНТИНА: Чого ще бракує?

МАКСИМУС: Валентино, хоч краплю від тебе лірики.

ВАЛЕНТИНА: Лірика це що – про себе оповідати?

МАКСИМУС: Щось так.

ВАЛЕНТИНА: І маю лагідно з тобою розмовляти?

МАКСИМУС: По змозі найлагідніше.

ВАЛЕНТИНА: Важкувато. Що – може, і з музикою?

МАКСИМУС: По змозі з музикою.

ВАЛЕНТИНА: Чорт з тобою. Давай її сюди, музику.

(Музика.)

З чого починати?

МАКСИМУС: З чого душа твоя бажає.

(Музика.)

ВАЛЕНТИНА: Так би мовити, спогади дитинства?

МАКСИМУС: Спогади дитинства. Я в унісон згадуватиму своє.

ВАЛЕНТИНА: То як – дуєтом?

МАКСИМУС: Ні, я мовчки. До тебе лише проміжні запити.

ВАЛЕНТИНА: Я дарую на те тільки три хвилини. Котра година? Засій час.

МАКСИМУС: Дванадцята за три хвилини.

ВАЛЕНТИНА: З Богом.

(Музика.)

Що ж. Було воно таким робом. У дитинстві я, звичайно, коверзувала. Ще відзначалась я тим, що в мене був непомірно твердий живіт. Як дошка. Він ніколи не був круглий. Він був такий самий плаский, як і тепер. Тим не менш батько казав на нього: барабан. І лускав мене по ньому.

(Музика: два сухі удари.)

Іншим дітям дають “грушки” в голову. Роблять це так: беруть трьома пальцями пасмечко на голові, трохи його скручують і водночас тими самими пальцями злегка стукають, лускають. Називається: дати “грушку”. Ну от, а мені давали “грушки” в мій твердий, як дошка, живіт.

(Музика: два сухі удари.)

Батько казав: барабан. Він гадав, що у животі в мене міститься осередок моєї впертості. У животі моєму він вбачав жолудь, з якого має зрости дуб моїх майбутніх невдач. Мати притакувала. Він запевняв мене, мовляв, далеко не всі мої примхи будуть для інших законом. Мати притакувала. Через те я розсварилася з батьками. Навряд чи можна сказати: розсварилася на все життя. Я їх час до часу відвідую. Але ніщо не спроможне зламати мою не-примиренність супроти них. І так буде довіку. Я була справді вперта. Коли батько лускав мене по животі, я зумисне надималась. Тим я робила живіт ще твердішим. Сидівши укріслі, батько тримав у лівій руці запалену сигару, в павзах задумливо затягувався. Правицю він мав вільну, щоб лускати мене. А я стояла перед ним з моїм підсилено камінним животом, розчепіреними ногами захоплюючи максимальну площину опертя. Ніякими, навіть підступними лускарями, навіть раптовими лоскотами не щастило йому мене зігнути. Він випробовував на мені свою гіпотезу впертості. Я випробовувала саму себе. Високою мірою не подобалась мені гра, але я стояла до кінця. Батько підводився і, пускаючи замислені кола диму з сигари, ішов на веранду. Я лишалася далі, з розчепіреними ногами, перед порожнім кріслом, щоб остаточно переконатися, що батька там уже нема. Я вичікувала, поки зникав останній слід диму по ньому. Отака була моя впертість. Але таємно від усіх я перелякалась. І таємно від усіх я вдалася до заходів, аби будь-що свій живіт зм'якшити. Одного разу мені спало на думку, що досягти того можна, натираючи його розчавленим яблуком, яблучною сировою кашею. Чавилось яблуко на ньому надзвичайно легко. Він був справді як дошка. Наймогутніше яблуко розлізлось від самого доторку до нього. Що яблуко! На ньому і горіх би розтріскався. Я ніколи не мала болів у животі. Може, вони і були, але відчути їх із-за твердоти було неможливо.

(Музика: струнний сплеск.)

Згодом я переконалася, що й решта тіла моого недостатньо м'яка: руки, плечі і особливо карк. Я розповсюдила натирання на все тіло. З того часу походить моя запекла любов до яблук. Я сплю з яблуками, сплю на яблуках і яблуками накриваюсь. Коли їх нема, я знаменито страждаю. Найгострішим робом страждала я в тих місцевостях, де вони не ростуть. Таке траплялося часто, бо часто бувала я в місцевостях, де яблука не ростуть. Я робила спроби з фігами та ананасами, натиралася бананами, спала на мандаринах. Спала долічєрева, горічевера і на обох боках. Усе не давало і десятої долі яблучного ефекту. Тіло майже не реагувало. Навіть листя з фіг не несло аніякої корисної служби. Що мені з нього? Коли я натираюсь, мене ніхто не бачить. Ніхто. А сама себе я жадним робом не соромлюсь. І яблук своїх теж ні. Хіба можна мати сором перед власною емблемою? Якби я жила за іншої доби, мене прозвали б: королівна яблук. Може, навіть: богиня яблук. Майже без сумніву. І на тому історію свого живота я вриваю. Що було з ним далі, належить до моїх жіночих таємниць.

(Музика: струнний сплеск.)

Єдине, що в мене бездоганне: шкіра. Вона теж дубова, теж дублена. Зате нема на ній і не було ніколи висипу, нема гондзоляків, нема пухирів, нема вугрів, нема навіть ластовиння. Не сидить у моїй шкірі жадної нечистоти. Жиру під нею теж нема. Жир у мене тільки там, де жиру вже ніяк не оминути. Самий мінімум, неуникнений для життя. Ставлення у мене до шкіри культове. Коли я її мию, я свідома кожної пори. Кожну пору я промиваю з побожною увагою. Я не вживаю ніколи мила. Я мию шкіру абрадором. Кавалком абрадору, піскувато твердим, з окремо вловними крупицями. Мило було б для моєї шкіри ніщо. Абрадор – управнений партнер. Вона його витримує гідно, і навіть найніжніші місця, за вухами, під пахвами і взагалі, усе те витримує змагання з абрадором успішно, суворо. Ніколи роздратування шкіри. Ніколи ніяких подряпин. Ніколи після миття червоних смуг і всього того, що у бабів з'являється навіть від приторку пензликом. Он яка вона, моя шкіра.

(Музика: струнний сплеск.)

Тільки шкоринки з яблука залишаються раз у раз на моїй шкірі. Це тому, що я натираюсь не тільки перед миттям, але й після нього.

МАКСИМУС: А інші вподобання?

ВАЛЕНТИНА: Пізнішими роками виробилась у мене звичка любити чоботи з острогами. За певних періодів життя я їх носила, і носила досить вправно. Звичайно, шиті вони були на мій розмір. Номер тридцять п'ять. Котом у чоботях я не була. Я неохайніна, але неохайність я вмію інколи довести до такої досконалості, що люди починають сумніватися, чи справді я неохайніна. За таких періодів чи у такі хвилини вони схильні думати, що я елегантна. І так воно є. Ще була у мене колекція шабель. Вона була солідна. Містила вона серед іншого ятагани і варязькі мечі. Був і один список. Щоправда, він стримів самотньо, не підтримуваний середовищем. Нічого, що личило б йому розміром і вдачею, більш не було. Волохаті килими і патлаті шкіри висіли від нього здаля. І думки мої далеко були від моого списа. Мабуть, саме тоді і зародилася моя ненависть до офіцерського стану, до військової диктатури, до війни. З конкуренції. Я пацифістка з почуття суперництва супротиві війни, миротвориця до кінця днів моїх. За іншої епохи мене назвали б ма-

тір'ю миру. Може, навіть богинею миру. У моїх снах і в моїх денних діях я народжувала мир багато разів, і щоразу була мені з того захлинаюча насолода. Я не знаю, що таке породжувати у муках. Живіт у мене ніколи не болів. Мої пологи миру були кожноразовим суцільним святом. Ще я люблю котів. Рудих.

(Музика: милозвучний струнний сплеск.)

МАКСИМУС: А кар'єра?

ВАЛЕНТИНА: Воно було напочатку так моторошно, що не можна не ре-готатися. Налякана батьками, я животіла боязко, насамоті з своїми яблу-ками. Одного разу, розлютувавшись, я піддалася спокусі і гукнула на людей. Моє серце стискалося від похологого страхополоху, коли я нагримала тоді на двох поліцай. Мить вирішила мое життя, його напрям, його стиль. Я пронесла ту мить крізь усі занепади та висходи, що їх переходила. Ніби-цивілізована істота, яка ось перед тобою, у хвилини підлоти своєї живилася з чужих крихт. А потім, струснувши з себе опіку сторонніх, дякувала їм потоками несподіваного золота. Щоправда, я походила з неуявленно багатого дому. Але свій початковий капітал, ті гроші, якими прикраси, що їх я мала від батьків, із першим же моїм виходом у світ я пустила у водосток.

МАКСИМУС: У ринву?

ВАЛЕНТИНА: Не у ринву! У такий водосток, з якого їх уже не можна було назад видобути. У каналізацію. Звідти, вкупі з усім, що там було, вони могли поплисти тільки у море. І так було.

(Музика: милозвучний струнний сплеск.)

Тим я насамперед себе облегшила. Облегшившись, я отаборилась у зад-рипаному шалмані, у смердючій таверні. Там зібралося кілька людей, які на-магались бути добрими один з одним. Та з кожною наступною подією, що там мала місце, ставало дедалі гірше і гірше. Наступний крок був неодмінно гірший за попередній. От тоді я і накричала на поліцай. Я замерзала від жаху, але тон узяла відразу, без підготови, правильний. Тон, яким я розмов-ляю з князями, магараджами, ну і от — Нема ради, з президентом теж.

МАКСИМУС: З іншими президентами теж?

ВАЛЕНТИНА: Не було інших президентів. Президентів я оминала. У мене було своє завдання: зробити власного президента. Були у мене всякі. Президентів не було.

(Музика: одна нота.)

Але ти не бачив тих ганчірок, що вкривали мої плечі. А й скарбів, ти не бачив тих скарбів, що в них бабрались мої руки.

МАКСИМУС: Скільки тобі років, Валентино?

ВАЛЕНТИНА: О, мій президенте — ти думаєш: мое дитяче личко, моя постать підлітка?

(Музика: одна тягуча нота, потім легкий струнний сплеск.)

Мені можна дати зовсім дурницю. І так буде ще довго, дуже довго. Я можу спокійно чекати, поки мені вже не треба буде боятися приховувати свої шістдесят років. Я маленька, і я чорна жінка. Звичайно, я не чорна, навіть не цілком чорнява. Я покруч брюнетки з шатенкою. В мені елементи шатенки, але в моїй істоті, статі і навіть вистаті є нюанси брюнетки. Чорняве

враження я справляю тому, що швидко рухаюсь. І ще тому, що в мене по-чорнявому розпатлане волосся. І ще тому, що очі в мене вузькі, дещо скісні і швидко вловлюють ситуацію. Бувають і біляві скісні та швидковловні. Але в них воно цілковито інакше. Біляві що! Вони ніщо! Вони незабаром розпливаються і бабіють. Чисте тобі тісто. Нізацо у світі не доторкнулася б до білявої. Тільки до чорнявої. Щоправда, не до такої, що в ній я відчувала б сильнішу за себе. Зрештою, таких і нема. І це свята правда. Тим то до якої б жінки я не торкалась, я незмінно переживаю напад презирства. У країному випадкові почуття зверхності. Мій президенте, я з таких, що консервуються у вигляді п'ятнадцятьрічного дівчиська. Тим часом, я стара, як світ: під теперішню пору мені двадцять вісім років. Кілька тижнів тому, непомітно для всіх я відсвяткувала день народження. За мною був лише мій рудий кіт і пляшка рому. Видудлила всю, до денця. Не личить? Але ти ще не чув, як я вмію по-справжньому лаятись.

МАКСИМУС: То було ще несправжнє?

ВАЛЕНТИНА: Тільки три восьмих. Навіть дві з половиною восьмих.

МАКСИМУС: Валентино, а кохання?

(Музика: одна тягуча нота.)

ВАЛЕНТИНА: Першого я не зрозуміла. Він сидів навпроти мене, добре здаля, хоч і прийшли ми разом сховатися в кущах. Він сидів мовчки, тільки часом кліпав очима так сильно, неначе збирався заплакати. Я старалась його наслідувати, як могла. Але мені було тоді ще дуже небагато років. Так ми просиділи одне від одного на віддалі. Ішли додому ми все-таки разом.

(Музика: непевний струнний сплеск.)

Другого я просто не помітила. Зрештою, воно і тривало, здається, пів-секунди.

(Музика: одна надзвичайно тягуча нота.)

Третє я надзвичайно затягнула. Воно зависло у повітрі. Принаймні, до сієї пори.

(Музика: одна фальшива нота.)

Четверте. Він пробував мене роздягнути.

МАКСИМУС: Він був твій наречений?

ВАЛЕНТИНА: Ні, не він був мій наречений. Він був чужої жони чоловік. Вона зауважила наслідки. Стався скандал.

МАКСИМУС: Він усе ж роздягнув тебе?

ВАЛЕНТИНА: Ні. Я не з таких. Крім того, намагання його було глупе саме з себе, тому що роздягнута я достеменно нічим не цікава. Але скандал стався. А потім ми помирились.

МАКСИМУС: З ним?

ВАЛЕНТИНА: Ні, з нею.

(Музика: одна надзвичайно тягуча нота.)

Ну, а п'яте — — А п'яте мені взагалі набридло. Ото й уся моя амурна історія.

(Музика: струнний сплеск.)

МАКСИМУС: Валентино. Ти справді не кохаєш мене?

ВАЛЕНТИНА: Ні в якому разі. Навіщо? Того, що я роблю, вистачає, щоб підтримати твою велич. А мені? А мені ти не потрібний ніяк інакше, як тільки президентом.

МАКСИМУС: Але чому, Валентино? Чому тільки президентом?

ВАЛЕНТИНА: Максимус! Лише частину таємниці можеш, якщо хочеш, знати. Скажу. Ти, Максимусе, найбільша мрія моого життя. Я вигадала собі, що зроблю одного президента. Я надумала, що вилуплю такого президента, якого ще не бувало. І чим я винна, що мені судилося доживати до здійснення моїх бажань! Чим винна я, що мені завжди щастливо побачити берег!

МАКСИМУС: Берег. Будь так. Але тоді ще таке: чи пішла б ти зо мною до берега смерті?

ВАЛЕНТИНА: Чому ні! Тільки смерть не спіткала б нас, якби ми по неї пішли. Вийшло б усе-одно по-моєму. Найбільше, що може бути: невдалий замах. Винятково це одне: атентат, який би не повівся. А й злочинця я при тому так чи так упіймала б. Виречено.

МАКСИМУС: Тож дожити до здійснення бажань і означає щастя! І, отже, сонце таки спиняється в зеніті?

ВАЛЕНТИНА: Щастя? Го-ля! Хто сказав тобі, що я щаслива? Я самостійна. Я самостійна. Я самодостатня. Я, нарешті, самозакохана. Маю все, що хочу. Матиму все, що захочу. Усе, чого побажаю, здійсниться. Але щаслива? Звідки ти взяв, що я щаслива?

МАКСИМУС: Так нещаслива? Валентино, що таке щастя?

ВАЛЕНТИНА: Гм. Тут би треба почати все спочатку. Та ми вже з'ясували. І тобі пора промовляти під пам'ятником.

МАКСИМУС: Боженьку! Так страшенно запізнились?

ВАЛЕНТИНА: Куди страшенно запізнились?

МАКСИМУС: До пам'ятника страшенно запізнились!

ВАЛЕНТИНА: До пам'ятника ніколи не пізно. Затям собі, мій президент: до пам'ятника ніколи не пізно. Ми не спізнилися. Поглянь на годинник.

МАКСИМУС: Що таке? Усього три хвилини? За три хвилини ти мені усе життя? Може таке бути?

ВАЛЕНТИНА: Може. Вибиває дванадцять. Точних дванадцять ударів. Президенте, вперед! Атентатника жде біда. Не хочеш мені пісню співати? Добре, президенте. Без пісні. Я, твоя вірна, за тобою крок у крок.

(Музика. Чоловічий хор на п'ятирізголосу мелодію Палестріни:
"Ascendit Deus in jubilatione: et Dominus in voce tubae. Alleluja."

Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС (уповільнений): За тобою крок у крок, велика людино. Колись ти кликав мене на війну. Я лишився живий, і так само моя родина. Коли війна за справедливе діло була виграна, ти пішов молитися за дальшу нашу долю. Повернувшись, ти збудував мені будинок, десять разів більший і досконаліший, ніж я мав перед війною. І коли ти закінчиш свою вроčисту промову, я на ввесь мій голос крикну тобі: слава!

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС (уповільнений): За тобою крок у крок, велика людино. Ти ще ні разу не обманув мене. Ти сказав, що мого старшого сина вб'ють на війні, і так сталося. Але ти ще сказав, що збережеш для мене землю, і так теж

сталося. А з твоїх нових великих міст ідуть тепер машини, машини, машини на наші колись неврожайні поля. Невидані врожаї збираємо ми з нашої землі. Підростає мій наступний син. Я прийшов тобі сказати, що я щасливий. Я прийшов гукнути тобі: слава!

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС (уповільнений): За тобою крок у крок, певна річ. Пам'ятник величний. Він зображує вершників і всяке таке інше. А до того ж ніхто так добре, як я, не знає, де виливано його і хто при тому акуратно доглядав за чистотою деталів у майстерні. Тож пам'ятник цей якоюсь мірою і мені. Звичайно, твоя велика тут доля, визнаю. Взагалі я тобі завжди симпатизував. О, я таки крикну тобі: слава!

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС (уповільнений): За тобою крок у крок, немає ради. Не можу сказати, щоб я став щасливіший після того, як відбулися всі відомі події. Але людина з правом на критику ні за якого режиму не може бути щаслива. А ти лишився тим же самим ігрецем на дешевих почуттях і примітивних бажаннях. Проте, не можу відмовити тобі у спріті: з редактора через святого і архітектора до президента! Таке не щодня трапляється. Мушу посвідчити: усе воно, при всій своїй багатоманітності, збудовано за єдиним принципом, усьому тут надано твого подиху. А це дуже приємно для моєї здібності естетичного сприйняття. Що ж, я не від того, щоб на середньому рівні сказати тобі: слава!

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС МАКСИМУСА (уповільнений): Павза. Секунда павзи. Я мушу зрозуміти про небезпеку. Оті люди – ні. Вони щасливі. У цього іронічні очі, але і він не насмілиться. Ні. Ні.

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС (уповільнений): За тобою крок у крок, о, так! Ти мало відмінився за цей час. Лиш відтінок гіркоті ліг навколо уст. Та воно ще більше надає тобі чару, і ти так само чудово вимовляєш звук “і”. О, ні, ти незрівняний! Я вигукну, я вигукну тобі: слава!

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, пам'ятник, безліч масок.)

ГОЛОС МАКСИМУСА (уповільнений): Павза, павза. Остання павза. В отому кутку, під колонами. І тут, під самим бальконом. Вони гукатимуть щосили. Так звідки ж загроза? Звідти? Чи звідти? Остання павза. Останнє речення.

ГОЛОС БЕДНАРСЬКОГО (уповільнений): І я за тобою крок у крок. Будь спокійний, великий чоловіче: я не пускаю тебе з ока. Тут ніхто навіть у тіні думки про твое життя не стане. А мене – про мое існування ти не знаєш. Ті, хто про мене знали, ті мене забули. Бо могутня твоя владущість над ними. Я можу тут стояти і точно розглядати твое підборіддя знизу. Ось воно, місце. У ньому вистачить зробить тільки маленький отвір. Малесенький отвір у нижній щелепі. Розміром з муху.

УСІ ГОЛОСИ: Слава! Слава! Слава! Слава!

(Музика. Фільм, рухомі кадри: безліч пам'ятників.

I місто злітає вгору і повільно розпливається.

Порожнью. Велика чорна крапка.)

ВАЛЕНТИНА: Не вставай, президенте, не вставай, дурню полосатий.

МАКСИМУС: Головою — — Я хочу зіпертись головою — —

ВАЛЕНТИНА: Тобі опаска не заважає говорити?

МАКСИМУС: Ні — — Добре — —

ВАЛЕНТИНА: Куля тільки зачепила. Ясна річ, він був збуджений.

МАКСИМУС: Де він?

ВАЛЕНТИНА: Він у мене, не бійся. Якщо скочеш його бачити — —

МАКСИМУС: Зараз — — Негайно — —

ВАЛЕНТИНА: Витримаєш? Гляди.

МАКСИМУС: Цілковито. Зараз — — Негайно — — Хто він такий?

ВАЛЕНТИНА: Власне, поставиш йому таке запитання.

МАКСИМУС: Ти його знаєш?

ВАЛЕНТИНА: Спитаєш його, чи він мене знає.

МАКСИМУС: Валентино, ти задоволена — — Я радий за тебе — —

ВАЛЕНТИНА: Веду, веду, веду його тобі.

МАКСИМУС: А ти, я бачу, незадоволений?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Аж ніяк ні. Бач, і дogravся.

МАКСИМУС: Чекай, ми зараз із ним ще поговоримо.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Абсолютно нецікаво. Звичайно, я тут лишусь. Але думатиму про своє.

МАКСИМУС: Маєш мені щось казати?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Не знаю. Побачу ще.

МАКСИМУС: Добре. Вони йдуть.

ВАЛЕНТИНА: Найрудіший борсук, який усе життя ховався за мантією вельможі, — прошу. Зaproшу любити і шанувати: яничар з-під греблі, недосмалена свинота, блудна зірка нічного свисту, метеор у скриньці на смітті.

МАКСИМУС: Валентино!

БЕДНАРСЬКИЙ: Ні, я знаю. Повна рація.

МАКСИМУС: Хіба ви не вірите у слухність вашого вчинку?

БЕДНАРСЬКИЙ: Я навіть не вартий таких епітетів. Володарка надарма витрачає красномовство. Я просто ніщо.

МАКСИМУС: Ви знаєте Валентину?

БЕДНАРСЬКИЙ: О, ми знайомі давно.

ВАЛЕНТИНА: Бачиш? Я не від того навіть, щоб скористатися з протекції цього префекта преторіянців.

МАКСИМУС: І мене ви знали давніше?

БЕДНАРСЬКИЙ: Я бачив вас кілька разів на площі. Більше ні.

МАКСИМУС: У чому ж причина вашого — — Як ви сказали?

БЕДНАРСЬКИЙ: Ніщоти. Бо я втратив почуття гумору.

МАКСИМУС: Коли саме?

БЕДНАРСЬКИЙ: У ту мить, коли натискав на курок. Хвилину перед тим, розглядаючи ваше підборіддя, я мав ще перед собою шлях до величі.

МАКСИМУС: Добре. Які ж причини?

БЕДНАРСЬКИЙ: Не знаю. Мені не подобається стиль ваших будинків. Занадто багато порядку.

МАКСИМУС: Ви проти порядку?

БЕДНАРСЬКИЙ: Самозрозуміла річ. Я не заперечую свіжості і своєрідності ваших вулиць і площ. Але занадто багато порядку.

ВАЛЕНТИНА: Глибоченна обізнаність у проблемах модерної архітектури. І що далі?

БЕДНАРСЬКИЙ: А далі — — Що ж. Я вже сказав.

ВАЛЕНТИНА: Ну?

БЕДНАРСЬКИЙ: Передо мною лежав шлях до величі. Я вибрав протилежний.

МАКСИМУС: А, може, якраз тут ви могли знайти свою велич? Подумайте.

БЕДНАРСЬКИЙ: Я так думав, коли стріляв. Виявилося — ні. Катастрофальна втрата почуття гумору. Найпевніший доказ те, що я не влучив.

МАКСИМУС: Ви влучили. Ось він, ваш пістоль.

БЕДНАРСЬКИЙ: У нас це не називається влучити. Спитайтесь володарку.

МАКСИМУС: Ви говорите про почуття гумору. Як ви могли б його зберегти в такому випадкові?

БЕДНАРСЬКИЙ: Дуже просто. Так, як робив у подібних випадках досі: послати замість себе іншого. Утрата почуття гумору страшніша за фізичну смерть.

МАКСИМУС: Що ви думаєте далі робити?

БЕДНАРСЬКИЙ: Поринати у дальше нікчемство. Мене, сподіваюся, повісять?

МАКСИМУС: Смертна кара не існує. Хіба ви не знаєте?

ВАЛЕНТИНА: На жаль, не існує!

БЕДНАРСЬКИЙ: Я не знав. Хіба не існує? Я дуже відстав.

МАКСИМУС: Ви можете іти, якщо хочете. Можете, якщо хочете, ще залишитись і розповісти про причини, які збудили вашу ненависть до мене.

БЕДНАРСЬКИЙ: Не думаю, щоб я вас ненавидів. Можливо, я тільки заздрив вам. З певного часу мені захотілося стати загальновідомою людиною. Так би мовити, із слідом по собі. А найпевніше — я просто вам хотів додати слави. Бо я людина, зрештою, шляхетна. Принаймні був такою. Мені приемно, коли з'являються люди, що про них багато говорять. От і все. Я справді можу йти?

МАКСИМУС: Поза всяким сумнівом.

ВАЛЕНТИНА: Чекай, князю, чекай! Бо ще мене страшенно цікавить одна річ. Ти дійсно сам ніколи нічого не виконував?

БЕДНАРСЬКИЙ: Володарко, чи зраджує вас пам'ять? Князь є князь.

ВАЛЕНТИНА: Ні, блошице, не зраджує мене пам'ять. В останньому ділі "Під чотирма вітрами" твого лисячого личка справді ніхто не бачив. Але ти видатна людина, не сумнівайся. Ти просто не хотів, щоб твоє чесне ім'я надто тісно зв'язували із змовою офіцерів. Що, не так?

БЕДНАРСЬКИЙ: Володарко, вашу здатність читати в наших серцях я знаю так само не перший день. Зробіть же мені ласку: повірте. І ви теж, пане президенте. Сьогоднішній замах насправжки нічого спільногого не має із змовою офіцерів. Анічогісінсько спільногого. Причини я намагався з'ясувати, як тільки міг. Я вперше на житті хотів зробити щось сам.

ВАЛЕНТИНА: Та ні, дотепу тобі не бракувало. Зовсім абищо з тебе не було. Як ти думаєш?

БЕДНАРСЬКИЙ: А певно, що не було. Нема ради, володарко. Людині мало того, що вона має. А я ще, пам'ятаю, і щедрий бував. Ніколи я не скнажив у своїй видатності. Ба, ладен був навіть наділяти нею первого зустрічного. Пригадую, якось мені захотілось показати моїм хлопцям наочно мізерію сучасного світу. Ну, от, і вмовив я був в одного старого — — Здається, він був поштовий урядовець — — Я вмовив у нього, що він — — А втім, і тут я не сам робив, а послав хлопців — —

МАКСИМУС: Як!

БЕДНАРСЬКИЙ: Кажу: я звелів своїм хлопцям вмовити одному старому урядовцеві, що він геній.

МАКСИМУС: Коли це було?

БЕДНАРСЬКИЙ: Коли це було? Давненько. В усякому разі, перед війною.

МАКСИМУС: А він? Той урядовець? Той поштовий урядовець?

БЕДНАРСЬКИЙ: Ну, пане президенте! З нього був нуль. Абсолютний нуль. Навіть і тепер я маю право таке твердити. Що він! Боязко собі посміявся та й пішов.

МАКСИМУС: Це було на вулиці?

БЕДНАРСЬКИЙ: Так. На розі площі.

МАКСИМУС: Ви пам'ятаєте його обличчя?

БЕДНАРСЬКИЙ: Тепер уже не дуже. Спершу пам'ятив.

МАКСИМУС: Він був дуже старий?

БЕДНАРСЬКИЙ: Як луб'я.

МАКСИМУС: Як я, наприклад?

БЕДНАРСЬКИЙ: Господь з вами, пане президенте! То був цілковито стоптаний черевик.

МАКСИМУС: Стоптаний черевик — —

ВАЛЕНТИНА: Занадто хвилюється, президенте. Ти хочеш устати?

МАКСИМУС: Так. Страйвай. Страйвайте всі!

(Музика.)

Ви кликали мене, мій пане?

(Музика.)

Голубе, що значить мій підпис! Я спитався дозволу в начальника відділу, як же.

(Музика.)

Немає великих людей. Хто пак у нас тепер міністром?

(Музика.)

За морями лежать розлогі материки. Сяє пісок. Цікаво, коли людина божеволіє, чи вона свідома того? Але коли людина вхоплена однією неподільною думкою, час для неї біжить непомітно. Ще крок.

(Музика.)

Ще один.

(Музика.)

Бачили ви мене коли-небудь? Я йду цілий день. Від першої години дня. Я дозволю собі зайти через вікно. Тут щось написано крейдою на підвіконні. Як пав'яча пір'їна, стояли ви. Були ви кучерява і ненаситна. Таісо.

(Музика.)

Таісо, ввесь світ, усі моря і всі равлики, що в них, усі тигри і всі коти можуть належати нам з тобою! Таісо, я хочу жити!

(Музика.)

— — I тому я закінчу проголошенням цього вашого простого, але такого ж безмежно багатого права: права жити!

(Музика.)

Але ж я одружений. Кожен фаховий убивця цілковито спокійний у гріху. Арівана. Арівана. Арівана.

(Музика.)

Глибоченний! Бездонний! Я міг би Тебе тільки дотикатись, більш нічого. Послухай мене. Бо якщо того не зробить людина, то ні для чого було творити світ людський. Я вірю в Тебе, величезний.

(Музика.)

Ми злочинці.

(Музика.)

І от мое життя.

ВАЛЕНТИНА: Президенте, занадто хвилюєшся. Він давно вже перестав бути цікавий. Я його в гузницю зараз витурю. Ти ляж. Я дам інтерв'ю для преси. Вони вже там галасують.

БЕДНАРСЬКИЙ: Прощайте, пане президенте.

МАКСИМУС: Я бажаю вам щастя.

БЕДНАРСЬКИЙ: Його ніколи не буде, пане президенте. І ми вже ніколи не побачимось.

ВАЛЕНТИНА: Валяй, валяй! Я зараз повернуся. Тільки мені не подобається, що тут ще опудало з тобою. Нічого, я миттю.

МАКСИМУС: Ти зрозумів що-небудь?

ЗВЕНИБУДЬЛО: А як же! Ти забрів не на ту вулицю.

МАКСИМУС: То що – далі чужою вулицею? Чи – зречення?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Про мене. Я, приміром, завжди відчував у собі щось від блаженного Августина. Тільки я не мав твоєї мужності. А, головне, твого блискучого вміння перекваліфіковуватись у фахах.

МАКСИМУС: Я хотів вирватися з обов'язку бігати конем у манежі.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Старший од мене, а не збагне ніяк простої речі. Таж велика людина велика навіть верхи на стільці!

МАКСИМУС: Справжній мій фах наймізерніший. Що може вчинити поштовий урядовець!

ЗВЕНИБУДЬЛО: Еони величі таїть у собі фах поштового урядовця. Збирати марки країн, що починаються з літери М. Ходити на пластинових закаблучках. Вітатися рукою з-за спини, отак. У кожному слові, де є звук "р", вимовляти його подвійно. Навчати свою жінку деклямації. Муштрувати галок із сусідніх дерев, поки не призвичається говорити: "здоров, дурню!" Еони великих речей. А головне – бути вільним, вільним, мов той оболок!

МАКСИМУС: Припустімо. Воно навіть привабливо. І можна пошукати ще більше варіантів. Але – –

ВАЛЕНТИНА: Ага, таки змовляєтесь? Викладай, паршивцю, в чому річ. Скоро, бо в мене ще одне інтерв'ю.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ми переважно про щастя, володарко. Про велич теж, зрозуміло.

ВАЛЕНТИНА: Велич мене не цікавить. Величі досягнуто. Он вона лежить на канапі та й крехче.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Але щастя, володарко, щастя!

ВАЛЕНТИНА: Щастя? Йолопи! Чи ви справді гадаєте, що я нічого не

знаю про щастя? Так довідайтесь: знаю. Я знаю найточніше, що воно повинно бути. Справа вся лише у тому, що я сама на нього невразлива. Я не маю органу для щастя. Саме тому ніяк не можу зрозуміти, по якого хріна щастя здалося вам. От вам одна з моїх жіночих таємниць. Розкриваю: я не маю щасливого нерва. Задоволені? Що далі? Викладай швидше, бо в мене ще одне інтерв'ю.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Що далі — — А у дальншому в усьому я вам корюся, володарко.

ВАЛЕНТИНА: Щиро?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Неширо.

ВАЛЕНТИНА: А чого ж коришся?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Бо вас боюся неміренno.

ВАЛЕНТИНА: Ага. О, о, о! Як же воно до чортіків набридло без кінця чути звідусіль: боюся вас, боюся вас! Коли то, нарешті, знайдеться такий, що вхопить мене поперек, зігне у спині, покладе на лопатки, придавить до землі моїм сухим, як тріска, задом і кулаком отак під ніс: лежи, мовляв, не рипайсь! Та нічого, знайдеться. Усе мені бажане здійснюється. Буде так, як я хочу, а не так, як ви хочете. Слухай сюди. Перша прикмета вслодарки — шляхетність. Даю тобі право голосу. Інтерв'ю собі зажде. Бо мені просто цікаво. Викладай.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я?

ВАЛЕНТИНА: Ти, ти. Твоя красномовна милості.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Моя — — Я, бачте, нині не надто красномовний. Я наслухався багато чужої балаканини.

ВАЛЕНТИНА: І?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ну, то і караю себе знов. Така, бачте, справа.

ВАЛЕНТИНА: Отож, на покарання і будеш сперечатися зо мною.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я? З вами? А то ніби про що?

ВАЛЕНТИНА: Не про що, а за що. За душу.

ЗВЕНИБУДЬЛО: А то за чию?

ВАЛЕНТИНА: Нашого президента.

ЗВЕНИБУДЬЛО: За його душу?

ВАЛЕНТИНА: Атож, паршивцю. За його душу. Питання стоїть так: бути йому президентом чи не бути.

ЗВЕНИБУДЬЛО: А, може б, варто спершу його самого спитатися? Може ж, не хоче він, щоб за душу його воювали?

ВАЛЕНТИНА: Його ніхто не буде питатися. Ще відповідальність на мені. Заходь з того боку канапи. Ставай там. Там, там. Стій. Розігни спину. Страйся набрати стрункої імпозантності. Ще. Ще. Та не так, а отак, дурню! Добре. Стій же, стій на місці. А я з цього боку. Точнісінько, як чорт і янгол за душу праведника.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я — — я — —

ВАЛЕНТИНА: Не полохайся. Даю тобі охоронну грамоту. Надаю тобі свободу сумління, промовляння, преси та зборищ.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Але — — Але янголом, володарко, прошу бути вас.

ВАЛЕНТИНА: Що? Надану тобі свободу використовуєш насамперед для підлабузництва? О люди, люди! Чорт з тобою. Тобто: будь чортом, про мене. Берімо чорта і янгола як умовні знаки. Починай. Ви тут патякали про моє щастя. Аргументуй.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я казав — — Я казав, мовляв, кожен окремий — — Ну,

так, усяк собі може бути великий, коли схоче. Марки збирати. Вимовляти “рр”. І подібне.

ВАЛЕНТИНА: Аргументуй про “рр”.

ЗВЕНИБУДЬЛО: А то про слова, де є звук “р”. Так от, щоб його у вимові подвоювати.

ВАЛЕНТИНА: Теж мені аргументи! Мій протиаргумент. Повинен бути хтось, хто контролює, чи не лінуеться окрема людина бути окремою людиною. Хто без президента це робитиме?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Моя скромна думка та, що людина ніколи не стане окремою людиною, поки сама не захоче.

ВАЛЕНТИНА: Ну? І коли не захоче?

ЗВЕНИБУДЬЛО: То нема ради. Значить, світ паскудний з дна.

ВАЛЕНТИНА: Що світ паскудний з дна, це я знаю краще за тебе. Але президент інакшої думки. Він гадає, що світові можна заборонити бути паскудним. Що ти на те?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я б сказав так. Подолувати паскудство варт, починавши з власного прикладу. Наприклад: мавши владу, зреється її. Такого ж іще ніде не чувано. Отож, щоб показати приклад.

ВАЛЕНТИНА: І ти певен, що приклад вплине?

ЗВЕНИБУДЬЛО: А певно, що певен. Подумайте самі, володарко. Коли кожен окремий так скаже собі, то її не буде більш нікого, хто спокушатиметься порядкувати життям інших.

ВАЛЕНТИНА: Сількись. Твоя програма для зренченого президента?

ЗВЕНИБУДЬЛО: О, неосяжна! Передусім: дати людям спокій. Набудувавши для них усього, проковтнути подяку і дати їм абсолютний спокій. Звертатися до них тільки тоді, коли треба прикурити або позичити газету. Але то лише у загальних рисах, так би мовити. Є сила-силенна деталів.

ВАЛЕНТИНА: Мій протиаргумент. Посідавши жалюгідне місце у суспільстві, на третій греблі життя своє побудуеш, а не на винятку. Що ти на те?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Таж я не посідаю в суспільстві взагалі ніякого місця, хіба не так? А от же винятком прийшов сюди, до канапи великої людини. Та ще й наданою свободою присилуваний грati над нею ролю чорта. Та ще й сам тремтівши зо страху.

ВАЛЕНТИНА: Не тремти. Тримай струнку імпозантність. Подавай додатковий аргумент.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Додатковий? Гм. Хібащо такий: узяти та й написати книгу про велич. Написати книгу про велич окремої людини. Підручник та-кій написати: як стати окремою людиною. А інші нехай читають.

ВАЛЕНТИНА: Президентові що – справді хочеться додому?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Дуже.

ВАЛЕНТИНА: Звідки ти знаєш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: З інтуїції.

ВАЛЕНТИНА: Маєш таку багату?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Грасіосо мусить мати.

ВАЛЕНТИНА: Гм. І то все, що він би робив у дома?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ну – – Ну ще, скажімо, виховував би внука.

ВАЛЕНТИНА: Має?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Він ні. Але його жінка має звідну сестру. Так от у тієї сестри є двоюрідна сестра, що має побічну небогу, яка заходжується коло виховання свого незаконовродженого сина. Отож і допомагав би.

ВАЛЕНТИНА: Звідки знаєш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: З інтуїції.

ВАЛЕНТИНА: Сількись. Але скажи мені ще таке. Президент он бідкається, що в його суспільстві усе від добробуту спинилось. Нема, мовляв, мети. Сонце у зеніті. Не сходить і не заходить. Так про яку ж собачу мету виховувати тоді внука? Мовчиш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Моя мовчанка красномовна.

ВАЛЕНТИНА: Що? Що у президента обмотана вивіска? Хочеш сказати: і за добробут люди бажають і страждають від нездійснених бажань? Так що ж тоді, до лихой матері, що тоді справді щастя? Можливість здійснювати чи тільки можливість бажати?

ЗВЕНИБУДЬЛО: От того я і не знаю.

ВАЛЕНТИНА: Бач, і я того не знаю.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Гм.

ВАЛЕНТИНА: Гм.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Може – –

ВАЛЕНТИНА: Що може?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Може, таки оте, нездійснене?

ВАЛЕНТИНА: Виходить наче дуже правдоподібно. Але в такому разі ти мене подолав?

ЗВЕНИБУДЬЛО: А то як?

ВАЛЕНТИНА: Дуже просто. Ти мене переконав, що наш президент не президент, а вихователь онука. Виходить, я не зробила ніякого президента. Виходить, одне з моїх бажань не здійснилось. Виходить, я уперше на житті щаслива.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Та щось ніби так і виходить.

ВАЛЕНТИНА: Ого! Але зате здійснилось друге мое бажання. Тільки хвилину тому я бажала для себе переможця, – і от, прошу, ось він у наявності! Видно, моя справа не зовсім безнадійна. Та, світку мілій, яке ж воно казна-що, мій переможець! Чи не їздila я тобі на ший, ти, розкаряко? А тепер що – кинулась тобі на шию? А ти мені хребет ламатимеш? А ти яблучний сік з мене чавитимеш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: На світі, володарко, і не таке буває.

ВАЛЕНТИНА: Але коли послідовно, то послідовно. Гоп до мене через канапу! Наставляй кулак. Звели, щоб лежала і не рипалася. З усієї твоєї страшної свободи вели мені, велителю мій, велетню мій! Ну?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Володарко, я – – Лежж – –

ВАЛЕНТИНА: Ну? Ну?

ЗВЕНИБУДЬЛО: – – і не рип – –

ВАЛЕНТИНА: Страйвай! А чого це ти під канапу лізеш?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Бо звідси мені зручніше.

ВАЛЕНТИНА: Що тобі звідти зручніше?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Яблучний сік з вас чавити. А, крім того, я маю ще один варіант.

ВАЛЕНТИНА: Варіант – чого?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Не варіант. Пропозицію варіанту. Пропозицію варіанту відповіді на запитання, що таке щастя.

ВАЛЕНТИНА: Ну?

ЗВЕНИБУДЬЛО: Бо ж може ще так бути, що щастя то – –

ВАЛЕНТИНА: Ну? Ну?

ЗВЕНИБУДЬЛО: – – щастя то всього тільки чисте сумління?

МАКСИМУС: Нарешті. Лиш на те і чекав. Бо тепер озветься сам той, за чию душу ведено суперечки. Ще не зреченю владою президента наказую невхильно виконати мою волю. Виконує особиста секретарка і дорадниця президента. Прошу.

ВАЛЕНТИНА: Нема ради. Я так чи так подолана. Галльо! Начальник в'язниці? Пане начальнику, за одну хвилину — — Що? Ах, так, звичайно, добриден! День, до речі, предобрий. Так от, рівно за одну хвилину в особистому апартаменті президента на даху палацу має з'явитись ув'язнений архітект Мартин.. Що? Так, ви правильно зрозуміли ув'язнений архітект Мартин. Ваш найтяжчий в'язень. Атож, таким, як є. Дякую. На все добре.

(Музика: акорд, що наростає.)

МАРТИН: Я.

ВАЛЕНТИНА: Архітекте Мартине, тут троє щасливих людей, які не знають, що таке щастя. З усієї повноти свого незнаного щастя вони вас милують.

МАРТИН: Такі речі збагнути — —

ВАЛЕНТИНА: Нема нічого незбагненного. Ви помилуваний. Це означає, що вам уже не треба назад у вземлице. Навпаки, треба повернутись до архітектурних проектів. Сталося прикре порушення суспільної законності, якого винен — — Гм.

МАКСИМУС: Да не здригнеться секретарки голос у прореченії правди.

ВАЛЕНТИНА: Уперше на житті не знала, як висловитись. Та що там! Сьогодні в мене взагалі все уперше. Ви чули, отже, архітекте Мартине, про порушення законності? Так знайте, що порушення винен президент Максимус, який тепер, своєю чергою, просить вас про помилування. Так я сказала?

МАКСИМУС: Секретарка президента висловилась правильно.

ВАЛЕНТИНА: Ви згодні, архітекте Мартине, помилувати президента Максимуса? Оголошення справжнього авторства проектів, звичайно, за передумову не править. Воно самозрозуміле. Тож слово за вами, архітекте Мартине.

(Музика: одна нота.)

МАРТИН: Стінка між людьми тоненька, недійсна. Я хотів би висловити, але не завжди людині дано. Ти не слухаєш мене?

(Музика: одна нота.)

Хочеш мене покинути? Покинь, люба. Без мене буде тобі краще.

(Музика: одна нота.)

Безмежна чорнота. Хочеш мене покинути?

(Музика: одна нота.)

Він почуватиме у нас. Так краще.

(Музика: одна нота.)

Оберніться до мене. Оберніться обидва. Ну, добре. Хай буде так.

(Музика: одна фальшива нота, яка так чи так уривається.)

Я не можу помилувати вас, пане президенте.

МАКСИМУС: Hi?

МАРТИН: Hi. Бо я не гідний.

МАКСИМУС: Але ж і я не гідний.

МАРТИН: Тим сквітаємось.

МАКСИМУС: У чому ваша провина?

МАРТИН: Я пристав був до змови.

МАКСИМУС: За те ви кару відбули.

МАРТИН: Є інша провина.

МАКСИМУС: Повідайте про неї.

МАРТИН: Я гадав, що пристав до змови циро.

МАКСИМУС: А як було насправді?

МАРТИН: Я пристав з мотивів помсти.

МАКСИМУС: Таїса?

МАРТИН: Таїса.

(Музика: акорд, який триває надзвичайно довго.)

МАКСИМУС: Бачите, як ми трагедію один з другим граємо. В одного обв'язана щелепа, і хвостики від опаски над головою стричать. А другий ще не скинув тюремного вбрання.

ВАЛЕНТИНА: Слушно. Вигляд в архітекта геть-то середньовічний. Дозвольте, отже, встрянути секретарці президента. Вона у логіці вправляється не любить. Це доведено. Що ж, може, і не логіка. Судіть самі. Насамперед: навіть подолана секретарка залишається жінкою. На правах жінки, яка відповідає за чепурність чоловіків, велю президентові лишитись, як є: з перев'язаною щелепою. Такі його трагедійні шати, таким він і додому піде. Та водночас президент поділиться з архітектом своїм багаточим досвідом у трансформації. Ви не знаєте, архітекте, як розлучаються з бородою? Я покажу вам, як це робить президент. Ось так. Чирк – і нема. Лахи теж геть. З'явиться нам у пристойному модерному одягові. Молодцем. Тепер ви ніби з яєчка, і готові до всіх пресконференцій, які вам густо передстоять. Але ще залишилася сама річ. Прошу слухати. Віддає кривдник покривдженому все назад чи ні? Пограбовані задуми, украдене ім'я і так далі? Віддає. Це така сама свята правда, як і те, що секретарку президента звуть Валентина. Отож, діставши відіране майно назад, висхідна зоря починає все спочатку. Вміть минуле стає сучасним, але також і навпаки: сучасне минулим. Усе відіране дістає? Усе, до ниточки. Ну, так і Таїсу, матері вашій накупу ковінька, Таїсу теж!

(Музика: безпомильно ствердний акорд.)

А взагалі кажучи – Гей ви, трагедійні актори з пісними масками! Ану ж, уявіть, нам із-за браку персоналу доведеться заступити когось. То що – має Таїса вішатись? Нехай тільки спробує! Треба буде, то й у масову сцену піде. Воля режисера, і ніяких розмов. Нам ішлося про очищення пристрастей за допомогою страху та спочуття, а не про те, щоб душити живих виконавців. Добре кажу?

(Музика: безпомильно ствердний акорд.)

МАКСИМУС: На думку президента, секретарка висловилась правильно. Якщо партнер не заперечує –

МАРТИН: Господи! Адже я такий виконавець, як і ви.

МАКСИМУС: Та тоді ще таке. Якщо трагедія без смертей можлива, то я хотів би довідатись про долю моєї першої жінки.

ЗВЕНИБУДЬЛО: А тут уже я скажу. Ти так певен, що вона померла? Ти читав десь оголошення про те, що вона померла?

МАКСИМУС: Ні, але за той час усього стільки відбулося — —

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ніколи не треба судити про події з власного закапелка. Для неї, запевняю тебе, не відбулось аж нічого. Вона чекає на тебе вдома їсти картоплю з соусом.

(Музика. Фільм, рухомі кадри: місто, міста, моря, небо, безліч масок по близьких плямах, безліч цяточок пересувається по всьому неозорі.)

ВАЛЕНТИНА: Нотатник?

РЕПОРТЕР: До послуг, пані.

ВАЛЕНТИНА: Усе, що занотовано досі, обвести червоним олівцем. Піде окремо. Слідує сенсаційний текст — ось він вам. Заголовок: “Зречення президента”. Готово?

РЕПОРТЕР: Мій олівець тремтить, пані.

ВАЛЕНТИНА: Мужності, мужності, юначе. Наступний заголовок: “Шляхетний вчинок колишнього президента”. Тут текст. Його було дуже трудно зформулювати. Тим-то не змінюйте нічого. Покладаюсь на ваше вміння. Зверніть увагу редакторові.

РЕПОРТЕР: Будьте спокійні, пані.

ВАЛЕНТИНА: Ідеться про архітекта Мартина, який у змові офіцерів діяв під ім'ям Максимуса. У дійсності було навпаки. Максимусом звуть тільки Максимуса, і більш нікого. Натомість архітект Мартин автор усіх проектів генерального будівництва. Зрештою, ось архітект у власній особі. Візьмете в нього інтерв'ю.

РЕПОРТЕР: Дякую, пані. Я хотів би насамперед розпитати пана архітекта про його досьоочасну кар'єру. Чи були на вашому, пане архітекте, шляху перешкоди: нерозуміння, невизнання тощо?

МАРТИН: Я не мав жадних перешкод. Я впевнено пройшов підготовку, і перший же мій виступ був успішний. Якби не хиткий крок, якого я допустився, встрянувши у політику — —

ВАЛЕНТИНА: Тож і з Таїсою, як бачимо, все в порядку. Вона, либо нь, взагалі не існувала. Ви собі потім про все любенько погомоните. У мене часу зовсім обмаль. Додаток у хроніці. Текст: колишня секретарка президента Максимуса Валентина готується відлетіти до Осередньої Африки з метою близьче ознайомитися з побутом одного племені. Соціологи твердять — — А втім, колишня секретарка так чи так уклала з відомою газетою угоду про науковий опис подорожі. Що?

РЕПОРТЕР: О, пані!

ВАЛЕНТИНА: Усе. Дайте мені вогню. Ага, чи маєте ви кінджала?

РЕПОРТЕР: Кінджала, пані?

ВАЛЕНТИНА: Я звикла відганяті кінджалом мух. Але кінджал мій загубився у Бабельмандебській протоці. А стріляти на мух із пістоля, мабуть таки, занадто нелюдяно.

РЕПОРТЕР: Я не маю, на жаль, кінджала. Можу служити тільки отаким щизориком.

ВАЛЕНТИНА: Коли хочете, подаруйте мені його на прощання. Дякую. Все. Коли хочете, можу вас поцілувати.

РЕПОРТЕР: О, пані!

ВАЛЕНТИНА: Ех, шкода, на мені вже дорожне вбрання. А то б ви почули, як мое капустяне листя пропахнуло яблуками.

РЕПОРТЕР: Яблуками, пані? Дуже схильний до яблук. Моя відмітна, з дозволу пані, пасія: паперовий ранет.

ВАЛЕНТИНА: Ми дещо споріднені душами, проте, все-таки досить віддалено. Я божеволію за антонівським сортом. Та не грає ролі. Цілую. Приємно було?

РЕПОРТЕР: Надзвичайно, пані. Я понесу поцілунок у дальшу мою путь.

ВАЛЕНТИНА: Архітекте! Ви стежили за виразом моого обличчя, коли я його цілавала? Бо кажуть, я сьогодні дуже гарна.

2

ЖІНКА: Кажуть, я сьогодні дуже гарна.

МАКСИМУС: Ми теж.

ЖІНКА: Бачу. Дуже міцно обв'язане обличчя. Якщо ти вдарився, – а ти це міг зробити, наскочивши на одвірок, бо у нас у коридорі темно, і скільки я вже разів керівникові будинку говорила, – то перед тим, як перев'язувати, треба було обмити чистою губкою, вмоченою у —

ЗВЕНИБУДЬЛО: Якраз обмивав я.

ЖІНКА: Дуже вам вдячна. Це, власне, дуже добре, що ви прийшли, бо картопля в мене саме висмажилась, і до неї є помидоровий соус. Крім того, я дуже люблю гостей і раз у раз кажу про те чоловікові. Тепер друга справа: я ніяк не можу дорахуватись одного рушника у шуфляді шафи. Коли взяти до уваги, що ти сьогодні питав мене про зовсім чистий, а не про той майже чистий рушник, що висить у вмивальні, – там, до речі, вже витерто, – і коли ще взяти до уваги, що ти сьогодні дивний, то —

МАКСИМУС: Жінко, фатальний збіг обох справ в одній. Рушником обв'язане мое обличчя. І я не можу в цю хвилину його скинути, бо маю справді сильну дряпавину на щелепі. Звенибудьло,— так звату цього пана, — мені свідок.

ЖІНКА: Добре, але як у такому разі з твоєю бородою? Мені було б її дуже шкода.

МАКСИМУС: Борода у порядкові, жінко. Хіба не бачиш, як визирає на всі боки з-під рушника? Прилад до голення і люстерько я мав отут у кешені. Але вони не знадобились.

ЖІНКА: Так поклади на отой стіл. І скиньте, будь-ласка, ваші пальта.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Я не маю ніякого пальта. Я стоїк, шановна пані Максимус.

МАКСИМУС: Його звату Звенибудьло. Годуй його, жінко. Він повсякчас голодний. І люби його. Можливо, він буде в нас жити.

ЗВЕНИБУДЬЛО: Ні, я не буду в вас жити. Я не можу того собі дозволити, бо я повинен себе покарати.

МАКСИМУС: Але він буде гостювати в нас. Він надихнув мене писати книгу. Велику, може, на чотириста сторінок, книгу. І він каже, щоб я вчив тебе декламації.

ЖІНКА: Так. Добре. Бачиш, коли ти так говориш зо мною, я починаю страшенно хвилюватись. Декламувати. Я знаю таке слово. Як це було давно! Чому ти тільки сьогодні сказав мені про декламацію? Брат моого діда з батькової сторони, який славився у нашій родині казковим здоров'ям, був також чудовий читець. Він навчив мене "Садка вишневого", і я проказувала його з великим почуттям і виразом. Бачиш, як ти схвилював мене. Коли ти

пішов удень по обіді, мені люди сказали, що я дуже гарна. Але ви обидва побачите, яка я гарна, коли декламую. Ви зрозумієте тоді, що таке краса старої людини. Їжте, будь-ласка, їжте обидва картоплю. Ти будеш писати книгу! А я ж так хотіла, щоб ти написав велику книгу. Я не знала, як це тобі сказати, бо ти подумав би, що я дивна жінка. Добре, що пан Звенибудльо наштовхнув тебе на думку написати книгу. Я зовсім не хочу, щоб він ходив голодний. А якщо він має звичку тримати виделку в правій руці, то я можу на це сказати тільки те, що я дуже шаную оригінальність. До того ж, так дуже зручно підливати собі лівою рукою помидоровий соус. Робіть так, пане Звенибудльо. Ти писатимеш книгу. Ми разом декламуватимемо. Такі, може, дешо дивні, думки з'являються мені. Але ти був причиною, бо заговорив про декламацію. І треба взяти до уваги, що ти теж сьогодні дивний. Взагалі можливо, що після цього ти більше уваги звертатимеш і на наші родинні зв'язки, з яких ти так завжди кепкуеш, особливо, коли ми з'їдимося раз на рік на наше сімейне зібрання. Запевняю тебе, кожна особа нашої численної родини живе своїм багатим і змістовним життям, яке ховається за тим, що ти несправедливо називаєш зайвою витратою часу. Ось наприклад, онук — —

ЗВЕНИБУДЛЬО: Онук, пані Максимус? А чи я не казав?

ЖІНКА: Так ви вже знаєте? Так, це той надзвичайно обдарований хлопчик, син бідної покритки, побічної небоги двоюрідної сестри моєї звідної сестри. Його життєва мрія стати поштовим урядовцем. Він склав на відмінно всі іспити, особливо відзначившись у географії, але з-за сердечної черствоти заступника голови приймальної комісії, який, не зважаючи на — —

МАКСИМУС: Що таке? Отже — — конфлікт?

ЖІНКА: Я не знаю такого слова. Я його не розумію, і, мабуть, мені й не варт його запам'ятовувати, бо інакше не виключено, що я його почну інколи механічно повторювати, а це мені заважатиме при виконанні моїх домашніх обов'язків. Але хлопчикові доконечно треба допомоги, і я переконана, що ти не відмовиш йому в дозволі відвідувати нас, і допомагатимеш йому своїм досвідом. Бо ж поштовий урядовець якраз твій фах.

МАКСИМУС: О, авжеж.

ЖІНКА: А ще я хотіла тобі сказати, що мені не дуже було б до вподоби переселюватися в один з тих нових домів, що їх навколо так багато тепер набудовано. Вони гарні, але хіба нам тут недобре? За дев'ять день ми відсвяткуємо тут тридцяту річницю нашого шлюбу, і нашим гостем буде пан Звенибудльо. Погляньте, який гарний наш садочок. І картопля так привабливо дешевшає: сьогодні по двадцять п'ять. Гарно! Їжте будь-ласка. Такий лагідний вечір. Усього шоста, за три хвилини. Ти раніше сьогодні прийшов?

МАКСИМУС: Я відпросився у начальника відділу. Здається, у тому приємності: я виконав сьогодні дочасно свою працю. Звенибудльо, принаймні, твердить, що кожен фах можна перетворити на парад.

(Вигук: "Останні новини! Зречення президента!")

ЖІНКА: Ти ще кудись ідеш?

МАКСИМУС: Ні — — Я хотів ще — —

ЗВЕНИБУДЛЬО: Нічого не хотів. У нього просто ще біс у ребрі, пані Максимус.

ЖІНКА: Доїж. Чого ти схопився? Не треба схоплюватись, не доївши.

МАКСИМУС: Я просто хотів купити газету. Ти не читаєш газет?

ЖІНКА: Я дуже охоче читаю газету. Сьогодні якраз я читала про чотирьох відлюдників, що їх відкрила експедиція на скелі. Бджоли носили ім дикий мед. Вони категорично відмовилися повернатись на землю. Дуже повчально. Мабуть, люди високої моральної вартості.

МАКСИМУС: Але вони можуть почати все спочатку! І взагалі можна все ще почати спочатку!

ЗВЕНИБУДЬЛО: Авежж. Можна. Без кінця можна починати все спочатку. Але для чого? Хіба не найкраще спинити час і тим жити, що дійсне справді і що ніколи не може відмінитися: жити спогадом? Твій спогад завжди з тобою, куди б ти не йшов. А ось тепер ще і конфлікт з онуком на ста-рість літ маєш. Чим не щасливий! Я ввесь час тобі заздрив, заздрю і тепер. Бо я таки шукаю конфлікту, лише не знаю, якого мені треба. Власне, за оту заздрість і я мушу себе покарати. Я хотів був прожити своє життя у цілковитій тиші. Але тепер я навмисне піду туди, де найбільше галасу. Крім того ж – прошу мені вибачити. Я отут сів і сиджу, а тим часом адже мені випало промовляти епілог. О, ні, він не буде довгий. Він взагалі не буде ніякий. Ідеється тільки про речення, що було на початку нашої вистави. Ми умовились починати на тому, на чому закінчилось, і тим закінчити, чим почалося. Тут ось нагадали про відлюдників на скелі. Я думаю про них. Я розумію їх, як нікого іншого. Вони для мене ідеал недосяжний: вони мають повну можливість не чути чужої балаканини, лише свою власну, відбиту чистою, майстерною луною. А ми – що ми? Ви от дивитесь на мене. А я, хоч як воно мені прикро, повинен вам нагадати найперше наше речення. Воно звучало: хто ви такі?

(Музика. Пантоміма. Поцілований РЕПОРТЕР у вроčистій масці,
де на місці чола газетний заголовок. Він проходить швидко,
але спиняється. З презирством відвертається від нього
ЗВЕНИБУДЬЛО. Люб'язно махає рукою **ЖІНКА:** я вже,
мовляв, читала. І, завагавши хвильку, махає рукою теж
і **МАКСИМУС.** Музика: акорд.)

АНТОЛОГІЯ МОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМИ

Редактор, упорядник і автор вступних статей
ЛАРИСА М. Л. ЗАЛЕСЬКА ОНИШКЕВИЧ

Видавництво Канадського Інституту Українських Студій
Видавництво ТАКСОН
Київ – Едмонтон – Торонто
1998

З М И С Т

Лариса М. Л. Залеська Онишкевич. Від редактора й упорядника	7
Лариса М. Л. Залеська Онишкевич. Модернізм у драмі	9
ЛЕСЯ УКРАЇНКА	15
У <i>Пущі</i> : тло драматичної поеми	16
Вільний і свідомий вибір	16
У <i>Пущі</i> як твір модерної літератури	18
У <i>ПУЩІ</i> (1897–1909)	23
МИКОЛА КУЛІШ	91
Про <i>Народного Малахія</i>	94
Про <i>Патетичну сонату</i>	96
НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ (1928)	103
ПАТЕТИЧНА СОНАТА (1930)	147
ВОЛОДИМІР ВИННИЧЕНКО	187
Між гармонією та іронією	190
ПРОРОК (1929)	193
ІВАН КОЧЕРГА	243
Варіянти текстів п'єси <i>Майстри часу</i>	246
Концепція відчування часу	247
МАЙСТРИ ЧАСУ (1933)	249
ЛЮДМИЛА КОВАЛЕНКО	305
Театр і реальність	307
ГЕРОЇНЯ ПОМИРАЄ В ПЕРШІМ АКТИ (1948)	309

ІГОР КОСТЕЦЬКИЙ	329
Аспекти часу і структури	331
ДІЙСТВО ПРО ВЕЛИКУ ЛЮДИНУ (1948)	335
 БОГДАН БОЙЧУК	397
Протагоніст – герой чи антигерой на тлі творів доби	398
ГОЛОД – 1933 (1961)	401
 ОЛЕКСА КОЛОМІЄЦЬ	433
Герої Коломійця – шахи, якими грають, чи люди, що самі вибирають?	435
ПЛАНЕТА СПЕРАНТА (1965).....	437
 ВАЛЕРИЙ ШЕВЧУК	473
Шлях вічного повернення і відвідини пекла	475
ПТАХИ З НЕВИДИМОГО ОСТРОВА (1992)	479
 ДОДАТКИ	519
Тексти варіантів п'єси <i>Народнього Малахія</i>	519
Тексти варіантів п'єси <i>Патетичної сонати</i>	528